

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇOCUK YAŞTA EVLİLİKLERİN İHMAL VE İSTİSMAR KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ: 2016 YILI AĞRI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehtap BOĞUCU

**Sosyoloji Anabilim Dalı
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı**

**Tez Danışmanı:
Yrd. Doç. Dr. Aylın DİKMEN ÖZARSLAN**

MAYIS 2018

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇOCUK YAŞTA EVLİLİKLERİN İHMAL VE İSTİSMAR KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ: 2016 YILI AĞRI ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mehtap BOĞUCU**

**Sosyoloji Anabilim Dalı
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı**

**Tez Danışmanı:
Yrd. Doç. Dr. Aylın DİKMEN ÖZARSLAN**

MAYIS 2018

Onay Sayfası

Mehtap BOĞUCU tarafından hazırlanan ÇOCUK YAŞTA EVLİLİKLERİN İHMAL VE İSTİSMAR KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: 2016 YILI AĞRI ÖRNEĞİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr.Üyesi Aylın Dikmen Özarıslan

Tez Danışmanı

Bu alışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Aylın Dikmen Özarıslan

Üye : Prof. Dr. ağlayan Kovanlıkaya

Üye : Prof. Dr. Güliz Erginsoy

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.

Onay Sayfası

Mehtap BOĞUCU tarafından hazırlanan ÇOCUK YAŞTA EVLİLİKLERİN İHMAL VE İSTİSMAR KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: AĞRI ÖRNEĞİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Aylın Dikmen Özarıslan

Tez Danışmanı

Bu alışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Aylın Dikmen Özarıslan

Üye : Prof. Dr. ağlayan Kovanlı

Üye : Prof. Dr. Güliz Erginsoy

Üye : Doç. Dr. Gül Özsarı

Üye : Yrd. Doç. Dr. Özlem Güçlü

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.

Etik beyan sayfası

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Mehtap BOĞUCU

İmzası

ÖZET

ÇOCUK YAŞTA EVLİLİKLERİN İHMAL VE İSTİSMAR KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: 2016 YILI AĞRI ÖRNEĞİ

Araştırmamız çocuk evliliklerin özel olarak da kız çocuklarının “çocuk gelin” üzerine yapılmış bir saha araştırmasıdır. Araştırmanın sorunsalı; Bu evliliklerin çocuklar üzerinde yapmış olduğu hak ihlallerini ve yaşatmış olduğu durumların ihmal ve istismar kavramları üzerinden açıklanmaya çalışılmasıdır. Araştırma evreni olan Ağrı ilinde; 18 yaşın altında evlenen 17 kadın katılımcı üzerinden, nitel araştırmanın derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Araştırma boyunca yapılan görüşmeler ve gözlemler detaylı olarak bu bölümde incelenmiştir. Sonuç bölümünde; bu evliliklerin hem hak ihlallerinin hem de ihmal ve istismarın nedeni ve sonucu olduğu gözlemlenmiştir. İkinci olarak bulunan sonuçta ise bu evliliklerin toplumumuzda bu kadar yaygın ve meşru olmasında; gerek ulusal hukuk sisteminde olan yasaların uyumsuzluğu gerekse de bu evliliklere ataerkil bakışın yaratmış olduğu kültürel sistemin etkileridir. Bu evlilikler çocuk haklarına aykırı ve çocuğun fiziksel, cinsel ve duygusal gelişimine ket vurmakta olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelime; Çocuk evlilikleri, çocuk gelin, çocuk hakları, çocuk istismarı

THE EVALUATION OF CHILD MARRIAGE IN THE SCOPE OF NEGLIGENCE AND ABUSE: YEAR 2016 AĞRI CITY

ABSTRACT

Our study is a field study regarding child marriage, focusing mainly on females or “child brides”. The study’s main concern is to show what they have been put through and the violation of children’s rights done through those marriages, explaining concepts of neglect and child abuse. The study, using techniques of qualitative research, has been done in the city of Ağrı, with 17 females under the age of 18 taking part in our in-depth interviews.

In this chapter, the interviews and observations done through our research are examined in great detail. In conclusion, Child marriage is both a cause and a consequence of rights’ violation, neglect and abuse of children. Furthermore, the inconsistency of our legal system and the patriarchal views caused by cultural systems are reasons of these marriages being both widespread and legitimate in our society. Child marriages are an obstacle to children’s physical, sexual and emotional development and against children’s rights once and for all.

Keywords: Child marriage, Child Bride, Children’s rights, Child abuse.

ÖNSÖZ

Araştırmamız çocuk evliliklerin özel olarak da kız çocukları veya “çocuk gelin” üzerine yapılmış bir saha araştırmasıdır. Araştırmanın sorunsalı; bu evliliklerin çocuklar üzerinde yapmış olduğu hak ihlallerini ve yaşatmış olduğu durumların ihmal ve istismar kavramları üzerinden açıklanmaya çalışılmasıdır. Araştırma süresince benden yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Sayın Aylın Dikmen Özarslan’a teşekkür ederim. Okula başladığım günden bu güne kadar üzerimde çok emeği olan, Prof. Dr. Sayın Esin Küntay’a teşekkür ederim. Saha araştırmasında; bana yarenlik eden ve parmakları ağrıyana kadar not tutan kız kardeşim Merve Boğucu’ya ve saha araştırması süresince bize her türlü yardımını esirgemeyen Azize teyzemize teşekkür ederim. Çalışma süresince; benden hem arkadaşlığını hem de yardımlarını esirgemeyen Zeynep Düzen’e teşekkür ederim. Kız çocukların, “çocuklarıyla” değil, “oyuncaklarıyla” büyüdüğü bir dünya olması dileğiyle...

İstanbul, 2018

Mehtap BOĞUCU

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER TABLOSU	vi
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
2. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK.....	4
3. ÇOCUK EVLİLİKLER	14
3.1 Aile ve Evliliğin Toplumsal Önemi	14
3.2 Çocuk Evliliği	16
3.3 Dünyada ve Türkiye’deki Çocuk Evlilik Durumu.....	18
3.4 Çocuk Evliliklerin Nedenleri ve Sonuçları	25
3.4.1 Çocuk Evliliğinin Nedenleri	25
3.4.1.1 Ataerkil Sistem	25
3.4.1.2 Kültürel Etkenler	30
3.4.1.3 Ekonomik Etkenler	34
3.4.1.4 Eğitim Yetersizliği	36
3.4.2 Çocuk Evliliklerin Sonuçları.....	40
3.4.2.1 Hak İhlalleri	40
3.4.2.2 İhmal ve İstismar.....	64
3.4.2.2.1 İhmal ve İstismarın Kavramsal Tanımı	65
3.4.2.2.2 İstismarı Türleri	69
3.4.2.2.2.1 Fiziksel İstismar.....	70
3.4.2.2.2.2 Cinsel İstismar	72
3.4.2.2.2.3 Duygusal İstismar	76
4. AĞRI’NIN KIR ÇİÇEKLERİ “ÇOCUK GELİNLER”	83
4.1. Yöntem	84
4.2. Bulgular	87
4.2.1 Çocukluk Dönemi	88
4.2.2. Evliliğe Giden Yol	100

4.2.3. Evlilik Hayatı	109
4.2.4. Çocuk Gelinlerin Çocuk Evliliği İle İlgili Algı ve Tutumları.....	123
5. SONUÇ.....	129
6. KAYNAKLAR	136
7. EK 1: Soru Kılavuzu.....	143
8. EK 2: Katılımcı Profili.....	147
9. ÖZGEÇMİŞ	149

KISALTMALAR

AIDS	: Edinilmiş Bağışıklık Yetersizliği Sendromu
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslar arası Sözleşmesi
CETAD	: Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği
CSÜS	: Cinsel Sağlık Üreme Sağlığı
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇİKORED	: Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği
DİKASUM	: Diyarbakır Büyük Şehir Belediyesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
HIV	: İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
ICRW	: Uluslar arası Kadın Araştırmaları Merkezi
TAYA	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

Çocuk yaşıta yapılan evlilikler günümüzün en büyük problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu evliliklerin temel sorunu; evlilik gibi sorumluluk ve bilinç isteyen bir kurumun, daha tam olarak fiziksel, ruhsal ve bilişsel açıdan olgunlaşmamış özne olan “çocuk” tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu tür evliliklerin yarattığı travmadan en çok etkilenen ise kız çocukları olmaktadır. Öyle ki, bu evliliklerin çocuklara ve bu çocukların kurmuş olduğu aileye, büyüttükleri çocuklara ve özellikle de çocuğun kendisine vermiş olduğu zarara rağmen hala artan şekilde devam etmektedir.

Günümüzde bu türden evlilikler gelişmiş ya da gelişmemiş ayrımı olmaksızın tüm ülkelerde görülebilmektedir. Türkiye ise bu konuda anılır ülke konumundadır. Ne yazık ki, Türkiye’nin kırsal kesim olarak tabir ettiğimiz yaşam alanlarında sıklıkla rastlanan bir sorundur. Sorunun temelinde ise sosyal, ekonomik ve kültürel etkenler bulunmaktadır. Ayrıca toplum nezdinde bu konunun yeterince tartışılmaması ya da önemslenmemesi sorunun bir diğer nedenidir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen yine de son dönemlerde kamuoyunun önemli gündem maddesini oluşturmaktadır. Özellikle yazılı ve görsel basında çıkan tartışmalar ve konuya yönelik bilinçlendirme kampanyaları artarak devam etmektedir. Ancak kadına yönelik şiddet ve çocuk yaşıta evliliklerin önlenmesi adına yapılan çalışmalar pek tabii ki yeterli değildir. Halen Türkiye’de erken yaşıta evlilikler ve bu evliliklerin yol açtığı olumsuzluklar kırsal kesimde ve kentsel yaşam alanlarında artarak devam etmektedir. Aslında sorunun temelinde, çocuğun bir meta olarak görülmesi ve çocuğun istismara açık bir yapıya sahip olması yatmaktadır. Çünkü, çocuk evliliklerinin istismarı kapsadığı fikri ne yazık ki daha tam olarak oluşmadığı görülmektedir. Moroğlu bu durumu; “... çocuğun cinsel istismarı toplum tarafından kınanan ve cezalandırılan olaylardır. Ancak küçük yaşıta kız çocuğunun evlendirilmesi de bir cinsel istismar sayılması gerekirken, çocuk gelinler sorununa toplum karşı çıkmamakta, kız çocukların çocuk yaşıta evlendirilmesi davullu zurnalı düğünler yapılarak meşrulaştırmaktadır”¹ şeklinde

¹ Moroğlu, N ve Serin,F.(Haz.).(2014). Hukuki Açıdan Çocuk Gelinler(s.10). İstanbul:CM Basın Yayın.

² Arslan, Y. (2015).Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu’da Çocuk Gelinler(s.15). İstanbul: Belge

belirtmektedir. Bu nedenle, çalışmada bu tür evliliklerin nedenleri ve sonuçları ihmal ve istismar kavramları çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda çalışmada; erken yaşta yapılan evliliklerin çocuklar üzerinde yaratmış olduğu etkiler; kadın ve çocuk hakları bağlamında özellikle de çocuk istismarı ve ihmali bakımından analizi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın II. Bölümünde çocuk ve çocukluğun tarihsel gelişimi ele alınarak, çocuk kim? sorusu cevaplandırılmaya çalışılmaktadır. Bir alt başlıkta insan haklarından günümüz çocuk haklarına kadar uzanan süreç ve çocukların ne gibi haklara sahip olduğu ulusal ve uluslararası yasalarla açıklanmaktadır. III. bölümde, çocuk evlilikleri ve özelde kız çocukların evlendirilmesi “çocuk gelinler” üzerinde yapılan tüm çalışmalar incelenerek kavramsal çerçeve oluşturulmaktadır. Bu bölümde çocuk evliliklerinin nedenleri; ataerkil sistem, kültürel etkenler, ekonomik etkenler ve eğitim eksikliği üzerinden değerlendirilirken, sonuçları ise; insan hakları başta olmak üzere kadın ve çocuk hakları ve çocuk istismarı üzerinden değerlendirilmeye çalışılmaktadır. IV. bölümde araştırmanın evreni olan Ağrı ilinde 18 yaşın altında evlendirilen, kadın katılımcılardan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilen bulgular incelenmektedir. Araştırma evreni olarak Ağrı ilinin seçilmesinde, son yıllarda çocuk evliliklerin özellikle de kız çocuklarının evlendirilmesine yönelik istatistiklerde Ağrı ilinin ilk sıralarda yer almasıdır. Ağrı ilinin; geleneksel ataerkil aile yapısına sahip ve aşiretçilik gibi gelenek ve göreneklere sıkı bağlı bir toplum yapısına sahip olduğu görülmektedir. Bu bölgede çocuk evlilikleri, zorla evlilikler ve berdel evlilikleri çokça bulunmaktadır. Bu tür evlilik şekilleri kültürel normlar içinde normalleşmekte ve meşrulaşmaktadır. Aile yapıları incelendiğinde; düşük ekonomik ve düşük eğitim seviyesine sahip ailelerin yüksek oranlarda var olduğu görülmektedir. Bu bölgede; kız çocukların okutulması, cinsiyetçi bir bakışa sahip olduğu için pek mümkün görünmemektedir. Ailelerin düşük ekonomik durumu, düşük eğitim seviyeleri ve 15-16 yaşlarında evlendirilmenin bir gelenek haline gelmesi bu evliliklerin asıl nedenleri arasında sayılmaktadır. Araştırmada 17 kadın katılımcıyla nitel araştırmanın derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, çocuk yaşta yaptıkları evlilikler hakkında bilgiler toplanmaya çalışılmıştır. Araştırmadaki en büyük sınırlılık, bu evliliklerin toplumda kabul buyurmasından dolayı araştırma konusunun aile büyüklerini rahatsız etmesi ve görüşme yapılmasını engellemeleri olmaktadır.

Araştırmada istenilen katılımcı sayısına ulaşılamamasına rağmen, 17 kişi ile yapılan görüşmelerle araştırmanın konusu bakımından kıymetli verilere ulaşıldığına inanılmaktadır. Araştırmanın sonuç bölümünde elde edilen bulgular betimsel analiz yoluyla; yaşanılan hak ihlalleri ve istismar, kavramları bağlamında analiz edilmeye çalışmıştır.

Bu evliliklerin toplumumuzda nasıl değerlendirildiğine ve sürekliliğini nasıl sağladığına yönelik yapılan diğer saha araştırmaları da önemli bilgiler vermektedir. Bu konuda Arslan, Güneydoğu'da yaptığı çalışmasında halkın bu tür evliliklere olan yaklaşımını oldukça manidar bulmaktadır. Bir kesim ailenin, kızlarının erken yaşta evlendirilmesine “evcilik” gözüyle baktığını, diğer bir kesimin ise “evlilik” gözüyle² baktığını belirtir. Bu durumun da ocuk yaşta evliliklerin normalleştirilerek devamlılığına neden olduğunu savunur. Bu anlamda, literatür incelemesinde ilk aşamada ocuk ve çocukluk kavramına açıklık getirilmekte, devamında ise aile ve evlilik kavramı içinde ocuk evlilikler araştırma konusu edilmektedir.

² Arslan, Y. (2015).Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu'da ocuk Gelinler(s.15). İstanbul: Belge Yayıncılık.

2. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

Çocuk literatürde zihinsel, fiziksel ve ruhsal yönden tam bir olgunluğa erişmemiş toplumdaki rol ve görevlerini henüz öğrenmekte olan, bakıma ve eğitime ihtiyaç duyan birey olarak tanımlanır.³ Çocuk tarihi yazarlarının çocuk tasvirlerine baktığımızda Franklin çocuk terimini, belli bir yaşa işaret etmekten çok, bir iktidar ilişkisini belirtmek için ve başlangıçta düşük statüye sahip olanları tanımlamak için kullanılır. Böylelikle “Çocuk kim veya çocuk nedir?” soruları üzerinde iktidar ilişkilerinin belirleyici olduğunu söyler.⁴ Postman çocuğu, yetişkinlerin bildikleri şeyleri bilmeyen bir insan kategorisi olarak tanımlamakta⁵ ve onları ileri bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlar olarak görmektedir.⁶ Çocuk kavramı, içinde bulunduğu toplumun bir ürünü olduğundan dolayı, bir toplumun kültürel, siyasal, ekonomik ve hukuksal normlarından yoğrularak oluştuğu bilinmektedir. Günümüzde mevzuattaki çocuk tanımı, çocukların Magna Carta’sı olarak bilinen: “Çocuk Hakları Sözleşmesinde” belirtilmektedir. Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989’da kabul edilerek 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme Türkiye’nin de içinde bulunduğu 193 ülke tarafından onaylanmıştır. Sözleşmede evrensel bir çocuk tanımı belirlenmeye çalışılmıştır. Sözleşmenin içeriği ve kapsadığı uluslararası yükümlükleri açısından, aynı zamanda bir insan hakları belgesi olma özelliği taşıdığı görülmektedir. Sözleşmenin ilk maddesinde: “daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan evladının çocuk sayılacağı”⁷ belirtilmektedir.

Çocuk kavramının daha geniş bir perspektiften açıklanması için çocukluğun tarihsel gelişiminin açıklanması gerekir. Zira çocuk ve çocukluk kavramlarının tarihsel süreç içinde iç içe geçen kavramlar olarak günümüze kadar geldiği görülmektedir. Çocuklukla ilgili birçok tanım olmakla birlikte, çocukluk kavramının da aynı çocuk kavramı gibi evrensel bir tanım bulunmamakta ve içinde bulunduğu toplumun

³ Hacıoğlu’den aktaran: Köseoğlu, M. (2011) .Çocuk Suçluluğunda Arkadaş Çevresinin Rolü (s.4). (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları(s.23). Çev: Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınlar .

⁵ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu(s.110). Çev: Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

⁶ Age. Postman, s.7

⁷ Ruhi Şirin, M. ve Gülen, A. (Haz.). (2011). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kitabı (s.21). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları

özünden beslenmektedir. Çocuk ve çocukluk konusunda yazan Postman bebekliğin tersine çocukluğu, “biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgu”⁸ olarak belirtir. Çocukluğu toplumsal kurgu olarak tanımlayan Postman’ın düşüncesini Franklin de desteklemektedir. Franklin, çocukluğun herhangi sabit bir döneme ait tek bir evrensel deneyim olmadığını ve tarihsel olarak değişen kültürel bir yapı niteliği taşıdığını belirtir.⁹ Ünlü tarihçi Ariés’e göre ise çocukluk; amacı kendinde olan, kendine has özellikleri olan ve kendine has yasalarla düzenlenmesi gereken bir yaş kategorisidir.¹⁰ Gelişim Psikolojisi’nde ise çocukluk kavramı, bebeklik döneminin bitmesiyle başlayan ve ergenlik dönemine kadar geçen süreç olarak açıklanır. Bu da on dört, on beş yaş aralığına tekabül etmektedir. Ergenlik döneminin başlamasıyla çocukluk psikolojik açıdan sonlanmış olarak kabul edilir. Dünyadaki modern hukuk sistemine baktığımızda, çocukluğun bitim süresinin ve ergenliğin başlamasının ülkeden ülkeye, kültürden kültüre, ırktan ırka değişmekte ve farklılaşmakta olduğu görülmektedir.¹¹ Bu da çocuğun yalnızca evrensel yasaların değil, yerel koşulların ve onlarla etkileşiminin bir ürünü olduğunun¹² ve her zaman değişime açık olduğunun bir göstergesidir.

Çocukluk tarihi çalışmaları, Fransız araştırmacı Phillippe Ariés’in 1960’ta yayımladığı *Centuries of Childhood* adlı ünlü çalışmasıyla başlamaktadır. Ariés’in tarih kuramına kattığı “çocukluk duygusu” kavramı çocukluğun tanımlanmasında önemli bir ilk olarak görülür. Çocukluk duygusunu çocuk sevgisinden ayırarak, çocukluğa yeni bir anlam yükleyen Ariés, çocukluğu: “çocuğun kendine özgü bir varlık olduğunu bilmek” olarak tanımlar. Ariés’e göre Batı’da, Orta Çağ’da bu duygu henüz oluşmamış, on yedinci yüzyıldan itibaren oluşmaya başlamaktadır. Ariés bu tarihten önce çocukların annesinin, dadısının ya da beşiğini sallayan kişinin sürekli ilgisi olmadan yaşayabilmeye başlar başlamaz, yetişkin dünyasına ait olduğunu ve onların hayatında olan her şeyi onlarla birlikte paylaştığını belirtir.¹³ Aynı zamanda Orta Çağ’da çocukların biçimlenmemiş yetişkinler ya da minyatür yetişkinler olarak

⁸ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s.7). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

⁹ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.22-23). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

¹⁰ Ariés’den aktaran: Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.24). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

¹¹Püsküllüden aktaran: Köseoğlu, M.(2011). Çocuk Suçluluğunda Arkadaş Çevresinin Rolü (s.4-6). (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹² Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum (s.153). Ankara: İmge Kitapevi.

¹³ Ariés’den aktaran: Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.24). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

görüldüğünü savunur.¹⁴ Ariés'in bu tezini destekler nitelikte birçok kaynak bulmak mümkündür. Orta Çağ'da çocukları yetişkinlerden ayıran çok kesin çizgilerin olmadığını, çocukların yetişkin dünyasının bir parçası olduğunu savunan çocuk tarih yazarı J.H. Plumb da, Orta Çağ'da çocukluğun olmadığını şöyle ifade etmekte; "Kesinlikle ayrı bir çocukluk dünyası yoktu. Çocuklar yetişkinlerle aynı oyunları, aynı oyuncakları ve aynı peri masallarını paylaşmışlardı. Yaşamlarını yetişkinlerden ayrı değil, birlikte sürdürmüşlerdir".¹⁵ Buna benzer bir diğer açıklama da Franklin'den gelmektedir. Franklin, Rönesans'tan önce çocukların çağdaş sanatta küçük yetişkinler olarak betimlendiğini ve bunun onların toplumdaki rollerini yansıttığını belirterek o dönemde çocukları tanımlamak için kullanılan özel bir sözcüğün bulunmadığını söylemektedir. Çocukların yetişkinlerden çok az farklılaştığını ve onları tanımlamak için bağımlı bir erkeği belirtmek için rastgele kullanılan "boy, garçon, knabe" gibi sözcüklerin kullanıldığını belirtmektedir.¹⁶ Aynı görüşü Firestone de savunmakta ve o dönemin çocuklarının yetişkinlerle aynı görüldüğünü, onları birbirinden ayıracak sözcüklerin olmadığını; çocuklar için feodal küçültme sözcüklerinin kullanıldığını dile getirmektedir. O dönemde çocuklara özel olarak yaratılmış oyuncaklar, oyunlar, giysiler ya da sınıflar görülmemektedir. Çocuklar için özel bir alan oluşturulmadığı için çocukların, yetişkin hayatındaki içki, kumar, cinsellik gibi faaliyetlerin içinde bulunduğu kaynaklarda belirtilir. Bu durumun; o dönemde normal karşılandığı, her şeyin çocukların gözünün önünde gerçekleştiği, hatta çoğu zaman onların dahil edildiği, ayıp duygusunun daha oluşmamış olduğu görülmektedir.¹⁷ Yetişkinlerin çocukların yanında cinsel konuları konuşmak herhangi bir çekince duymadıkları, cinsel dürtülerini gizlemedikleri ve çocukları cinsellikten uzak tutma düşüncesinin de olmadığı görülmektedir. Orta Çağ'da yetişkinlerin çocukların cinsel organlarıyla oynaması doğal karşılanmakta ve bu sıradan bir eğlence olarak görülmekteydi. Ariés bu durumu; "Çocukların mahrem kısımlarıyla oynama davranışı, yaygın bir gelenek oluşturuyordu..." şeklinde aktarmaktadır.¹⁸

¹⁴ Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum (s.148). Ankara: İmge Kitapevi.

¹⁵ Plumb'dan aktaran; Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s.29). Çev: Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi

¹⁶ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s. 24). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

¹⁷ Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği (s.87-88). Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi.

¹⁸ Ariés'ten aktaran: Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s.30). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

Batı'da Rönesans döneminin başlamasıyla birlikte ortaya çıkan çocukluk fikri 16. yy esnasında kendini göstermeye başlamaktadır. Çocukluk oldukça yeni bir buluş, Rönesans'ın büyük icatlarından biri olarak görülmektedir.¹⁹ Plumb; çocukluk düşüncesini, “son 400 yıla ait bir Avrupa icadı” olarak yorumlar.²⁰ Rönesans döneminde yapılan reform hareketlerinin çocukluk fikrinin oluşmasında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bunlardan en önemlisi 15.yy'ın ortalarında keşfedilen hareketli matbaa makinesidir. Matbaanın bulunuşu çocukları dışlayan bir yetişkin dünyasının oluşmasına zemin hazırladığı ve çocuğu yetişkin dünyasından ayrı bir yaşam alanına çektiği görülmektedir. Yine o dönemde yazılan çocuk dergileri çocukluk fikrinin oluşmasında önemli bir rol üstlenmiştir.²¹ Döneme damgasını vuran bir başka değişim de okul sayısının artışıdır. Okullaşma düşüncesini ilk icat eden devlet Eski Yunanlar olarak bilinmektedir. Yunanların okullaşma fikrini icat etmesine rağmen, özel bir yaş kategorisi olarak çocukluğa çok az önem verdikleri, hatta Eski Yunanlara ait bir çocukluk kavramı oluşmadığı düşünülmektedir. Çocukları yetişkinlerden ayrı olarak görmedikleri ve yetişkinlere anlatılan masalları çocuklarla paylaştıkları Platon'un “*Devlet*” kitabında yazdığı tavsiyelerden çıkartılabilir. Platon kitabında çocuklara korkunç ve kötü masalların anlatılmaması gerektiğini çünkü onların anlatılanların gerçekliğini ayırma yetisine sahip olmadıklarını ve çocukların o yaşta duydukları hiçbir şeyi unutmadıklarını yazarak çocuklara iyilik yolunu gösterecek güzel masalların anlatılmasını öğütlemektedir.²² Romalılar ise Eski Yunanlardan okul fikrini alarak daha önce oluşmayan bir çocukluk bilinci geliştirmişlerdir. Romalılar gelişen çocukluk ile ayıp duygusu arasında bir bağlantı kurarak, iyi bir ayıp düşüncesi oluşmadan çocukluğun var olamayacağını, çocukların yetişkinlerin cinsel sırlarından korunması gerektiğini vurgulamışlardır.²³

1600 ila 1800 yılları arasında eğitimde büyük değişikliklerin olduğu görülmüştür. Önceleri, Rönesans döneminde, eğitim yaşla sınırlı olmadığından her yaştan insan eğitim faaliyetine katılabilmekteydi. Giderek artan okuryazar sayısı, okullaşma sayısı ve eğitimde çocukların ön planda tutulması çocuklara özgü yeni bir dünya

¹⁹ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s.8). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

²⁰Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.22-23). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

²¹ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu(s.32-33). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

²² Platon.(2005) Devlet (s.92). Çev. Baki Kırac, İstanbul: Karınca Kitapevi.

²³ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s.16-21). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

oluşturmasına zemin hazırlamıştır.²⁴ Zorunlu eğitimin yaygınlaşmaya başlamasıyla yeni bir çocukluk anlayışının temelleri atılmıştır. Okuryazarlığın yüksek ve sürekli bir değer gördüğü yerde okulların olduğu ve okulların olduğu yerde çocukluk anlayışının hızlıca geliştiği görülmektedir.²⁵

Çocukluk fikrinin başlangıç tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, çocukluğun 16.yy'ın sonlarında ve 17.yy başlarında başladığına değinen kanıtlar fazladır. Çocuk giysilerinin, ilk olarak 16.yy'ın sonunda ortaya çıktığı için bu tarih çocukluk fikrinin başlangıcı için önemli görülmektedir.²⁶ Ariés bu tarihten sonra çocukların yetişkinlerden farklı bir kategoride değerlendirildiğini belirterek dikkatleri çocuk resimleri ve giysilerindeki değişiklikler üzerine çekmiştir. O dönemde çocukların yetişkinlerden ayrı bir tarzda giydirildiğini belirtmektedir.²⁷ 17.yy başlarında çocukların hayatlarında büyük değişimler görülmüştür. Bunların başında; çocukların artık yetişkinlerle aynı oyunları oynamak zorunda kalmamaları, kendine has oyunlara, oyuncaklara ve onlara özel masallara sahip olmaları sayılabilir. Günümüzdeki çocuk edebiyatının temellerinin bu dönemde atıldığı görülmektedir. Yetişkinlerin, çocuklarla konuşurken özel bir dil kullanması, çocukların yanındayken ayıp olabilecek kelimelerin, konuların konuşulmamaya başlanması, bu dönemin önemli değişimleri arasındadır.²⁸ Bu durumu Franklin, Avrupa'da çocuk dilinin moda olduğunu belirterek açıklamaktadır.²⁹ Çocukluk kavramı gelişirken cinsel ilişkiler, para, şiddet, ölüm, hastalık ve toplumsal ilişkilerle ilgili sırlar gibi, çocukların yanında konuşulmaması gereken bir dizi söz oluşturulmaya başlanmıştır.³⁰

Ariés çocukluğun 17.yy'da bu kadar değişime uğramasını sanayileşme, kentleşme, aile yapısının değişmesi, eğitimin yaygınlaşması gibi köklü toplumsal değişimlere bağlamaktadır.³¹ Çocukluğun başlangıç dönemini inceleyen Plumb bu süreci şöyle değerlendirir; "Çocuk, giderek artan bir biçimde bir saygı nesnesi, yetişkin dünyasından ayırtılıp korunmayı gerektiren ve farklı bir doğası olan özel bir varlık

²⁴ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.25). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

²⁵ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s.56). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

²⁶ Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği (s.90). Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi.

²⁷ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.24). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

²⁸ Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği (s.97). Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi.

²⁹ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.24). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

³⁰ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s.61-67). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

³¹ Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum (s.111). Ankara: İmge Kitapevi.

olmaya başlamıştır.”³² Bu değişimler çocuklara daha önceden sahip olmadıkları masumiyet, saflık, saygı ve zayıflık özellikleri atfetmiştir. Zayıf ve güçsüz olan “çocuğu” koruma görevi yetişkinlere verilmeye başlanmıştır.

Çocukların formel biçimde uzun dönemler eğitilmesi gereksinimi, ailelerin dikkatinin tekrar çocuğa yönelmesine yol açmıştır. Aileler çocuklarını artık daha çok kontrol etmeye, yönlendirmeye, korumaya, geliştirmeye çalışmışlardır. Bu aynı zamanda çocuklarına karşı beklentilerini ve sorumluluklarını artırmıştır. Matbaanın icadı ile okul dışında evde de çocuğa eğitim vermek durumunda kalan aile, bir eğitim kurumu haline gelmiştir.³³ Firestone bu durumu; çocuk merkezli yeni burjuva ailesinde, çocukların sürekli gözetilmeye başlandığını ve daha önceki bağımsızlıklarının ortadan kalkması şeklinde ifade etmektedir.³⁴ Çocukluk ve yetişkinlik giderek farklılaşırken her alan kendine özgü pratikler üretmeye başlamıştır. Sonunda çocukluğun yetişkinin dilini, öğrenimini, zevklerini, isteklerini ve toplumsal yaşamını paylaş(a)madığı kabul edilmiştir.³⁵ Çocukluğun yaşadığı bu değişimler başta sınıf ve cinsiyet ayrımına uğrayarak; bazı çocukları kapsamıştır. İlk olarak orta kesimin erkek çocuklarında başlayan çocukluk daha sonra çemberini genişleterek tüm çocukları içine almıştır. Orta sınıfın erkek çocuklarında başlayan çocukluğun kız çocuklarını kapsamamasının en az işçi sınıfındaki çocuklara ulaşması kadar zaman aldığı görülmektedir. Bunun nedeni çocukluk kavramının o dönemde kız çocukları için geçerli olmamasıdır. Rönesans’ın gelişmesiyle büyüyen burjuva sınıfı erkek çocuklarının eğitimine çok önem vererek, onlara en iyi eğitim olanaklarını sağlamaya çalışmıştır. Bunun nedeni, erkek çocuklarından geleceğe yönelik beklentilerinin olması ve bu beklentilerin karşılanmak istenmesidir. Bu beklentiler yenilikçi tarzda eğitim görmeleri ve toplumda hızla gelişen teknolojik değişimlerden haberdar olmalarıydı. Buna örnek verilecek olunursa; tüccar sınıfının, çocuklarından ticaretle ilgili kâğıtlarını okuyabilsinler diye alfabeyi öğrenmelerinin istenmesidir.³⁶ Bu sayede gelişen toplumsal değişimlerin üstesinden gelebilecekleri düşüncesi vardı.

³² Eisenstein’ten aktaran: Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s.53). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

³³ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu (s. 61). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

³⁴ Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği (s.97). Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi.

³⁵ Postman, N. (1995).Çocukluğun Yokoluşu(s. 69). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

³⁶ A.g.e. Postman, s. 54

Kız çocuklarına karşı böyle bir beklenti ve düşünce olmadığı için onları okula gönderme gereği de duyulmamıştır. Kızlar kundaktan sonra doğru yetişkin kadınların elbiselerine büründürülür ve henüz dokuz on yaşlarında, onlardan tam bir “hanımefendi” gibi davranmaları beklenirdi. Onlardan beklenen tek şey ev kadını ve anne olmalarına yönelik işleri öğrenmeleri ve yapmalarıydı. Bundan dolayı kız çocukları okula gönderilmedi. O dönemde daha yeni ergenliğe giren genç kızların on, on iki yaşındayken kendilerinden yaşça çok büyük erkeklerle evlendirildikleri bilinmektedir.³⁷ Bu durum, kızların çocukluktan dışlanması, o dönemde tüm toplumsal gruplarda aynıydı. Yani orta ve üst sınıf ailelerin kızları daha alt sınıf ailelerin kızlarından çok eğitilmiş değildi. Hepsinin aynı kaderi paylaştığı bilinmektedir.³⁸ Çocukluktan dışlanan sadece kız çocukları değildi elbette, alt sınıfın çocukları da çocukluk kategorisinden dışlanan grupların içinde en önde yer aldı. Sınıfsal temellerden dolayı ezilen işçi sınıfı çocukları için çocukluk miti onlara uygulanamayacak ölçüde lüks³⁹ bir şey olarak görülmekteydi. Daha sonralarda kırılan bu algı ile alt sınıf çocukları da çocukluk kavramının içinde yer almıştır. 18.yy’la gelindiğinde eğitim alanında büyük değişimlerin olduğu ve çocukluk fikrinin kendine yayılabilecek bir alan bulduğu görülmektedir. Önceleri birçok ülkede, sınıf ve cinsiyet ayrımına dayalı durağanlaşan veya yavaşlayan çocukluk algısı bu tarihten sonra önündeki engelleri yıkıp tüm çocuklara ulaşmıştır.⁴⁰

Çocukluk dönemi incelendiğinde, çocukluk fikrine getirdikleri yeni görüşlerle temelde iki yazar karşımıza çıkmaktadır. Bunlar İngiliz filozofu John Locke (1632-1704) ve Fransız filozofu Jean Jacques Rousseau (1712-1778) dur. Orta Çağ’dan beri süregelen, doğuştan kötü (günahkar) veya doğuştan iyi (masum) çocuk inancı, çocukların hep kontrol altına alınması ve denetlenmesi gerektiği inancını beraberinde getirdi. Yetişkinler çocukları kontrol altına almak için her fırsatta korkutma ve dayak atma yolunu tercih etmişti. Locke bunun önüne geçmek için, tabula rasa (boş levha) görüşünü savundu.

Bu görüşe göre; zihin doğuştan bir boş levhadır, içinde iyiyi ve kötüyü barındırmaz, zamanla içinde bulunduğu çevreden anne, baba, akraba ve akran grubundan edindiği

³⁷ Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği (s.91). Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi.

³⁸ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.25). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

³⁹ Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği (s.106). Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi.

⁴⁰ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.25-26). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

bilgiler ışığında şekillenir. Bu görüş daha sonra psikolojide davranışçılığın temelini oluşturmuştur. Locke'un bu görüşü sayesinde Orta Çağ'da günahkar masum çocuk inancı sarsıldı ve çocukların iyiliği ve kötülüğü sonradan edindiği inancı gelişmiştir. Çocukların bu naif kırılgan yapısı -doğduklarıdaki bilgisiz, savunmasız, yönlendirilmeye muhtaç halleri- onların tarihsel süreç içinde sık sık edilgen olarak tanımlanmalarına neden olmaktadır. Fakat ilerleyen zamanlarda özellikle modern çağda çocuğun edilgen değil etken yapıda olduğunu vurgulayan yazarların arttığı görülmektedir.

Locke çocukları edilgen⁴¹ bir varlık olarak görülmekte ve şöyle tanımlamaktadır: “Çocuklar; uygarlaştırılması gereken biçimlenmemiş yetişkinlerdir.”⁴² Locke'nin çocuğu edilgin bir varlık olarak görmesine karşın bütün modern kuramlar çocuğun etkin, kendi gelişimine katkıda bulunabilecek merak, düşünce ve güdülere sahip olduğunu savunur. Bu çağdaş görüş daha çok J.J. Rousseau'nun felsefesinden destek almaktadır. Rousseau çağdaş çocuk eğitimi kitabı olan Emile'de çocuğu doğuştan bazı yeteneklere sahip olan, bu yetenek ve becerilerini anne, baba ve yakın çevresinden elde ettiği bilgiler ışığında, belli evrelerden geçerek gelişen bir canlı olarak tasvir etmektedir.⁴³ Rousseau bu tanımla çocukluğa “evre ve olgunlaşma” gibi iki büyük kavram kazandırmıştır. Çocukluğun inşasında ve çocuğun varlığını anlamamız noktasında bu iki kavram önemli bir yere sahiptir. Rousseau gelişimin; doğanın belirlediği bir plan içinde bazı evrelerden geçerek kesikli bir biçimde ortaya çıktığını söylemektedir. Rousseau'a göre yetişkinin rolünün, çocuğun gelişim döneminde onun gereksinimlerini karşılamak olduğunu, geri kalanını çocuğun kendi içsel güçleriyle gerçekleştireceğini belirtmektedir.⁴⁴

Çocukluk düşüncesi 19.yy ve 20.yy'la doğru ilerlerken iki farklı tarzda belirginleşmeye başlamıştır. Bunlardan biri Locke'cu ya da Protestan çocukluk anlayışı; diğeri ise Rousseau'cu ya da Romantik çocukluk anlayışıdır. Protestan çocukluk anlayışına göre çocuk; eğitim, akıl, benlik denetimi ve ayıp gibi faktörlerle uygar bir yetişkin olabilen, biçimlenmemiş kişidir.

⁴¹ Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum (s.146). Ankara: İmge Kitapevi.

⁴² Postman, N. (1995). Çocukluğun Yokoluşu (s.82). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

⁴³ Rousseau, J.J. (2013). Emile Bir Çocuk Büyüyor (s. 5-30). Haz.Ülkü Akagündüz, Baskı:13. İstanbul: Selis Kitaplar.

⁴⁴ Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum (s.146-147). Ankara: İmge Kitapevi.

Locke çocuğun yetiştirilmesinde ayıp, saygı, güven vb. diğer duyguların önemini şöyle vurgular: “Tüm diğerlerinin arasında saygı ve ayıp, bir kez tatmin edildiğinde, zihin için en güçlü dürtüler olur. Çocukların kafasına güven duygusunu, ayıp ve utanma değerlerini sokabilerseniz, onlara doğru ilkeyi kazandırmış olursunuz.”⁴⁵ Romantik görüşe göre ise; çocuk biçimlenmemiş kişi değil, bozuk biçimli (deforme) yetişkindir. Aynı zamanda çocuğun dürüstlük, anlama, merak ve kendiliğindenlik gibi doğuştan gelen bazı becerilere sahip olduğunu da belirtir. Locke’un ve Rousseau’nun görüşleri arasında farklar olsa da çocuğun eğitimle şekilleneceğine ve olgunlaşacağına dair ikisi de hemfikirdir.

19.yy sonuna gelindiğinde ise çalışmalarıyla döneme damgasını vuran iki kişiyi bulunmaktadır. Sigmund Freud ve John Dewey, bütün çocukluk tartışmalarında kullanılan söylem biçimini oluşturur. Freud, 20.yy’da *The Interpretations of Dreams* (Rüyaların Yorumu) kitabı ile John Dewey’in *The School and Society* (Okul ve Toplum) adlı kitabı daha önce sorulmamış çok önemli bir soruyu gündeme getirmektedir; “Çocuğun doğal haklarıyla uygarlığın istemlerini nasıl dengeleriz?”⁴⁶ Bunu Freud, çocuk zihninin özel bir içeriğinin olduğunu, çocukların cinselliğe sahip ve kompleksler ile içgüdüsel dürtülerle dolu olduğunu ileri sürerek açıklamaktadır. Çocukların olgun yetişkinliğe erişebilmeleri için içgüdüsel tutkularını ya da hazlarını yenme, zamanla bırakma ve yüceltmeleri gerektiğini belirtir.

Çocukluğun tarihi yazımında başta Ariés olmak üzere; Plumb, Firestone, Postman ve diğerleri çalışmaları çocukluğun gelişimini ve değişen karakterini anlamamız açısından çok önemlidir. Ama şu unutulmamalıdır ki yazılan her şeyin tamamen doğru olmadığı gerçeği vardır. Bunun kanıtı Ariés’in ortaçağda çocukluğun olmadığını savunan tezinin bazı tarihçiler tarafından desteklenirken bazı tarihçiler tarafından şiddetle eleştirilmiş olmasıdır. Bu görüşün aksini taşıyan Pollock çocukluk fikrinin ortaçağda olmadığını savunan tarihçilerin, modern çağdaki çocukluk anlayışını geçmişte aradığını, bulamayınca da yok saymak gibi bir yanlış sava düştüklerini belirtir. Bu konudaki düşüncelerini şöyle dillendirir: “Eğer çocuklar geçmişte farklı görüldülerse bu, onların çocuk olarak görülmediği anlamına gelmez.”⁴⁷ Pollock’la aynı düşünceyi taşıyan Wilson bu eleştiriyi Orta Çağ’da çocukluğun olmadığını savunan Ariés için kullanır. Bu konunun tarihçileri bu kadar

⁴⁵ Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu* (s.77). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

⁴⁶ A.g.e.Postman, s. 79- 83

⁴⁷ Pollock’dan aktaran: Onur, B. (2007). *Çocuk Tarih ve Toplum* (s.27). Ankara: İmge Kitapevi.

fazla ikilem içinde bırakmasının sebebini De Mause, sorunu geçmişe ilişkin tarihsel kayıtların çok az olması olarak belirtir. Yapılan tüm eleştirilere karşın James ve Heywood gibi bazı yazarlar Ariés'in çocukluğun toplumsal ve kültürel olarak tarih içinde yapılandığı düşüncesinin günümüzde hala önemini koruduğunu savunmaktadırlar.⁴⁸

Çocukluğun tarihine bakıldığında; çocukluğun oluşmasında ayıp duygusu “düşüncesi” ve matbaanın bulunuşunun çok önemli olduğu görülür. Orta Çağ'da çocukluğun olmadığını savunan birçok tarihçi yazar, bunun ayıp düşüncesi ve eğitimin olmayışına bağlamaktadır. Postman: “Orta Çağ dünyasında okuryazarlığın, eğitim düşüncesinin ve ayıp fikrinin olmamasını, çocukluk fikrinin oluşmadığının göstergeleri”⁴⁹ olarak değerlendirir. Çocukluğun yetişkinlerden ayrı bir dünya kazanması toplumda eğitim ve ayıp düşüncesiyle gelişir. Zira o dönemlerde çocukluğun bir yetişkin olarak görülmesi, yetişkin hayatında olan sorumluluk ve hayat pratiklerinin içinde yer alması çok olağan olarak karşılanmaktaydı. Kız çocuklarının yaşlı erkeklerle evlendirilmesi ya da çocukların yetişkinlerin cinsel oyunlarına dahil olması günümüzde “istismar ve suç” olarak görülürken bu dönemde hayatın bir parçası olarak kabul edilmekteydi.⁵⁰ Çocukların da yetişkinler gibi haklara sahip olduğu hatta yetişkinlerden daha öznel haklara sahip olduğu yine o dönemde görülmeyen düşünceler arasındadır.

Orta çağda çocukluğun kız çocukları için geçerli olmadığını, çocukluğun kız çocukları için geçerli olmasının uzun zaman aldığına değindik. Kız çocukların eğitim hakkından mahrum kaldıkları, kendilerinden yetişkin bir kadından beklenen tüm rol ve sorumlulukların beklendiği ve çok küçük yaşlarda evlendirildikleri birçok kaynaktan geçmektedir.⁵¹ Bu durumun temelinde kız çocuğun toplumda “çocuk” olarak görülmemesi yatmaktadır. Çocuk yaşta evlilikler geçmişten günümüze kadar uzanan toplumsal bir sorunu oluşturmaktadır. Çocuk evliliklerin ne olduğunu açıklamadan önce evlilik ve ailenin toplumsal düzen içindeki önemine değinme gerekmektedir.

⁴⁸ Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum (s.148). Ankara: İmge Kitapevi

⁴⁹ Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.30). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

⁵⁰ Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (1995) Çocuk ve Ergen Gelişimi (s.29). Çev. Bekir Onur. Ankara: İmge Kitapevi.

⁵¹ Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği (s.91). Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi. , Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları (s.25). Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

3. ÇOCUK EVLİLİKLER

3.1 Aile ve Evliliğin Toplumsal Önemi

Aile toplumun en küçük yapı taşı olma özelliğini taşımaktadır. Aile, toplumun sahip olduğu değerleri yansıtan, küçük bir aynadır.⁵² Antropolog Morgan aile, evlilik ve toplum arasında birbirlerini etkileyen paralel ilişki olduğunu savunmaktadır. Morgan aileyi, toplum tarafından şekillenen ve toplumun gelişim hızına ve dinamiğine göre ayak uydurmaya çalışan bir yapı olarak görür. Bu durumu, toplumun geliştiği ve değiştiği ölçüde ailenin de değişim ve dönüşüme uğradığını belirterek açıklamaktadır.⁵³ Bu anlamda aile, topluma has geleneksel davranış kurallarını ve hareket normlarını çocuğa öğreten en önemli sosyal yapı olarak görülmektedir. Toplumda bulunan norm ve kuralların kişiye kazandırılması sağlayan tutum ve davranışların uygulamadaki en uygun yer yine aile kurumudur. Aile, aynı zamanda toplumun geçmiş kültürel mirasının geleceğe aktarılmasında önemli yapı kabul edilir.⁵⁴ Diğer bir ifade ile aile, çocuğun kültürlenmesinde önemli bir işlev görmektedir.

Diğer yandan aile kadar önemli bir diğer yapı ise evliliktir. Aile sosyal bir birlik ise evlilik, aileyi oluşturan toplumsal ilişkileri belirli kalıplar içine yerleştiren bir sözleşme olarak tanımlanabilir. Evlilik aileyi oluşturmak için, gerekli akrabalık bağlarını geliştirmekte, kişilerin birada yaşamalarını ve düzenli bir sosyal hayat içinde birbirleriyle işbirliği yapmalarını sağlamaktadır. Evlilik, aynı zamanda toplumda çocuğa meşru bir konum sağlayan, kadın ve erkek arasında gelenek ve göreneklere bağlı olarak şekillenen toplumsal bir anlaşma olarak da açıklanabilir. Antropolog Malinowski, aile ve evlilik arasındaki farkı şöyle belirtir: “Aile bir grup ya da örgüt ise evlilik çocuk yapmak ve yetiştirmek için yapılmış bir kontrattır.”⁵⁵ Toplum için bu kadar önemli olan aile ve evlilik ilişkilerine bakıldığında, evlenecek kişiler ister ilkel bir toplum, isterse modern bir toplum üyesi olsunlar eş seçimi konusunda daima bir dizi kurallarla karşılaşır. Evlenme biçimiyle ilgili en önemli

⁵² Taştan, K. ve Taştan, S. (2014). Evlilik mi? Evcilik mi? (s.17). Baskı:3. Erzurum: Ayhan Ofset Matbaacılık.

⁵³ Engels, F. (1979). Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (s.31). Seçme Yazıtlar, Cilt:3. Baskı:I. İstanbul: Sol Yayınları.

⁵⁴ Saran, N. (1979). Aile Hayatı ve Toplum (s.15-16). Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi. Sayı:3

⁵⁵ Koenig'den alıntılan: Gökçe, B.(1990). Evlilik Kuramına Sosyolojik Bir Yaklaşım (s.386). Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri. Der. Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Ankara.

sorun evlenecek kişilerin eş seçmede tam bir özgürlüğe sahip olmamaları konusunda ortaya çıkmaktadır. Geleneksel aile yapısında bu durumla sıklıkla karşılaşmaktadır. Örneğin, Türkiye’de aile ve evlilik kurumu; kentleşme, endüstrileşme, ekonomik şartlar, mülkiyet ilişkileri ve aile içi ilişkiler tarafından şekillenmektedir.⁵⁶ Türkiye’de geleneksel yapıya sahip ailelerde eş seçimi konusunda, gençlerin tamamen özgür bırakıldığını söylemek mümkün değildir. Ailelerin onayı ve eş seçimine müdahaleleri nedeniyle çoğu kez evlenecek kişiler arzuları dışındaki bir evliliğe mecbur bırakılır. Bu evliliklerin başında; berdel evliliği, beşik kертmesi, zorla evlilik ve çocuk yaşta evlilikler gelmektedir. Aile gibi önemli bir kurumun oluşması için eş seçimi çok büyük bir öneme sahiptir. Çünkü evliliğin bireylere getirdiği en önemli unsur birbirlerinden sorumlu olmaları, ortak dert ve ortak bir hayatı paylaşmaya başlamalarıdır. Evlilik yoluyla kurulan aile, karı koca ve çocukların kendi içinde bir bütünü oluşturması ve bir bağ haline gelmesine yol açmaktadır. Mutlu ve huzurlu bir aile yapısına sahip olmak için evlenilecek eş çok önemlidir. Eşlerin kendi aralarındaki ilişki frekansların uyuşması ve birbirlerini tanıyıp benimsemeleri gerekir. Zira iki zıt karaktere sahip ya da aralarında kültürel, ekonomik veya çok büyük bir yaş, kuşak farkı olan iki kişinin evlenmesi sonucu oluşan ailenin huzurlu olmasını beklemek zordur. Çocukların toplumsal hayatta kendilerine iyi bir yer edinmeleri, hayata tutunmaları ve kendilerini doğru bir alanda gerçekleştirmeleri için aile ve eş seçimi oldukça önemlidir. Bu da aile ve toplum arasındaki ilişkinin sağlamlaştırılmasına ya da kopmasına neden olmaktadır.⁵⁷ Ailenin sağlam temellere oturtulması; topluma sağlıklı ve nitelikli bireyler kazandırılması ve toplum refahının yükseltilmesi demektir. Ancak çocuk yaşta yapılan evliliklerle bu mümkün olmamaktadır. Çocuk yaşta yapılan evlilikler dünyada ve ülkemizde hala artarak devam etmektedir. Çocuk yaşta yapılan evliliklerin, bireye ve topluma verdikleri zararları anlatmadan önce bu evlilikleri tanımlamak gerekmektedir. Çocuk yaşta yapılan evlilikler “çocuk evlilikler” olarak literatürde geçmektedir. Bu bölümde; çocuk evlilikler ve bu evliliklere neden olan faktörler ve bu evliliklerin sonuçları açıklanmaya çalışılacaktır.

⁵⁶ Bulut, I. (1991). Türkiye’de Erken Evlenme (s.494). Cilt:II. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Aile Ansiklopedisi.

⁵⁷ Saran, N. (1979). Aile Hayatı ve Toplum (s.15-16). Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi. Sayı:3

3.2 Çocuk Evliliği

Çocuk tanımı, uluslararası mevzuatta Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde: "18 yaşın altında herkes çocuktur" tanımıyla belirlenmiştir. Çocuk ve evlilik kavramlarının bir arada olduğu "çocuk evlilik" durumu ele alındığında ise bu evlilikler hem çocuk, hem aile hem de toplum için çok büyük sorunlara neden olduğu görülmektedir. Bunun yanında, Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu ve iç hukukunda yer verdiği uluslararası mevzuattaki bu sözleşme ne yazık ki çocuk evliliklerinin yapılmasıyla ihlal edilmektedir. Ülkemizin iç hukuk sisteminde, yasaların tutarsız olması, çocuk evliliklerine karşı yeterli önlem ve caydırıcı cezaların verilememesine neden olmaktadır. Bu tutarsızlık durumunu ele alındığında; on sekiz yaşını henüz doldurmamış her kişinin "çocuk" sayıldığı 5237 Türk Ceza Kanunun 6/1-c maddesi; 5395 Çocuk Koruma Kanunu'nun 3/a maddesi ve Türk Medeni Kanunun 11/1 maddesinde belirtilmektedir. Ancak; Türk Medeni Kanunu'nun evlilikle ilgili maddeler diğer hukuk maddesiyle ve çocuk tanımıyla çelişmektedir. Kanunda; *"Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez"*⁵⁸ *"Ancak, hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir"*⁵⁹ maddesi bu evliliklerin önünü açmaktadır. Çocuk olma yaşı 18 olarak belirlenmesine rağmen ; *"Evlenme kişiyi ergin kılar"*⁶⁰ maddesiyle çocuk olma yaşının düştüğü görülmektedir. Bu durumda çocuk olma yaşı 18 iken medeni kanunla 17 yaşına ve bazı olağanüstü durumlarda, 16 yaşına kadar düştüğü görülmektedir. Oysaki, evlilik ve aile kurmak büyük sorumluluklar ve bu sorumluluklarla başa çıkmak için belli bir olgunlaşma gerekmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda bu evliliklerin; her geçen gün arttığı ve bu evliliklerden en çok etkilenenlerin kız çocukları olduğu tespit edilmiştir.⁶¹

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin 2010 yılında yaptığı araştırmada, 15-19 yaş evliliklerinde, erkek çocuklardan evli olanların sayısı 15.543 iken evli kız çocuk sayısı 216.810 olarak saptanmıştır.

⁵⁸ MEDENİ KANUN, madde: 124/1

⁵⁹ MEDENİ KANUN, madde: 124/2

⁶⁰ Medeni Kanun, madde: 11/2

⁶¹ Moroğlu, N ve Serin, F. (Haz.).(2014). Hukuki Açıdan Çocuk Gelinler (s.7). İstanbul: CM Basın Yayın.

Buna göre evli kız çocuğu sayısı, erkek çocuğundan yaklaşık 14 kat daha fazladır.⁶² Bu nedenle ülkemizde çocuk yaşta evlilik sorunu ele alındığında genellikle: “çocuk gelinler” kavramı kullanılmaktadır. Türk hukuk sisteminde, çocuk gelin tanımının kanunlara göre değiştiği görülmektedir. Medeni kanuna göre 17 yaşını doldurmamış kızlar, Türk Ceza Kanununa göre 15 yaşını doldurmamış kızlar, Çocuk Koruma Kanununa göre 18 yaşını doldurmamış kızlar çocuk gelin sayılmaktadır.⁶³

Çocuk evliliklerin her geçen gün artması ve özellikle de kız çocukların sayıca fazla olması “çocuk gelin” kavramının çokça kullanılmasına neden oldu. Bazı akademisyenler, bu kavramın kendi başına bu evlilikleri meşrulaştırdığını ve “çocuk” ve “gelin” kavramlarının bir arada kullanılmamasını savunurlar. Teoride ve günlük dilde kullanılan “çocuk gelinler” kavramının sorunlu olduğunu savunan Şen; “*çocuk* sözcüğünün aileyi, eş olmayı çağrıştıran bu nedenle de ülkemizde de olmak üzere toplumsal, kültürel bir zeminde “*sevimli*” bulunan *gelin* sözcüğüyle aynı sözdiziminde buluşturulması, bahsedilen evliliklere en azından zihinsel bir meşruiyet kazandırabilmekte ve çocuk evlilik olgunun yeniden üretimine katkıda bulunabilmektedir”⁶⁴ demektedir.

Bu kavramın sorunlu olduğunu savunan diğer bir isim ise; çocuk ve kadın hakları üzerine birçok çalışma yürüten; Kadın Hakları Komisyon Başkanı Nazan Moroğlu’dur. Moroğlu; “Gelin” kavramı, evlilik birliğinin bir üyesi, evlilik kurumunun sorumluluğunu yüklenen kişi anlamına geldiğini ve kız çocuklarının, eğitim, sağlık, çalışma gibi temel insan haklarına sahip olamamasına, ayrımcılığa uğramasına yol açtığını belirtir. Aynı zamanda “Çocuk Gelin”, “Çocuk Anne” olgusunu beraberinde getirdiğini ve bu evliliklerin kız çocuklarının cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını ihlal ettiğini, anne-bebek ölümlerine yol açtığını da belirtmektedir.⁶⁵

Ülkemizde ve dünyada artmakta olan çocuk evliliklerin evrensel bir toplumsal sorun haline geldiği görülmektedir. Bu evliliklerin yapılmasında etkili olan temel faktörler

⁶² Aydemir, E. (2011). Evlilik Mi Evcilik Mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler (s.13). Ankara: Usak Yayınları.

⁶³ Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu(s.18). Ankara: TBMM Basımevi.

⁶⁴ Şen, H. (2014). Çocuk Gelinler Evcilikten Evliliğe (s.27-28). Ankara: Detay Yayıncılık.

⁶⁵ Moroğlu, N ve Serin, F.(Haz.).(2014). Hukuki Açından Çocuk Gelinler (s.10). İstanbul: CM Basın Yayın.

ve bu evliliklerin yol açtığı sorunlar incelenmeden önce bu evliliklerin istatistiklere ne kadar yansıtıldığına bakmak gerekmektedir.

3.3 Dünyada ve Türkiye’deki Çocuk Evlilik Durumu

Dünyadaki ve Türkiye’deki durum ele alındığında bu evliliklerin hiç de azımsanmayacak rakamlara ulaştığı görülmektedir. Bu bölümde istatistik veriler ele alınarak dünya ve Türkiye’de çocuk yaşta yapılan evliliklerin haritası oluşturulmaya çalışılmıştır. Dünyada her yıl 18 yaşın altında 10 milyon kız çocuğu evlen(diril)mektedir. Bu ayda; 833.333, haftada 192.307, günde 27.397 kız çocuğunun evlendirildiğini gösterir.⁶⁶ Uçan Süpürge derneğinin yaptığı araştırmalara göre; Dünya genelinde 2010 yılında 13 milyondan fazla kız çocuk 18 yaşını tamamlamadan evlendirilmiştir. Önlem alınmazsa 2030’a kadar her yıl, yaklaşık 16 milyon kız çocuğun “çocuk gelin” olacağı tahmin edilmektedir.⁶⁷

Plan Örgütünün çocuğa dair araştırmalarında Türkiye’nin de içinde bulunduğu Avrupa ülkeleri olarak değerlendirilen ülkeler arasında % 17’lik oranla en yüksek erken evlilik Gürcistan’da görülürken, ikinci sırada %14 oranıyla Türkiye ve %10 oranıyla Ukrayna gelmektedir. Bu tabloda çok gelişmiş olarak bilinen Avrupa ülkeleri de yer almaktadır. İngiltere ve Fransa’da da erken evliliklerin %10’luk bir orana sahip olduğu saptanmıştır. Çocuk yaşta yapılan evliliklere en yüksek oranda rastlanan Ortadoğu, Afrika ve Güney Asya coğrafyasında yer alan ülkeler olmaktadır. Örneğin, Nijer’de %75 ve Çad’da %72’ dir.⁶⁸ Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) verilerine göre Bangladeş’te %66, Afganistan’da %40, Sudan’da %33 ve Endonezya’da %22 çocuk gelin evliliklerine rastlamaktadır.⁶⁹ Bu sayılar resmi kaynaklara yansıyan oranlardır. Dini nikahla yapılan evliliklerin bu sayılara eklenmesi mümkün olmadığı için tam olarak gerçek sayıya ulaşamamaktadır. Bu durum bir örnekle açıklanırsa; Mısırdaki hala devam eden “yaz gelinleri” uygulaması yer almaktadır. Mısır’a tatil için gelen zengin turistlere para karşılığı geçici evlilikler yaptırılmakta ve buna “yaz gelinleri”

⁶⁶ Coşkun’dan aktaran: Aktepe, E. Ve Atay, İ. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları (s.411). Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi, ss:410-20

⁶⁷ Doğan, S.(Ed.). (2015). Çocuk Gelinler El Kitabı: Çocuk Evlilikleri ve Ekonomi (s.5). Ankara: Özdemir Ofset.

⁶⁸ Aydemir, E. (2011), Evlilik Mi Evcilik Mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler(s.7), Ankara: Usak Yayınları.

⁶⁹World Marriage Patterns’dan aktaran: Çakmak, D. (2009). Türkiye’de Çocuk Gelinler. (www.umut.org.tr/Hukukun_Gencleri_Tam_Metinler_Sunular/Diren_Cakmak.pdf) (20-21 Mart)Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

denilmektedir. Bu evliliklerde genelde 18 yaşında altında olan kızlar kullanılmaktadır.⁷⁰

Yapılan araştırmalara bakıldığında; bu evliliklerin gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde çok fazla olduğu ve gelişmiş ülkelerde de az da olsa varlığını sürdürdüğü görülmektedir.⁷¹

Unicef Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu 2014 raporunda, dünyadaki kız çocukların yüzde 11'inin, 15 yaşına gelmeden evlendirildiği belirtilmektedir.⁷² Dünyada her yıl 15-19 yaş arasındaki yaklaşık 16 milyon kadın doğum yapmaktadır. Bu doğumlar dünya genelindeki doğumların yaklaşık %11'lik bölümünü oluşturmaktadır. Araştırmalardan elde edilen verilere göre; tüm bu doğumların yarısı Bangladeş, Brezilya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Hindistan, Nijerya ve Amerika'da gerçekleşmektedir.⁷³ Afrika ve Güney Asya'da yapılan araştırmalara göre, çocuk gelinler depresyon ve intihar riskiyle karşı karşıyadır.⁷⁴ Dünya Bankası tarafından belirli aralıklarla düzenli olarak yapılan Gelir Dağılımı Araştırmalarına göre, az gelişmiş ülkelerde çok sayıda kız, erken yaşlarda evlendirildiğinden dolayı öğrenim ve sağlıklı yaşama hakkından yararlanamamaktadır.⁷⁵

Çocuk yaşta yapılan evliliklerinin sık görüldüğü ülkelerin ortak özellikleri incelendiğinde; yoksulluk, işsizlik ve eğitimsizlik oranlarının yüksek olması, ataerkil toplum yapısı, iç savaş gibi sorunlarının olması, kırsal nüfus yoğunluğu, sorunlu bir demokrasiye sahip olma, insan hakları, kadın hakları ve çocuk hakları ihlali gibi sorunlar bu ülkelerin ortak özellikleri arasındadır.⁷⁶ Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler örgütleri tarafından yapılan araştırmalarda, kız çocuklarında görülen erken

⁷⁰ Arslan, Y. (2015). Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu'da Çocuk Gelinler (s.38). İstanbul:Belge Yayıncılık.

⁷¹ Çakmak, D. (2009). Türkiye'de Çocuk Gelinler. (www.umut.org.tr/Hukukun_Gencleri_Tam_Metinler_Sunular/Diren_Cakmak.pdf) (20-21 Mart)Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

⁷² Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu UNICEF 2014 Raporu <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Unicef%20SOWC%202014%20web.pdf> Erişim tarihi: (21.09.2017)

⁷³ Özpulat, F. (2016). Toplumun İhmal Edilen Yüzü: Çocuk Evlilikler ve Kadın Sağlığına Yansımaları (s.13).Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi. Sayı:II

⁷⁴ Ova, N. (2014). Türkiye'de Yazılı Basında "Çocuk Gelinler" in Temsili (s.243). Selçuk İletişim, Cilt: II, ss:238-262.

⁷⁵ Çakmak, D. (2009). Türkiye'de Çocuk Gelinler. (www.umut.org.tr/Hukukun_Gencleri_Tam_Metinler_Sunular/Diren_Cakmak.pdf) (20-21 Mart)Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

⁷⁶ Arslan, Y. (2015). Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu'da Çocuk Gelinler (s.11-12). İstanbul: Belge Yayıncılık.

yaşta evlilikler ile ülkenin gelişmişlik düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olduğu bulunmuştur.⁷⁷

Çocuk yaşta yapılan evliliklerin ülkemizdeki durumuna bakıldığında; Kadın İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği tarafından 2004 yılında yapılan “Türkiye Gölge Raporu” verilerinde: Türkiye’de resmi nikahı olmayanların oranı %7.7, sadece dini nikahı olanların oranı %7.4 olduğu belirlenmiştir. Bu raporda resmi nikahı olmayanların %53’ünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşadığı saptanmıştır. Doğan çocukların annelerinin yaşı tutmadığından kayınvalidelerinin nüfusuna kaydedildiği de bulgular arasındadır. Doğu ve Güneydoğu’da kızların evlendirme yolları arasında en çok akraba evliliği, kan bedeli evliliği ve berdel evliliğinin olduğu görülmektedir.⁷⁸ Kız çocuk evliliklerin en yoğun olduğu yerler Doğu ve Orta Anadolu bölgeleridir. Doğu Anadolu bölgesinde her 10 kadından 4’ünün, Orta Anadolu bölgesinde ise her 10 kadından 3’ünün çocuk yaşta evlendirildiği tespit edildi.⁷⁹

Türkiye’de Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) 1993 ve 2008 verileri karşılaştırıldığında ortalama ilk evlenme yaşının yıllara göre değiştiği görülmektedir. 1993’te 18,50 olan ortalama ilk evlenme yaşı, 2008’de 20,08’e yükseldi. Erken evliliklerde ortalama ilk evlenme yaşı 1993’te 15,48 iken, 2008’de 15,66 yükseldiği görülmüştür. Bu verilere göre; çocuk gelinlerin evlenme yaşı 15 yıllık dönem içinde sadece bir yaş artarak, kız çocukları için evlenme yaşı 15 ve civarı olarak sabitlenmektedir.⁸⁰ Bu verilere göre 18 yaş altında evlenen kız çocuklarının oranı %28’dir.⁸¹ TNSA sonuçlarına göre, 2008 yılında anne olma yüzdesi; 17 yaş grubundakiler için %1,3, 18 yaş grubundakiler için % 6,6, 19 yaş grubundakiler için, %9,4 tür. Araştırma tarihinde gebe olanların yüzdesi: 17 yaş grubundakiler %3,1, 18 yaş grubundakiler için %3,1 ve 19 yaş grubundakiler için %3,5 olarak saptanmaktadır.

⁷⁷ World Marriage Patterns’dan aktaran: Çakmak, D. (2009). Türkiye’de Çocuk Gelinler. (www.umut.org.tr/Hukukun_Gencleri_Tam_Metinler_Sunular/Diren_Cakmak.pdf)(20-21 Mart)Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

⁷⁸ CEDAW Türkiye Gölge Raporu , 2004 alıntılayan ; Çakmak, D. (2009). Türkiye’de Çocuk Gelinler. (www.umut.org.tr/Hukukun_Gencleri_Tam_Metinler_Sunular/Diren_Cakmak.pdf).(20-21 Mart)Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

⁷⁹ Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol (s.139), Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,15, ss: 129-161.

⁸⁰ Age. Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B., s.140

⁸¹ Özpolat V. ve Solak, A. (2011). Türkiye’de Çocuk Mağduriyeti Haritası (s.46). Ankara: Hegem Yayınları.

Bu araştırmaya göre; ergen gebelerin bu dönemde yapılan doğumların %8'inde hiç doğum öncesi bakım almadığı ve %10,5'inin doğumunda sağlık personelinin bulunmadığı tespit edilmiştir.⁸²

Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) sonuçlarına göre 2011 yılında erkeklerde 18 yaş altı evlenme oranı %0.2 iken kadınlarda %9.3'dür. UNICEF'in 2011 verilerine göre ise; Türkiye'de 18 yaş altında evlilik yapan kadınların oranı %14'tür. Türkiye'deki evli çiftlerin %86'sı hem dini hem de resmi nikahla evlendiği, geri kalanların çoğunluğunun yalnızca resmi nikaha evlendiği saptanmıştır. Bununla birlikte, %3,7'si (kırsal bölgelerde ise yüzde 5,1'i) yalnızca dini nikahla evlendiği bulgular arasındadır. Bu oran Doğu bölgelerinde, özellikle de Güney Doğu Anadolu'da belirgin bir artış göstererek %16,1'e ulaşmaktadır.

Dini evlilikler dikkate alındığında, evli kadınların yaklaşık %30'unun evlendikleri sırada 18 yaşından küçük olduğu saptanmaktadır.⁸³

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan 2014 yılı evlenme istatistiklerine göre; çocuk gelinlerin en fazla görüldüğü bölge, 6384 çocuk gelin sayısı ile Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Bu bölgeyi, 5215 çocuk gelin sayısı ile Akdeniz Bölgesi ve 3633 çocuk gelin sayısı ile Ege Bölgesi takip etmektedir. Toplam evlenmeler içindeki çocuk gelinlerin bölgelere göre oranı şu şekildedir.⁸⁴

1. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi	%10,5
2. Orta Anadolu Bölgesi	%10,4
3. Ege Bölgesi	%4,8

Bu sıralamada sosyo-ekonomik faktörler rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra ülkemiz genelinde yapılan her dört evlilikten birinin, bazı bölgelerimizde ise her üç evlilikten birinin çocuk evliliği olduğu bilinmektedir.⁸⁵

⁸² Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (s.32). (2010). Haz. Sezen Civelek- Soner Erdoğan. Ankara: TBMM Basımevi.

⁸³ Türkiye'de Çocukların Durumu Raporu UNICEF 2011 <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf> (Son güncellenme tarihi: 5 Nisan 2010) erişim tarihi: 21.09.2017

⁸⁴ TÜİK, 2014 http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/Tekzipler/Tekzip_20160123.pdf Erişim tarihi (25.10.2017)

⁸⁵ Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf. (Erişim tarihi: (05.12.2017)

Türkiye'nin son yıllarda demografik, toplumsal, iktisadi özelliklerin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmalarda özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ve ülkenin pek çok bölgesinde, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin, 10'lu yaşlardaki kız çocuklarını bin veya iki bin dolar karşılığında 40'lı, 50'li, 60'lı yaşlardaki erkeklerle evlenmeye zorladıklarına yönelik bulgular bulunmaktadır.⁸⁶ Güneydoğu'da yapılan başka bir araştırmada; Arslan'ın şu bulgulara ulaştığı görülmektedir; Türkiye'de en erken evliliğin, 8 yaşında gerçekleştiği ve bu bulgular ışında Güneydoğu'daki çocuk evlilik yaş ortalamasının 13-16 aralığında olduğu saptanmıştır.⁸⁷

Diyarbakır Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİKASUM)'nın yaptığı araştırmalara göre; Diyarbakır'da erken yaşta evlenen her üç kadından birinin intiharı düşündüğü ya da gerçekleştirmek için girişimde bulunduğu, erken yaş evliliklerinde kızların %64'ünün 18 yaşından önce anne olduğu tespit edilmiştir.⁸⁸ Diyarbakır'da yapılan başka bir araştırmada da benzer bulgulara rastlandığı görülmektedir.

Yapılan araştırma Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde 570 evli kadın katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Kadınların %71,30'i 18 ve altı yaşlarda evlendiği ve %54,30'ünün da ilk doğumunu bu yaşlarda yaptığı saptanmıştır. Bu kadınların %31,50'sinin 4-5 çocuğu ve %38,6'sının ise 6-9 çocuğu bulunmaktadır. Buna rağmen 570 kadından 283'ünün çocuğunun öldüğü saptanmıştır. En az bir çocuğu ölenlerin oranı % 49,8, en az iki çocuğu ölenlerin oranı ise %33,2 olarak bulunmuştur. Bu kadınların %51,5'inin erken evliliklerde ve bu yaşta anne olmanın taşıdığı risklerden, anne ve çocuk ölümü, sakat doğum ve kadının yaşayacağı hastalıkların bilgisine sahip olmadığı bulgulanmıştır.⁸⁹

2002-2014 TÜİK verilerine bakıldığında bu oranların ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir.

⁸⁶ Çakmak, D. (2009). Türkiye'de Çocuk Gelinler. (www.umut.org.tr/Hukukun_Gencleri_/Tam_Metinler_Sunular/Diren_Cakmak.pdf) (20-21 Mart) Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

⁸⁷ Arslan, Y. (2015). Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğuda Çocuk Gelinler (s.69). İstanbul: Belge Yayınları.

⁸⁸ DİKASUM Basına ve Kamoyuna, <http://www.cocukhaklariizleme.org/diyarbakir-kadin-sorunlarini-arastirma-uygulama-merkezi-dikasum>, Erişim tarihi: (20.11.2017)

⁸⁹ Orçan, M. ve Kar, M. (2008). Türkiye'de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Riskleri: Bismil Örneği (s.109). Aile ve Toplum Dergisi, Cilt: IV sayı,14 ss:97-111

TÜİK 2002-2014 Çocuk Gelin İstatistikleri.⁹⁰

Yıl Year	Toplam evlenme sayısı Number of total marriage		Evlenen çocuk sayısı Number of child marriage		Evlenen çocukların toplam içindeki oranı Proportion of child marriage in total (%)	
	Erkek Boy	Kız Girl	Erkek Boy	Kız Girl	Erkek Boy	Kız Girl
2002	510 155	510 155	2 592	37 263	0,5	7,3
2003	565 468	565 468	2 236	45 981	0,4	8,1
2004	615 357	615 357	2 168	49 280	0,4	8,0
2005	641 241	641 241	2 270	51 944	0,4	8,1
2006	636 121	636 121	2 315	50 366	0,4	7,9
2007	638 311	638 311	2 279	50 723	0,4	7,9
2008	641 973	641 973	2 214	49 703	0,3	7,7
2009	591 742	591 742	2 072	47 859	0,4	8,1
2010	582 715	582 715	2 000	45 738	0,3	7,8
2011	592 775	592 775	1 860	42 700	0,3	7,2
2012	603 751	603 751	1 903	40 428	0,3	6,7
2013	600 138	600 138	1 866	37 481	0,3	6,2
2014	599 704	599 704	1 670	34 629	0,3	5,8

Yukarıdaki tabloda 18 yaş altında evlenen kız çocukların sayısı yıllara göre belirtilmektedir. Bu tabloya göre; ülkemizde 2014 yılında yapılan toplam resmi evlilikler içinde 16-17 yaşında evlenen kız çocukların oranı %5,8 olup, sayıları 34.629 olarak belirlenmektedir.⁹¹ 2002'den bu yana çocuk evliliklerinde, özellikle de kız çocuğu evliliklerinde azalma görülmesine rağmen bu evliliklerin hala devam ettiği görülmektedir.

2015 yılı verilerine göre; 15 yaşında evlendirilen kız çocuklarının oranı %3 iken, 18 yaşında evlenen kız çocuklarının oranı % 14'tür. Bu yaş grubundaki kız çocuklarında

⁹⁰TÜİK Duyuru Raporu, 09/12/2015 .http://www.tuik.gov.tr/duyurular/duyuru_2860.pdf Erişim tarihi:(05.08.2017)

⁹¹ Age. TÜİK Duyuru Raporu, http://www.tuik.gov.tr/duyurular/duyuru_2860.pdf Erişim tarihi:(05.08.2017)

gebe kalmaya ya da doğuma bağlı ölümler çok daha sık görüldüğü ve her yıl yaklaşık 70,000 kız çocuğunun bu sebeplerden ötürü hayatını kaybettiği bilinmektedir.⁹²

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sema Ramazanoğlu; 2010-2015 yılları arasında 16-17 yaşlarında evlendirilen kız çocuklarının sayısının 232 bin 313 olduğunu belirtmiştir. Türkiye'deki çocuk yaşta evlilik yapan kız çocukların sayısının yıllara göre tablosunu şu şekilde sıralamaktadır: 2010 yılında 45 bin 738; 2011 yılında 42 bin 700; 2012 yılında 40 bin 428; 2013 yılında 37 bin 481; 2014 yılında 34 bin 629 ve 2015 yılında 31 bin 337'dir.⁹³

TÜİK 2016 yılı evlenme istatistiklerine göre; 16-17 yaş grubunda olan kız çocuklarındaki resmi evlenmelerin, toplam resmi evlenmeler içindeki oranı 2015 yılında %5,2 iken 2016 yılında bu oranın %4,6'ya düştüğü görülmektedir. Kız çocuk evlenmelerinin toplam evlenmeler içindeki oranının en yüksek olduğu il, %15,7 ile Ağrı ilin olduğu görülmektedir.⁹⁴

2017 yılındaki evlenme istatistiklerine göre ise bu oranlar hala yüksek olarak varlığını sürdürmektedir. TÜİK 2017 verilerinde; 16-17 yaş grubunda olan kız çocuklarındaki resmi evlenmelerin toplam resmi evlenmeler içindeki oranı %4,2 dir. Bu oran 2013 yılında %6,2 iken dört yıllık süreç içinde %4,2 oranına düştüğü görülmektedir. Ayrıca araştırma örneklemimiz olan Ağrı ilinin bu yılda da %16,6'lık oranla birinci sırada yer aldığı görülmektedir.⁹⁵

Bu veriler Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından sadece Medeni Kanun'un öngördüğü 124/2 maddesine göre; 16 yaşını doldurmuş olağanüstü hallerde hakim kararıyla evlendirilen kız çocuğu evliliklerini yansıtmaktadır. Çocuk evliliklerin özelde de "çocuk gelin" olarak bilinen kız çocukların evlilik oranlarını tam olarak belirlemek mümkün görülmemektedir. Araştırmalar, bu oranlara resmi olmayan evliliklerin oranlarının eklenmesiyle daha fazla olacağını öngörmektedir.

⁹² Özpuat, F. (2016). Toplumun İhmal Edilen Yüzü: Çocuk Evlilikler ve Kadın Sağlığına Yansımaları (s.13).Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi. Sayı:II.

⁹³ İstatistiklerle Çocuk 2015 <https://www.cnnturk.com/turkiye/son-5-yilda-cocuk-gelin-sayisi-232-bin-313-oldu> Erişim tarihi: (01.05.2018)

⁹⁴ İstatistiklerle Çocuk 2016 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645> Erişim tarihi: (01.10.2017)

⁹⁵ İstatistiklerle Çocuk 2017 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27596> Erişim tarihi: (05.11.2017)

Yapılan araştırmalar Türkiye’deki çocuk gelin oranlarının %30 ile %35 arasında seyrettiğini konusunda görüş sunmaktadır.⁹⁶

3.4 Çocuk Evliliklerin Nedenleri ve Sonuçları

Bu bölümde çocuk evliliklerin nedenleri ve sonuçları bir bütün halinde incelenmeye çalışılmaktadır. Çocuk evliliklerin yaşanmasında ve artmasındaki temel faktörler ele alındığında; ataerkil sistem başta olmak üzere; eğitim eksikliği, ekonomik sorunlar, geleneksel ataerkil yapı, aile içi ve toplumsal hayatta yaşanan şiddet gibi pek çok etken bulunmaktadır.⁹⁷ Çocuk evliliklerinin sonuçlarına bakıldığında; insan hakları ve kadın hakları olmak üzere çocuk haklarının ihlal edilmesi ve bu evliliklerin öncesinde ve sonrasında istismar ve ihmal yaşanmasıdır.

3.4.1 Çocuk Evliliğinin Nedenleri

Bu evliliklerin yapılmasının arkasında birçok neden olmakla beraber, toplumumuzda, kabul görülmesindeki en büyük etkenler; ataerkil sistem, kültürel etkenler, ekonomik etkenler ve eğitim yetersizliği olarak sıralanmaktadır. Bu bölümde çocuk evlilik nedenleri bu dört başlık altında incelenmeye çalışılacaktır. Fakat şunu da belirtmek gerekir; çocuk evliliklerin olmasına neden olan ve bunu besleyen temel faktörleri birbirinden ayırarak değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü hepsinin birbirini etkilediği, tamamladığı ya da birbirini doğurduğu görülmektedir. Bundan dolayı her ne kadar ayrı başlıklar altında ele alınsa da bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

3.4.1.1 Ataerkil Sistem

Ataerkil toplumlarda temel düşünce; erkeğin kendisini her zaman var etme çabası ve otoriteyi her zaman kendi elinde tutmak, gücü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktır. Bu durumun böyle olmasında ataerkil toplumların temelinde, şiddet kullanmanın erkeklere bir ayrıcalık olarak sunulduğu fikrinin yatmasıdır. Erkeklerin gücü elinde tutması toplumsal cinsiyet ayrımına ve kadının toplumda ikincileştirilmesine, pasifleştirilmesine ve yöneten değil yönetilen olmasına neden olduğu görülmektedir.⁹⁸

⁹⁶ Türkiye Aile Yapısı Araştırması(s.182). (2011) Ankara: Arşivoğlu matbaası.

⁹⁷ Sarvan, F. (Ed.). (2014). “Çocuk Gelin” Ayıbına Hayır Sempozyum Bildiri Kitabı (s.15). Antalya: Türk Üniversitesi Kadınlar Derneği Yayınları, No:2

⁹⁸ Sancar, S. (2009). Erkeklik: İmkansız İktidar (s. 218-219). İstanbul: Metis Yayınları

Toplumsal cinsiyet normları; ailede çocuğa sosyalleşme süreci içinde verilen kız ve erkek olma rolleridir. Çocuk bu rolleri sosyal öğrenme yoluyla almakta ve cinsiyet normlarını küçük yaşlarda aile kurumundan alarak içselleştirmektedir. Çocuk aileden ve çevresinden aldığı cinsiyet normlarına göre, erkek olma veya kadın olma rollerini benimsemektedir.

Toplumsal cinsiyet normlarını geleceğe taşıyan aile kurumunda annelik önemli bir yere sahiptir. Bu durum, toplumsal cinsiyet ayrımının getirmiş olduğu dezavantajlı duruma en çok kadınların maruz kalmasına neden olduğu gibi cinsiyet normlarının geleceğe taşınmasında kadınların aktif rol almasına neden olmaktadır. Ataerkil toplum yapısının dayattığı bu normlar çoğu zaman kadınlar tarafından da onaylanmakta ve meşrulaştırılmaktadır. Bu durumu Bourdieu; “simgesel şiddet” kavramı üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Bourdieu; sembolik şiddeti tanımlarken: “Hükmedenlerle hükmedilenler arasındaki büyümlü sınırın tanınma ve kabullenilmesine yönelik pratik edimler, sembolik gücün büyümlü tarafından tetiklenir; hükmedilenler de, dayatılan sınırlamaları zımnen kabullenmek suretiyle kendilerine uygulanan tahakkümü çoğu zaman bilmeden, kimi zaman da istemeden katkıda bulunurlar”⁹⁹ şeklinde tanımlar. Kendini tanımlamak için her zaman ötekini üstünlüğünü, gücünü ve tahakkümünü kabul etmek ve yapılan tahakküme, kendi aleyhine dahi olsa suç ortaklığı yapmak; olarak tanımlanan bu kavram toplumumuzda kadının yerinin ve bu durumun önemini anlaşılmaması açısından önemlidir. Bourdieu sembolik şiddetin içinde suç ortaklığını taşıdığını şöyle tanımlar: “Sembolik güç, ona maruz kalanların katkısı olmaksızın hayata geçirilemez, ve onların bu güce maruz kalmalarının sebebi de onu bu şekilde inşa etmiş olmalarıdır.”¹⁰⁰ Kadınlar kendileri aleyhine olan bir şeyin yapılmasına engel olmak yerine, kendileri de bu işe ortak olabilmektedirler. Bunun temelinde iki neden yatmaktadır; birincisi; ataerkil yapının dayattığı rollerin çocukluktan beri alınması ve zamanla içselleştirilmesidir. İkincisi ise; ataerkil pay’dan pay almak istenmesidir.

Bu durumun daha iyi anlaşılması için eril şiddet kavramını ele almak gerekmektedir. Erkeklerin gücü elinde tutmak için yaptıkları her türlü baskı, sindirme ve şiddeti tanımlamak için eril şiddet kavramı kullanılmaktadır. Eril şiddet toplumda

⁹⁹ Bourdieu, P. (2015). Eril Tahakküm (s.55). Çev. Bediz Yılmaz. Baskı:2. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

¹⁰⁰ A.g.e.Bourdieu, s.56

kaçınılmaz görünen düzen, disiplin, namus, şeref ve onurunu koruma gibi ahlaki değerler adına uygulanan disipline edici şiddet ile ortaya çıkmakta ve çoğu zaman toplumsal düzeni ve istikrarı sağlama adına meşru kabul edilmektedir.¹⁰¹

Eril şiddetin erkeğe verdiği bu gücü Sancar; bu şiddetin diğer tüm erkeklerin yararına yapıldığı ve her erkeğin bu yarardan; kendileri doğrudan şiddet kullanmasa bile yararlanabildiğini belirtmektedir. Sancar; eril şiddetin, kadınların sindirilerek, ikincileştirilerek, dışlanarak ayrımcılığa tabi tutularak top yekün itaatın mümkün kıldığı ve tüm erkeklerin sınıf, etnisite farkı gözetilmenden “ataerkil pay”dan faydalandıklarını belirtmektedir. Bu durum; bekaret, namus, kadınların ev içi emeğine karşılıksız el koyabilme, kadın bedeni ticareti vb. bir çok örnekle açıklanabilir. Sancar bu durumun her kadını kapsadığını ve her kadının eril şiddetin tehdidi altında olduğunu belirtmektedir.¹⁰²

Ataeril toplumdaki eril şiddetin de etkili olduğu, çocuk evliliklerine bakıldığında; Polat: kız çocuklarının kendinden büyük yaşta olan genç veya yaşlı erkeklerle evlendirilirken, genç erkeklerin genellikle aynı yaştaki genç kızlarla evlendirildikleri örneğini vermektedir. Böyle evlilikler aileler arasında politik, ekonomik, sosyal bağlar sağlamak veya bu bağları güven altına almak için iki çocuk arasında da yapılabildiğini¹⁰³ belirtmektedir. Kadın ve kız çocukların ataerkil toplum sisteminde ikincilleştirilen ve bazen bir meta gibi alınıp satılan bir konuma geldiğini; çocuk evlilikleri, berdel ve beşik kurtmesi olaylarında görülmektedir.

Bu durum Bourdieu’nün sembolik mallar sermayesi kavramı üzerinden açıklandığında da anlaşılır olmaktadır. Bourdieu; kadınların bir meta gibi elden ele geçmek ve bu sayede de erkekler arasındaki ilişkileri kurmak zorunda bırakıldığını ve bu durumun, kadınları sembolik ve sosyal sermayenin üretim ve yeniden üretiminin araçları konumuna indirgendığını belirtmektedir.¹⁰⁴ Bu duruma bir örnek verilecek olursa; Türkiye’nin bazı bölgelerin törelere dayandırılarak yapılan namus cinayetleri hala devam etmektedir.

¹⁰¹ Engels, F. (1979). Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (s.181). Seçme Yazıtlar, Cilt:III. Baskı:I. İstanbul: Sol Yayınları.

¹⁰² Sancar, S. (2009). Erkeklik: İmkansız İktidar (s. 218-219). İstanbul: Metis Yayınları.

¹⁰³ Polat, O.(2007). Çocuk Pornografisi(s.45). İstanbul: Nokta Kitap.

¹⁰⁴ Bourdieu, P. (2015). Eril Tahakküm (s.60). Çev. Bediz Yılmaz. Baskı:2. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bazen namus cinayet zincirinin son bulması için; “berdel” olarak kadınların bir aileden diğerine “gelin” (barış hediyesi) olarak gönderildiği görülmektedir.¹⁰⁵

Çocuk evliliklerinin yapılmasının ardındaki etkenlerin başında; aile ilişkilerini güçlendirmek, toplumda statü kazanmak, başlık parası almak vb. birçok etken sayılabilmektedir. Eril şiddetin, kadınlar ve erkekler arasında eşitsiz ilişkiler yaratarak bütün erkelere doğrudan veya dolaylı yoldan “ataerkil pay” dan bir hisse verildiğini anlattık. Bu durum çocuk evliliklerinde madalyonun bir yüzünü göstermektedir. Madalyonun diğer yüzüne bakıldığında; bu evliliklerin yapılmasında kadınların da ataerkil paydan faydalanmak için; ataerkil düşünceye örtük bir biçimde destek olduğu görülmektedir. Bu durumun daha iyi anlaşılması için Kandiyoti’nin patriarka olarak tanımladığı kavram kullanılabilir. Kandiyoti; kadınların erkeklerin yaratmış olduğu iktidarından pay almak için onların yaptığı şiddet, baskı ve sömürüye katlanmalarını, görmezlikten gelmelerini, direnmemeleri veya göz yummaları durumunu “Patriarka” yani “ataerkil pazarlık” olarak ele almaktadır. Kandiyoti; “Bu ataerkil pazarlıklar hem kadınların öznelliklerini hem de farklı bağlamlarda toplumsal cinsiyet ideolojisinin niteliğini saptamakta güçlü bir etki yaparlar aynı zamanda kadınların aktif ya da pasif direnişlerinin hem gerçek hem de potansiyel biçimlerini etkilerler”¹⁰⁶ demektedir. Bu durumda, kadınların bu sistemin sürekliliğinde dalkavukluk ettiği görülmektedir. Kandiyoti’nin belirttiği gibi; “Kadınların pasif direnişi bu ataerkil pazarlık çerçevesinde kendi paylarını istemek biçimi alır: İtaat, uyumluluk ve erkek onurunun aslında kendi saygın davranışlarına bağlı olduğunun onaylanması karşılığında korunma ve güvencedir.”¹⁰⁷

Çocuk evliliklerinin yaşandığı ailelerdeki durumu Kandiyoti: “Klasik ataerkillik altında kızlar çok küçük yaşta, başında kayın pederlerinin olduğu haneye evlilik yoluyla verilirler orada bu kızlar bütün erkekler tarafından değil, kendilerinden daha yaşlı olan kadınlar özellikle de kayınvalideleri tarafından ezilirler bu evliliğin kızların kendi akraba gruplarından tamamen kopmasına ve tecrit ve güçlüklerle karşılaşmalarına ne ölçüde yol açacağı evlilik uygulamasındaki akraba içi evlilik derecesiyle ilişkilidir. Geniş ailedeki kadının hayat döngüsünde, genç bir gelin olarak

¹⁰⁵ T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2006). Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM ARAŞTIRMA KOMİSYONU RAPORU (s.111). Ankara: Can Ofset Matbaa

¹⁰⁶ Kandiyoti, D. (1996). Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar (s.126). Çev. Aksu Bora, Feyziye Sayılan vd. İstanbul: Metis Yayınları.

¹⁰⁷ Age. Kandiyoti, s.132-139

yaşadığı zorluklar ve yoksulluklar, kendi gelinleri üzerinde kuracağı denetim ve otoriteyle yer değiştirir. Menopoz yaşını geçmiş güçlü bir matriark (kadın), bu nedenle bu ataerkillik madalyonunun öteki yüzü”¹⁰⁸ olarak açıklamaktadır.

Ataerkil toplum sisteminde yaşanan toplumsal cinsiyet ayrımı bağlamında kadınların toplumdaki konumları incelendiğinde; ister adı eril şiddet olsun, ister sembolik şiddet isterse de patriarka olsun; bu kuramların tümü aynı şeyi anlatmaktadır. Bu da; ataerkil toplumun kadın üzerinde yaşattığı tahakküm ve bu tahakkümün kadınlar tarafından; bilerek veya bilmeyerek desteklendiği ve sistemin sürekliliğinde kadının aktif veya pasif olarak yer aldığıdır. Çocuk evliliklerin yaşanmasında; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derin olması ve ataerkil sistemin dayattığı normların etkisi büyük görülmektedir.

Çocuk evliliklerin sayısının artmasıyla ve bu evliliklerin yaratmış olduğu sorunların gün ışığına çıkmasıyla medyada daha görünür olması sağlanmıştır. Manşetlerde görülen çocuk gelin kendini vurdu, çocuk gelinin bebeği oldu, çocuk gelin cinayet işledi vb. birçok haber günümüzde yaygın olarak görülmeye başlanmıştır. Bu günlerde çocuk evliliklere, özelde de “çocuk gelin” sorununa bakışı inceleyen araştırmaların sayısı da artmıştır. Bu araştırmaların birinde elde edilen bilgiler; bu sorunun eril iktidarın bakış açısıyla ele alındığını ve cinsiyetçi bir tutumla yansıtıldığını göstermektedir. Araştırmanın içeriğine inildiğinde şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Bu araştırmada “çocuk gelinler” iki şekilde temsil edildiği tespit edilmiştir. Buna göre, maruz kaldıkları fiziksel şiddet ekseninde anlamlandırmanın bir düzeyinde kız çocukları “mağdur kurbanlar” olarak işaretlenirken, anlamlandırmanın diğer bir düzeyi de “aşık kadınlar” olarak resmedilmektedir. Kız çocuklarının “zavallı kurbanlar” olarak işaretlendiği haberlerin söylemi çocukların yaşadıkları mağduriyet yeniden üretmekten öteye bir anlam taşımadığı görülmektedir.¹⁰⁹ Küçük yaşta evlenen kızların haberlere yansımaları sadece fiziksel şiddet eylemine maruz kaldıklarında “mağdur/kurban” olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu evliliklerin başlı başına bir sorun olarak görülmediği, kız çocukların sadece fiziksel şiddete maruz kaldıklarında gazete haberlerine konu olmaya değer görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca bu evliliklerde kız çocuklarının yaşadıkları duygusal/sembolik şiddet haberlere hiç yansıtılmadığı da araştırmanın

¹⁰⁸ A.g.e. Kandiyoti, s.132-139

¹⁰⁹ Ova, N. (2014). Türkiye’de Yazılı Basında “Çocuk Gelinler”in Temsili (s.255). Selçuk İletişim, Cilt: II, ss:238-262.

bulguları arasında yer almaktadır. Yani “çocuk gelinler” meselesi ana akım medyanın haber metinlerinde ancak çocuklar fiziksel şiddete uğradıklarında ya da öldürüldüklerinde bir sorun olarak işlenmektedir. Diğer taraftan çocukların “kurban/madur” özneler olarak temsil edilmelerini doğallaştırarak sıradanlaştırıldığı ve bu durumun da bu evliliklere meşruluk kazandırdığı görülmektedir.¹¹⁰ Bu da göstermektedir ki çocuk evlilikler, özelde de “çocuk gelinler”ın yaşadıkları fiziksel istismarın yanı sıra; duygusal ve cinsel istismar göz ardı edilmektedir.

Geleneksel toplum yapısına sahip ailelerin kız çocuğunu ikinci plana atmasının ardındaki temel düşünce, kızın evleneceği, yani başka bir aileye gideceği ama erkek çocuğun anne babasının yanında kalıp onların geçimini sağlayacağı düşüncesinin olmasıdır.¹¹¹ Toplumumuzdaki atasözü ve deyimlere bakıldığında bu düşüncenin günlük hayat pratiklerine nasıl yerleştirildiği daha iyi görülmektedir.

“Kız elin, oğlan evin...” ya da “Kız olan evde tütün biter mi, yedi kız bir oğlan eder mi?”¹¹² şeklindeki atasözü ve deyimler bu evliliklerin, öznesi olan kız çocukların cinsiyet ayrımına ne kadar fazla maruz kaldığını ve bu cinsiyet ayrımının bu evliliklere zemin hazırladığı göstermektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, çocuk evliliklerinin nedenlerini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu evliliklerin oluşmasındaki temel yapı ataerkil sistemin oluşturduğu ve dayattığı zihniyet yapısıdır. Bu evliliklerin kültürel sistemde nasıl meşrulaştırıldığı incelendiğinde bunun altında yatan temel tahakkümün yine ataerkil sistem ve bunu sistemin devamını sağlamada aracılık eden patriarkal sistem, gelenek görenekler, namus, eril şiddet, cinsiyet ayrımı, yoksulluk ve eğitim eksikliği görülmektedir.

3.4.1.2 Kültürel Etkenler

Çocuk evliliklerin nedenlerinden biri de içinde bulunduğumuz toplumun kadına ve evliliğe olan bakış açısı ve bu bakış açısıyla oluşan gelenekler, örf ve adetlerdir. Çocuk evliliklerin bu kültürel sistem içinde geçmişten bu güne kadar normalleştirilen bir bakış açısıyla inşa edildiği görülmektedir. Toplumda bu evliliklerin; atasözü ve deyimlerle meşrulaştığı ve günlük hayat pratiklerinde çokça kullanıldığını söylenebilir. Bu atasözleri derlediğimizde karşımıza şunlar çıkmaktadır: “Kız beşikte çeyiz sandıkta”, “On beşindeki kız ya erdedir ya yerde”, “Demir tavında kız, dilber

¹¹⁰ A.g.e. Ova, s. 247

¹¹¹ Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). İnsan Aile Kültür (s.35). İstanbul: Remzi Kitabevi.

¹¹² Günindi Ersöz, A. (2010). Türk Atasözleri ve Deyilerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Roller (s.176). Gazi Türkiyat, sayı:6, ss: 167-181

çağında”, “Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır”, “Erken evlenen yanılmamış”¹¹³ şeklinde birçok atasözü bulunmaktadır.

Geleneksel toplumlara bakıldığında, erken evlenmenin bir çeşit norm haline geldiği görülmektedir. Toplumsal ve ekonomik nedenlerle yapılan bu evlilikler bazen genç kızların en önemli beklentisini oluşturmaktadır. Kız çocuğu için daha küçük yaşta olmasına rağmen çeyiz hazırlıkları yapılmaktadır. Belli bir yaşa geldikten sonra kız çocukları da işe dahil edilmekte ve çevresi tarafından iyi bir anne, iyi bir ev kadını olma, eşinin gönlünü hoş etmeye koşullandırılmaktadır. Genç kız olmaya başladığından beri kendisini istemeye gelenlerin sayısı artıkça kızın aile içinde ve akranları arasında statüsü artmakta ve evlenme başlı başına kıza statü kazandıran bir olay haline geldiği görülmektedir.¹¹⁴ Çeşitli araştırmalar eş seçiminde ailenin birinci derece söz sahibi olduğunu göstermektedir. Eş seçiminde kararların aile tarafından verilmesi ve gençlerin buna boyun eğmesi büyük ölçekte aileye bağımlı olmalarından kaynaklanmaktadır. Kız çocuğuna gelecekteki rolü bir başka kişiye bağımlılık olarak benimsetilmektedir.¹¹⁵ Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan 2006 yılı Aile Yapısı Araştırması’nda; evliliğe kimin karar verdiğine ilişkin bulgular incelendiğinde kadınların %36.2’si evliliğin, ailenin kararıyla görücü usulü yoluyla olduğunu ifade ederken; geriye kalan %24.4 evlilik kararını kendi seçimi ve ailesinin onayı ile aldığını belirttiği görülmektedir. Bu veriler göstermektedir ki; ataerkil örüntüler evlilik konusunda kadın üzerindeki en önemli gücü oluşturmaktadır. Ayrıca evlilik yaşının küçük olması, bağımsız kararların almasının daha da güçleştiğini göstermektedir.¹¹⁶

2010 yılında yapılan Erken Yaşta Evlilikler Hakkındaki Komisyon’da şu bulgulara ulaşılmıştır:

Geleneksel aile kız çocuğunu, aileye belirli bir zaman için emanet edilmiş bir varlık olarak görmekte ve kızın asıl yuvasının evlendiği eşinin yuvası olduğu düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaratmış olduğu ayrımcılık sonucunda özellikle kız çocuklarının gözü açılmadan evlendirilmesinin gerektiği

¹¹³ Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (s.24). Ankara: TBMM Basımevi.

¹¹⁴ Bulut, I. (1991).Türkiye’de Erken Evlenme (s.500). Cilt: II. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Aile Ansiklopedisi

¹¹⁵ Tan’dan alıntılan: Bulut, I. (1991).Türkiye’de Erken Evlenme (s.494). Cilt: II.Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Aile Ansiklopedisi.

¹¹⁶ İçağasioğlu Çoban, Arzu (2009). Adolesan Evlilikleri (s.42). Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, Cilt:IV, Sayı:16.

düşünülmektedir. Küçük yaşta yapılan evlilikle kocaya itaatin ve yeni yuvaya uyumun daha kolay sağlanacağına inanılmaktadır. Erkek aileleri de kendilerine uyumu daha kolay olsun diye mümkün olduğunca küçük yaşta gelin almak istemektedirler. Kız çocuklarının bir an önce bir erkeğin himayesine sokulmasıyla, gelebilecek cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği sanılmaktadır. Ayrıca bu evliliklerin genç kızların karşı cinsle evlilik dışı ilişkiye girmelerine ve hamile kalmalarına engel olacağı kanaati yaygın bir düşünce olarak görülmektedir.¹¹⁷

Çocuk evliliklerin yapıldığı bölgelere bakıldığında; beşik kertmesi, çocuk nişanı, söz vb. ritüellerle çocukların çok küçük yaşta hatta doğduğu andan itibaren bir evlilik anlaşılmasına dahil edildiği görülmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar incelendiğinde, Tezcan çocuk evliliklerinin nedenlerini; armağan alışverişi, söz verme, dostlukların pekiştirilmesi, başlık parası, süt parası, aileler arası rekabet vb. şeklinde sıralanmaktadır.¹¹⁸ Çocuk evliliklerinde çokça rastlanılan evlilik türlerine bakıldığında bunların başında hala sürdürülebilirliğini koruyan berdel evlilikleri görülmektedir. Berdel evliliği; başlık usulünün yaygın olduğu bölgelerde görülen bir evlilik tipidir. Bu bakımdan ekonomik koşullarla şekillendiği de söylenebilir. Evlenebilecek yaşlarda hem kız hem de oğlu bulunan iki ailenin karşılıklı olarak kız ve oğullarını evlendirmesidir. Bu durumda iki aile başlık masrafından kurtulmakta daha doğrusu bu ekonomik sorun değişim usulüyle çözülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da rastlanan bu aile şeklinde kız ve oğullarını evlendiren aileler arasında anlaşmazlık ve geçimsizlik çok olmaktadır. Özellikle kızlarına iyi muamele yapılmıyorsa gelinlere de huzur verilmediği ayrıca evlendirilen çiftlerden birinin ölüm ya da boşanma nedeniyle ayrılmasının diğer çiftin ilişkilerini de etkilediği görülmektedir.¹¹⁹

Başka bir evlilik şekli olan dini nikahla yapılan evliliktir ki, çocuk evliliklerinde, çocuğun yaşının resmi nikah için tutmamasından dolayı çokça tercih edilen bir evlilik türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'deki evliliklerin tercihlerini araştıran Aile ve Sosyal Bakanlığının yürütmüş olduğu çalışmada; Türkiye'de evlenen her on bireyden en az dokuzunun resmi nikahın yanı sıra dini nikah kılması

¹¹⁷ Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (s.22-23). Ankara: TBMM Basımevi

¹¹⁸ Tezcan, M. (2000). Türk Ailesi Antropolojisi (s.68-94). Ankara: İmge Kitapevi.

¹¹⁹ Gökçe, B.(1990). Evlilik Kuramına Sosyolojik Bir Yaklaşım (s.398). Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri. Der. Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları., Tezcan, M. (2000). Türk Ailesi Antropolojisi (s.68-94). Ankara: İmge Kitapevi.

suretiyle de evlenmeyi tercih ettiği saptanmıştır. Bu durumun da çocuk gelin sayısının bu kadar fazla olduğunu ve resmi evlilik kaynaklarına neden bu kadar az yansıdığının sebebi olarak görölmektedir.¹²⁰

Türkiye’de bu alanda yapılan başka bir çalışma incelendiğinde; Burcu ve ark. 2015 yılında yaptığı saha araştırmasında, farklı bölge ve etnik ırka sahip çocuk evliliği yapmış kadınla görüşmelerinde şu bulgulara rastlanmıştır. Bu evliliklerin devamlılığında geleneksel költürün önemli rol oynadığı ve ataerkil patriarka sistemde kadınların bilinç ya da bilinçsiz bir şekilde bu evliliklere költürel sistem tarafından hazırlanmakta olduğu tespit edilmiştir. Çocuk evliliklerin yapılmasında, kadının namusunun korunması, kadının ekonomik yükünün erkeğe devrilmesi, kadın ve aile için evliliğin kazandırdığı prestije kavuşulması gibi geleneksel düşünce kalıplarının var olduğu belirlenmiştir.¹²¹

Çocuk yaşta evlilikleri meşrulaştıran, ona kılıf uyduran başka bir faktör ise “namus” meselesidir. Namus, babayanlı akrabalık ve/veya kandaşlık terimleriyle ifade edebileceğimiz kolektivitelerin kendilerine atfettikleri bir değere karşılıklı gelmektedir. Bu değerin korunmasının yolu, kadın cinselliğinin bekaret, el değmemişlik, saflık ve sadakat gibi kavramlar aracılığıyla denetlenmesidir¹²² “Namusun gerçek sahibi ise, her durumda, kadının kız evlat ve/veya gelin ve/veya anne olmak sıfatıyla dahil olduğu kandaş grubun kendisidir”¹²³ Burada önemli olan kadının kendisi değil önemli olan namusunun başına bir şey gelmemesidir. Çünkü kadının namusu erkeğin “şerefi” olarak görölmektedir. Bu yüzden kadın cinselliği hep bir denetim altındadır. Bunu sadece ondan sorumlu olan erkekler değil ailedeki diğer fertlerin de denetlediği görölmektedir. Bunun nedeni ise kadının “namus”unun başına bir şey gelse bundan tüm ailenin sorumlu tutulacağı ve bu karalanmanın/damgılanmanın tümünü kapsayacağı düşüncesidir. Bu durum yine doğrudan erkeğin şeref ve onurunun korunmasıyla bağlantılıdır. Bu durum kadının davranışlarını kısıtlama ve cinselliğini kontrol etme gereksinimi şeklinde kendini göstermektedir. Namusa leke gelmesi durumunda; cezalandırmak için kadınlar ve

¹²⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). Türkiye’de Evlilik Tercihleri (s.26). Ankara: Araştırma ve Politika Serisi 20.

¹²¹ Burcu,E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S. vd.(2015). Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma(s.64,88). Bilig Dergisi. Sayı:73. ss: 63-98.

¹²² Ecevitöğlu, P. (2012). Namus Töre ve İktidar(s.376). İstanbul: Dipnot yayınları.

¹²³ A.g.e. Ecevitöğlu, s. 279.

kızlar evlere kapatılma, intihara zorlanma, burun ve kulaklarının kesilmesi, tehdit edilmek ve dayak gibi yaptırımlara maruz kalmaktadır.¹²⁴

Zoraki evlilikler berdel, küçük yaşta yapılan evlilikler ve rutin aile içi şiddet, ucu cinayete kadar giden koşulların oluşmasında etkili olan uygulamalardır. Bu baskıların temelinde kadın cinselliğinden duyulan korkunun olduğu görülmektedir.

Kadınların kendi başlarına doğru seçimler yapamayacaklarına veya kendi iffetlerini koruyamayacaklarına inanılır.¹²⁵ Kız çocukları ve kadınları çekirdek aile içinde, geniş aile bağlamında, sokakta, okulda ve iş hayatında, fiziksel, ekonomik, psikolojik ve cinsel şiddete maruz kalmakta; yaşanan şiddetin kız çocukların okuyamamasından kadınların toplumsal hayata etkin katılamamalarına, kadınların çocuklarına uyguladıkları şiddetin artmasından istenmeyen evliliklere, sakatlıklardan ölümlere kadar çok kapsamlı sonuçlara vardığı görülmektedir.¹²⁶

3.4.1.3 Ekonomik Etkenler

Çocuk evliliklerin yaygın olmasındaki etkenlerin başında ailelerin ekonomik durumlarının geldiği birçok araştırmada saptanmıştır. Yapılan araştırmalar, Türkiye’de her üç kadından birinin, çocuk evliliği yapmasının nedenleri arasında yoksulluğun ağır bastığını göstermektedir.¹²⁷ Ailenin içinde bulunduğu geçim sıkıntısı, kızlarını ekonomik durumu yüksek ailelere vermelerine neden olmaktadır. Kimi zaman kızlar da, daha rahat yaşamak için zengin eş hayaliyle bu evlilikleri istemektedir. Kendi ailesiyle yaşarken çektiği maddi sıkıntılardan kurtulmak ve çocuk yaşta yüklendiği iş yükünden kurtulacağını düşüncesiyle, genç kızların evliliği bir kurtuluş olarak gördüğü söylenebilir.¹²⁸ Ayrıca çocukların erken yaşta evlendirilme sıklığı ile ailenin yoksulluğu arasında doğru bir orantı olduğu görülmektedir.

¹²⁴ T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2006). Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM Araştırma Raporu(s.111). Ankara: Can Ofset Matbaa.

¹²⁵ Majab, S. ve N. Abdo, N. (Der.). (2006). Namus Adına Şiddet Kurumsal ve Siyasal Yaklaşımlar (s.108-109). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

¹²⁶ Bora ve Üstün’den aktaran: Altınay, A.G. ve Arat, Y.(2007). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet (s.12). Baskı:1, İstanbul: TÜBİTAK Destekli Araştırma.

¹²⁷ Çakmak, D. (2009). Türkiye’de Çocuk Gelinler. (www.umut.org.tr/Hukukun_Gencleri_Tam_Metinler_Sunular/Diren_Cakmak.pdf) (20-21 Mart)Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

¹²⁸ Özcebe, H. ve Küçük Biçer, B.(2013). Önemli Bir Kız ve Çocuk Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler (s.90). Türk Pediatri Arşivi Dergisi.ss:86-93

Yapılan bazı araştırmalarda; ekonomik sıkıntı içinde olmayan ailelerin kırsalda dahi çocuklarını erken yaşta evlendirme eğilimi içinde olmadıkları tespit edilmiştir.¹²⁹

Çocuk evliliklerinin yaygın olduğu bölgelerde çokça görülen ve günümüzde hala devamlılığını sürdüren başlık parası geleneği bazen bu evliliklerin öznesi olan çocuğun bir meta gibi alınıp verilmesine neden olmaktadır. Bu geleneksel uygulamayı biraz açmak gerekirse; başlık parası, evlenecek erkeğin ya da akrabalarının kız babası ya da akrabalarına yaptığı, toplumlara göre değişen hukuksal ve toplumsal uygulamalar içeren armağan niteliğinde bir ödeme şeklinde tanımlanır. Bu ödeme genellikle para, hayvan “sığır, at, keçi vs”, çeşitli süs eşyaları ya da törensel değerler gibi şeylerdir.¹³⁰ Bu ödemenin birçok vazifeleri vardır: Hısımlık yolu ile birleşecek olan ailelerin sosyo-ekonomik statülerini sembolize etmenin yanı sıra gelin ve damat aileleri arasında bir ekonomik bağ kurarak evliliğin daha istikrarlı olmasını sağlama ve gelin ailesine kızları yerine, gelin olacak bir araç (para) sağlamak gibi birçok etkisi vardır.¹³¹ Başlık ödeme göreneğinin daima olduğu toplumlarda gelin kıza ve ailesine bir şey verilmemesi, kız ve ailesine değer verilmediği düşüncesi olduğu gibi bu tutum kızın bir kıymete değmediği, bir dostu olmadığı anlamına geldiği de görülmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki; gelin kıza bedel vermek, alelaide bir satın alma da değildir; bu husus gelin tarafının damada ve tarafına karşılık hediye verdiği veya kıza çeyiz olarak verildiği de görülmektedir.¹³²

Başlık parasının alınmasının bir gelenek olarak görüldüğü bölgelerde bu paranın alınmasından çok, bu paranın nasıl değerlendirildiği ve kime harcandığı önemli olmaktadır. Zira başlık parasının fazla olmasının, kıza bir statüde kattığı görülmektedir. Bu paranın kızın masrafları için harcanması durumunda, kızın ailesine düğün yardımı olarak görülmektedir. Fakat bunun kötüye kullanılması durumları da bu evliliklerde yaygın olarak görülebilmektedir. Kızını, başlık parasını çok veren yaşlı olsun genç olsun fark etmeden ve kızının gözünün yaşına bakmadan veren aileler de olabilmektedir. Bu kızın bir meta olarak görüldüğü anlamına gelmektedir ki bu da ailenin ekonomik durumundan çok kız çocuğuna verdiği

¹²⁹ Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (s.22). Ankara: TBMM Basımevi.

¹³⁰ Tezcan, M. (1981). Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği: Kültürel Antropolojik Yaklaşım (s.1). Ankara: Kadioğlu Matbaası.

¹³¹ Erdentuğ, N. (1990).“Yeryüzünde İnsan Topluluklarında “Başlık”(s.307).Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri. Der. Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem. . Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

¹³² A.g.e. Erdentuğ, s. 308-310

değerle ilişkilidir. Türk kültürünün evlenme gelenekleri arasındaki başlık parası çocukların başka amaçlarla kullanılmasına yol açtığı söylenebilir. Çocuk evlilikleri konusunda Tezcan; çocuk evliliklerinin tarihsel süreç içinde çok eskiye dayandığını, çocuk evliliklerinin ailelerin sosyal çevre kurma, dostlukları pekiştirme, sosyal bağları güvence altına alma gibi nedenlerden ötürü gerçekleştirildiğini belirtmektedir.¹³³

3.4.1.4 Eğitim Yetersizliği

Çocuk evliliklerin yaygın olduğu toplumlara bakıldığında; ailelerin eğitim seviyeleri ile çocuk evlilikleri arasında ters bir orantının olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi düştükçe, çocuk evliliklerin sayısı artmaktadır. Bu durum Türkiye’de yapılan araştırma raporlarının bulgularına bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) 2008’e raporuna göre, kadının eğitim durumu evliliği önemli ölçü de etkilemektedir. Türkiye’de 15-19 yaş grubunda evlenmelerin okur yazar olmayanlarda %7.2, İlk öğretim birinci kademedede mezun olanlarda; %7.6, ikinci kademededen mezun olanlarda %0.1 Lise ve üzerinde %3.9’dur. Bu sıklıklar değerlendirildiğinde öğrenim düzeyi düşük olan kadınlarda erken yaşta evlilikler daha çok görülmektedir.¹³⁴ Yine TNSA 2008’e göre; annesi okur yazar olmayan her 100 kadından 35’i 18 yaşından önce evli iken, bu oran annesi okur yazar olanlarda 20’ye düştüğü görülmektedir. Aynı şekilde babası okur yazar olmayan kız çocukların %40,8’i, okur yazar olanların ise %25,5’inin 18 yaşından önce evlendiği saptanmıştır.¹³⁵ Yıllara göre yapılan diğer araştırmalardan elde edilen bilgilere göre; Türkiye’de 2009 yılı Mayıs ayı itibariyle erken evlilik ve nişanlanma sebebiyle okula devamsızlık gösteren toplam 693 öğrenci vardır. Bu öğrencilerden 675’i kız 18’i erkektir. Bu kızların büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşamaktadır. Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması 2011; Öğrenim durumu düşük ailelerin çocuklarının da çoğu durumda benzer bir öğrenim duruma sahip olduklarını ve erken yaşta evlilikleri sıklıkta olduğu ortaya koymaktadır.

Ailenin sosyal yapısı ile kız çocuğunun eğitim durumu arasındaki ilişki çoğu zaman kız çocuğun okutulmak istenmemesi ve okuldan alınıp evlendirilmesiyle tamamlanmaktadır. Yani erken evliliklerin çoğu eğitim durumu düşük aile

¹³³ Tezcan, M. (2005). Çocuk Sosyolojisi(s.86). Ankara: Kök Yayıncılık.

¹³⁴ Özcebe, H. ve Küçük Biçer, B.(2013). Önemli Bir Kız ve Çocuk Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler (s.89). Türk Pediatri Arşivi Dergisi.ss:86-93.

¹³⁵ Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol (141-142), Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,15, ss: 129-161.

yapılarında görüldüğü söylenebilir.¹³⁶ Yapılan araştırmalar öğrenim durumu yükseldikçe erkeklerde ve kadınlarda erken yaşta evlenenlerin oranının düştüğünü göstermektedir. 2011 yılında yapılan araştırmaya göre; herhangi bir okul bitirmemiş erkeklerin %14'ü kadınların ise yaklaşık yarısı %48'i 18 yaşın altında evlenmiştir. Üniversite ve lisansüstü mezunlarında 18 yaşın altında evlenen kadın oranı %1 olarak bulunmuştur. Lisans ve üstü mezunu kadınların %52'sinin, 18-24 yaş aralığında evlendiği görülmüş ve sosyoekonomik statünün kadınların evlenme yaşında büyük oranda etkin olduğu saptanmıştır.¹³⁷ Bu çerçeveden bakıldığında eğitimsizlik çocuk yaşta evliliklerin hem nedeni hem de sonucu olduğu söylenebilir.

Burada yeni eğitim sistemindeki değişikliklerden ve yeni sistemin çocuklarını okutmak istemeyen veya okutamayan aileler için ne gibi ihmallere yol açtığına da değinmek gerekmektedir.

1997 yılında zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması ile kız çocuklarının okullaşma oranları yükselmiştir. Fakat "4+4+4" sistemiyle zorunlu eğitim eğitim kesintili hale getirilmiştir. Bu değişim, yani 4+4+4 modeli kız çocuklarının örgün eğitime devam edip etmeyeceklerine ilişkin kaygılar oluşturmaktadır.

Özellikle yoksul ailelerin erkek çocukların eğitimine öncelik vererek kız çocuklarının eğitim hakkını önemsememeleri, eğitimin evde sürmesini tercih etmeleri, kızların yeterli eğitim alamamalarına neden olacağı düşünülmektedir. Bu konuda uzmanlar ileri ki dönemlerde kız çocuklarındaki eğitim oranlarının düşeceğini ve çocuk gelin sayısının artacağını öngörmektedir.¹³⁸ Günümüzde eğitim eşitsizliğinin en önemli kaynağını ailenin sosyoekonomik durumu ve cinsiyet ayrımcılığı oluşturmakta ve sınıfsal ve cinsel eşitsizlik kızların eğitime erişimi konusunda birbirini beslemektedir.

Ailenin yoksulluğu her iki cinsten çocuğun okullaşması önünde en önemli engel olmakla birlikte, kızların cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle eğitimden daha fazla kopartıldığı görülmektedir.¹³⁹

¹³⁶ Özcebe, H. ve Küçük Biçer, B.(2013). Önemli Bir Kız ve Çocuk Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler(s.89). Türk Pediatri Arşivi Dergisi. ss:86-93.

¹³⁷ Turgut, M.(Ed.).(2014).Türkiye Aile Yapısı Araştırması TAYA 2011(s.58).Baskı:II. Ankara: Üzerler Matbaa

¹³⁸ Limoncuoğlu, A. ve Kasapoğlu Turhan, M. (Ed.). (2014). Hukuki Boyutlarıyla Çocuk Gelinler Uluslararası Konferansı(s.106-123). Balçova: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları

¹³⁹ Sayılan, F. (Der.). (2012). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanakları ve Sınırlılıkları(s.37). Ankara: Dipnot Yayınları.

Yapılan araştırmalarda; eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği kırsal alanda ve Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde artmaktadır. Yoksulluk, kırsalda yaşıyor olmak, zorunlu göç, engelli olmak gibi birden çok dezavantaja sahip kızlar eğitime erişim açısından en sorunlu gurubu oluşturmaktadır. Okullaşma oranı ülkenin batısından doğusuna doğru gittikçe düşmektedir. Örneğin; Erzurum, Ağrı, Bingöl, Van, Muş, Hakkari ve Şırnak gibi kimi illerde kızların okullaşma oranı %85'e düşmektedir.¹⁴⁰ Kadın okumaz yazmazlığı okullaşmadaki eşitsizliklere koşut biçimde, Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde ve kırsal kesimde yoğunlaşmaktadır. Temel eğitimdeki cinsiyete dayalı eşitsizlik kadın okumaz yazmazlığının kaynağını oluşturmaktadır.¹⁴¹ Bu alanda yapılan bir saha araştırmasının sonucuna göre; Güneydoğu'da çocuk gelinlerin fazla olmasının sebepleri; töre ve gelenekler, yoksulluk, eğitimsizlik, aşiret aile yapıları, yanlış dinsel inanışlar olarak belirlenmiştir.¹⁴² Başka bir çalışmada; eğitim düzeyi düşük babası okur-yazar olmayan, anadili Türkçe olmayan, çocukluğunu kentsel yerleşim yerleri dışında geçirmiş olan kız çocuklarının, erken yaşta evlenme riskine daha fazla maruz kaldıkları saptanmıştır.¹⁴³

Çocuk yaşta evliliklerin yapılmasının ardındaki etkenlere bakıldığında karşımıza şöyle bir şema çıkmaktadır.

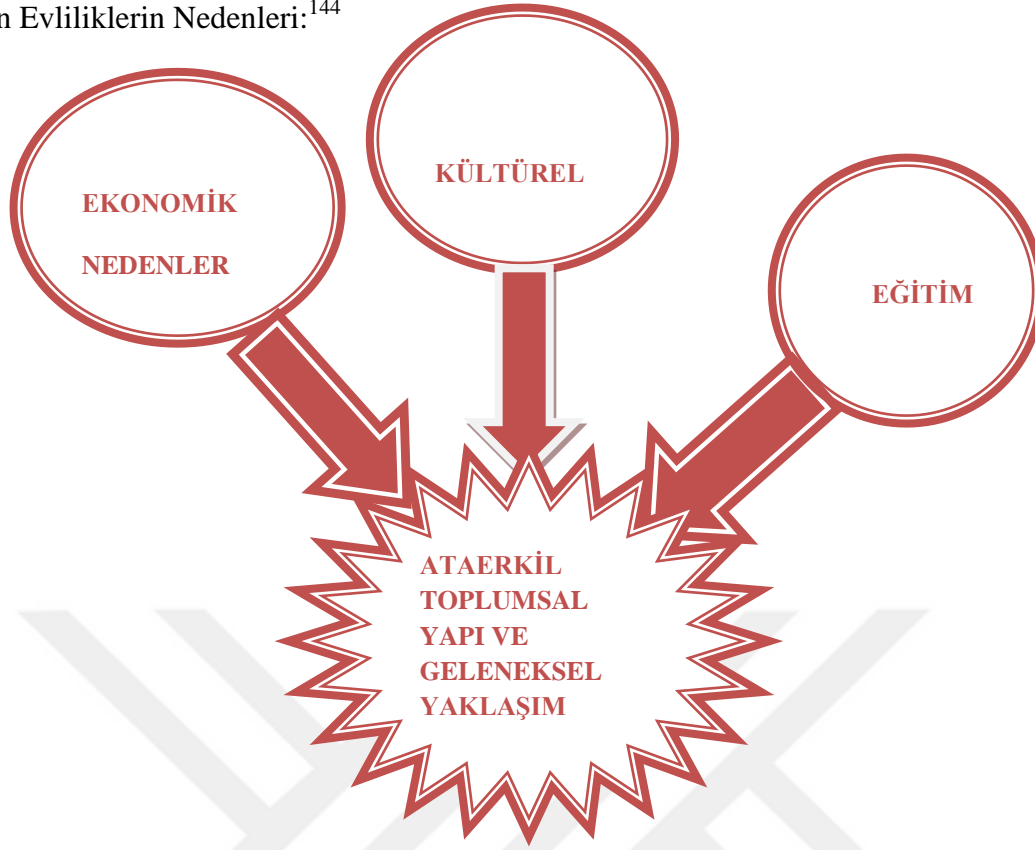
¹⁴⁰ Age. Sayılan, s.36

¹⁴¹ A.g.e. Sayılan, s.64.

¹⁴² Arslan, Y. (2015). Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğuda Çocuk Gelinler (s.69). İstanbul: Belge Yayınları

¹⁴³ Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol (s.152). Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,15, ss: 129-161

Erken Evliliklerin Nedenleri:¹⁴⁴

Görülmektedir ki; yasal boşluklar, ailenin ve kız çocuğunun eğitim durumu, ekonomik durum, kalıp yargılar, geleneksel uygulamalar ve ataerkil sistem ve bunu besleyen toplumsal cinsiyet ayrımı kız çocuklarının erken evlenmesine ortam hazırlamaktadır.

Türkiye’de erken evliliği sosyo-kültürel açıdan inceleyen araştırmalarda kadına atfedilen kültürel anlam ve değere önem verilerek, çocuk evliliklerin nedenleri bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları; ataerkil ve geleneksel toplum yapısının, erken yaşta evlilikleri normalleştirdiğini ve meşrulaştırdığını göstermektedir.¹⁴⁵ Ayrıca; ataerkil sisteme çanak tutan toplumsal cinsiyet ayrımının tabulaştırdığı kültürel sistemin de bu evliliklerin oluşmasında ve yaygınlaşmasında büyük rol oynadığı görülmektedir.

¹⁴⁴ Çabuk, G.,Yazıcı, Z. ve Öncel, s.(Haz.) (2014).Erken Evlilik Sorunu Bilgilen Güçlen Projesi Sonuç Raporu (s.7).Ankara: Pozitif Matbaa

¹⁴⁵ Moroğlu, N ve Serin, F. (Haz.).(2014). Hukuki Açıdan Çocuk Gelinler (s.8). İstanbul: CM Basın Yayın.

3.4.2 Çocuk Evliliklerin Sonuçları

Bu evliliklerin en önemli sonucu çocuklar ve aile kurumu üzerinde yaptığı tahribattır. Temel sorun ise evlilik gibi sorumluluk ve bilinç isteyen bir kurumun, daha tam olarak fiziksel, ruhsal ve bilişsel açıdan olgunlaşmamış özne olan “çocuk” tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu bölümde, erken yaşta yapılan evliliklerin, ulusal ve uluslararası mevzuatta ne gibi hak ihlallerine neden olduğu ve bu evliliklerin çocuklar üzerinde yarattığı etkileri “ruhsal, fiziksel ve duygusal” ihmal ve istismar kapsamında değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

3.4.2.1 Hak İhlalleri

İnsanlar doğuştan bazı hak ve özgürlüklere sahiptir. Ancak tarihsel süreçte bakıldığında insanın, bu hak ve özgürlüklere sahip olmak için sürekli bir mücadele içinde olduğu görülür. İnsanların daha fazla haklara sahip olmak istemesi, insan haklarının geçmişten günümüze kadar hep bir gelişim ve değişimle ilerlemesine neden olmaktadır. Tarihsel süreç içinde insanların bu hakları nasıl elde ettiğine geçmeden önce hak kavramının anlamına, insan ve toplum için olan önemine değinmek gerekmektedir.

Hak, hukuk düzeni tarafından belirlenen, korunan ve sahibine bundan yararlanması için gerekli yetkilerin tanındığı çıkarlar olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁶ Hak kavramını açıklanırken bilinmesi gereken önemli iki unsur vardır. Bunlardan birincisi hak kavramının toplumdan topluma, kültürden kültüre ve bulunduğu coğrafyanın özelliklerine göre değişkenlik göstermesi, ikincisi ise; bu kavramın, toplumda yaşanan sosyo-politik değişimlerin etkisinde kalarak zamanla değişim ve dönüşümlere uğramasıdır. Anaerki toplumlarda kadın toprak üzerinde büyük bir hak sahibiyken, ataerki toplumlarda bu hak olarak değil de ailenin inisiyatifine bırakılması, hak kavramının kültürden kültüre değişmesine örnek verilebilir. Ülkemizde cumhuriyetten önce kadına siyasi alanda herhangi bir hak tanınmazken, cumhuriyetin ilanından sonra kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi daha önce hak olmayan bir olgunun sonradan hak olarak belirlenmesine örnektir.

Hukuk, hakların korunması için yapılmış yazılı sözleşmeler, hak ise hukuku oluşturan temel taşlar olarak belirlenmektedir.

¹⁴⁶ Anayurt, Ö. (2005). Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları (s.249). Baskı: 6. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Hak ve hukuk birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilir.¹⁴⁷ Çünkü toplumsal yaşamın güvencesi ve düzenleyicisi olan hukuk düzeni haklar ve yetkilerin birbirine göre ele alınmasını ve düzenlenmesini yerine getirir. İnsanın sahip olduğu ve olmak istediği haklar, insanların toplumsal düzen içindeki yerini ve rolünü belirlemede önemlidir. Kişi sahip olduğu haklar sayesinde hem toplumda kimlik kazanma hem de toplumla bütünleşme, ona uyum sağlama gibi değerlere sahip olmaktadır. Hukuk sistemi insanların haklarını belirlerken, insanların birbirlerine karşı sorumlu oldukları hakları da belirtmektedir. Paine'nin "İnsan hakları, bütün insan nesillerinin haklarıdır ve hiçbir nesil bunu kendi tekeline alamaz." ifadesi hakların insanlar için ne kadar elzem bir nitelikte olduğunu gösterir. Hak ve hukuk konusunun insan ve toplum için önemi, insan haklarının tarihsel gelişimi ele aldığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Tarihi süreç içinde insanların hak ve özgürlüklerini nasıl kazandıkları incelendiğinde; insan hakları düşüncesinin Antik Yunan döneminden başlayarak günümüz insan hakları yasalarına kadar uzandığı görülmektedir. Eski Yunan uygarlığında yaşayan gezgin bilginler olarak bilinen Sofistler, insana verdikleri önemle insan haklarının temelini oluşturmuştur. İnsanların huzurlu, mutlu ve daha rahat yaşamaları için yeteneklerinin geliştirilmesi gerektiğini savunan Sofistler bunun için bir anayasa bile hazırlamıştır. Sofistlerle aynı çağda yaşayan Sokrates, Platon ve Aristo da insanın önemini ve değerini kavrayarak insanları bu yönde geliştirmeye çalışmışlardır. Sokrates her insanın öncelikle ne gibi haklara ve yeteneklere sahip olduğunu bilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁴⁸ Antik Yunan dönemine bakıldığında; site veya polis adı altında devletlerin var olduğu bilinmektedir. Bu devletlerin çoğunluğunda demokrasinin ilk biçimleri icra edilerek özgür düşünce ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bireyin toplumun bir ferdi olarak görülmesi ve bazı siyasi haklara sahip olması bu dönemde gerçekleştirmiştir. Fakat bu dönemdeki insan haklarından; kent soylu olmayanlar, kadınlar, çocuklar ve köleler, vatandaş olarak kabul edilmedikleri için faydalanamamıştır. Antik Yunan kültürü üzerine inşa edilen Roma uygarlığında bu durumun biraz daha esnetilerek köleler dışında kentte yaşayan herkesin vatandaş olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu vatandaşların siyasete girmesi için seçimlere senatolar aracılığıyla katılması öngörülmüştür. MS. II. yüzyıldan sonra Roma'da

¹⁴⁷ Çüçen, K . (2013). İnsan Hakları(s.45). Baskı: 2. Ankara: Sentez Yayıncılık.

¹⁴⁸ A.g.e. Çüçen, s.37

dengeler değişmiş ve devlet monarşik bir yapıya bürünerek yönetim gücü halktan imparatora geçmiştir.¹⁴⁹

Roma dönemindeki bu merkezi güç Orta çağ döneminde parçalanmış ve imparatora bağlı feodal beyler bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri akıl ve düşünceye verilen değerin düşmesi diğerinin ise, din ve tanrı faktörlerinin insan ve devletin üstünde bir güç olarak büyümesidir.

Bu dönemde devlet yönetimi dinin boyunduruğu altına girdiğinden dolayı demokrasi ve özgürlüklerden bahsedilmesi mümkün değildir. Kilisenin onaylamadığı hiçbir düşünceyi kimse savunamaz, ileri sürülemezdi aksi taktirde aforoz edilebilir veya asılabilirdi. Kilisenin bu gücü elinde bulundurması uzun bir süre Orta Çağı karanlığa sürüklese de daha sonra yetişen önemli din adamları düşünce dünyasına önemli etkilerde bulunmuştur. Din adamları ile kralın, yetkilerini kötüye kullanmaları veya yerine getirmemeleri durumunda halkın onları tahttan indirmesi veya yetkilerini kısıtlamasına izin verildi. Bu da ileride krallar ve feodaller arasında çıkacak anlaşmazlıklarda kralın uzlaşmaya, anlaşma yoluna gitmesine neden olmuştur. Bunun en büyük örneği; bu dönemde kral ve feodal beyler tarafından imzalanan Magna Carta Sözleşmesidir. Sözleşmede insanların can, mal ve hürriyet özgürlüğü hakkının güvence altına alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu sözleşmeyle siyasal iktidarın yetkileri sınırlandırılarak, halkın özgürlükleri genişletildi. Bundan dolayı tarihte bilinen ilk insan hakları sözleşmesi Magna Carta'dır.¹⁵⁰

15.yy'dan itibaren başlayan Rönesans hareketi beraberinde hümanizm fikrini de ortaya çıkarmıştır. İnsan merkezli evren ve toplum düşüncesi, Orta Çağ'ın tanrı merkezli evren ve toplum anlayışının yerini almıştır. Rönesans'ın doğuşu insana ve insanın değerlerine vurgu yaparak gözleri tekrardan insan hak ve özgürlüklerine çevirmiştir. Sonraki süreçte insanlar hak ve özgürlüklerini korumak için, hukuk yasaları oluşturmıştır.¹⁵¹ Rönesans döneminde insan hakları düşüncesinin hızla yaygınlaştığı ve kabul edildiği görülmektedir. Bu düşüncelerin yaygınlaşmasında dönemin düşünürleri etkindir. Özellikle de *Kuvvetler Ayrılığı Teorisi*'ni ortaya çıkartan Montesquieu (1689-1755) ile *Toplum Sözleşmesi* düşüncesini ortaya atan Fransız düşünür J.J. Rousseau (1712-1778) bunların başında gelmektedir.

¹⁴⁹ Karaosmanoğlu, F. (2011). İnsan Hakları(s.79-80). Ankara: Seçkin Yayınları.

¹⁵⁰ A.g.e. Karaosmanoğlu, s.81-82

¹⁵¹ Çüçen, K. (2013). İnsan Hakları(s.38). Baskı: 2. Ankara: Sentez Yayıncılık.

Anayasa kurucusu sayılan Montesquieu bu teoremini “*Kanunların Ruhu*” adlı kitabında; her devletin yasama, yürütme ve yargı işlerinin ayrı ellerde toplanması gerektiğini savunarak kuvvetler ayrılığı teorisinin temelini oluşturmuştur.¹⁵² Diğer önemli düşünürümüz olan J.J. Rousseau, Toplumsal Sözleşme’yi şöyle tanımlar: İnsanlar temel olan yaşam hakkının güvence altına alınması ve güvenlik, korunma, mülk edinme vb. haklarını korumak için devlet denilen bir güç otoritesi kurarak haklarını güvence altına almaya çalışmıştır. Bu durumu J.J. Rousseau insanla devlet arasındaki yazısız ve sözsüz bir sözleşme olarak tasvir etmektedir. Bu sözleşmenin tek amacı; devletin özgürlüğü ve eşitliği temin edebilmesi veya güvence altına alabilmesidir. Devletin bunu yapmaya kendisini sorumlu hissetmesi gerektiğini zira; onun varlığının asıl amacının bu olduğunu savunmaktadır.

İnsan haklarına yönelik düşünce ve gelişmeler 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar büyük ilerlemeler kat ederek devam etmiştir. Ancak bakıldığında 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar bu yasaların tamamen evrenselleştiği ve herkes tarafından yararlanıldığı görülmemektedir. Bunu etkileyen en önemli unsurlar ırk ve milliyetçilik ayrımıdır.¹⁵³ 20. yüzyılda Birinci ve İkinci Dünya savaşları sonucunda yaşanan yıkımlar insan katliamları ve kültürel mirasların yakılıp yıkılmasıyla insan haklarının uygulamada yetersiz olduğu ve bunun bir an önce evrensel boyutlara taşınması gerektiği düşünülmüştür. Böylece insan hakları düşüncesinin bireysel ve toplumsal boyuttan evrensel ve uluslararası boyuta çıkması fikri yerleşmiştir. Bu sayede devletler insan haklarına yönelik bir ihlal olduğunda birbirlerine destek verebilecek ya da birbirlerini denetleyebileceklerdi çünkü artık insan hakları devletlerin bir iç durumu değil evrensel ve uluslararası bir olgu olarak görülmekteydi. 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından imzalanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi insanlık tarihinde çok önemli bir yere sahiptir.

Bu bildirgede; yaşama hakkı, kişi güvenliği hakkı, kölelik yasağı, işkence yasağı, keyfe bağlı tutuklama gibi kişi güvenliğini ve özgürlüğünü sınırlayan hak ihlalleri ele alındığı gibi eşitlik ilkesi doğrultusunda; özel yaşamın ve mülkiyet hakkının korunması, din ve vicdan özgürlüğü gibi haklar, temel haklar olarak değerlendirilmiştir. Bildirgede temel unsur, bu hakların tüm insanlara; cinsiyet, din, dil, ırk ve ulus ayrımı yapılmadan eşit olarak bağlanmasıdır.

¹⁵² Karaosmanoğlu, F. (2011). İnsan Hakları (s.82-83). Ankara: Seçkin Yayınları.

¹⁵³ Ag.e. Karaosmanoğlu, s.87

Bu bildirge, daha sonra oluşturulacak olan insan haklarını korumaya yönelik tüm belgelere dayanak oluşturmuştur.

Türkiye’de insan haklarının gelişimi ve kazanımı sürecine bakıldığında; Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu güne kadar geçen sürece bakılması gerekir. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti monarşik bir yapıya sahip bir devlettir. Bu yapısı zaman zaman bazı hak ihlallerin yaşanmasına neden olmaktaydı. Bundan dolayı dönem içinde bazen padişahın halka bazı hak ve imtiyazları vermek için uzlaşma yoluna gitmek zorunda kaldığı görülmektedir. O dönemde insan hakları ve özgürlüklerine yönelik yapılan ilk sözleşme 1808 yılında padişahla feodal beyler (ayanlar) arasında imzalanan Sened-i İttifak olarak bilinmektedir. Bu tarihten sonra 1839 yılında padişah II. Mahmut tarafından hazırlanan ve ilk anayasa olma özelliği taşıyan Gülhane Hattı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) ilan edilmiştir. Bu anayasa ile kişilerin hak ve özgürlükleri güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Anayasada; kişi güvenliği, adil ve açık yargılama, şeref, haysiyet, ırzın ve malın korunması gibi haklar belirtilmiştir. 1876 yılında imzalanan Kanun-i Esasi’ye, Tanzimat Fermanı sözleşmesindeki hakların biraz daha genişletilmiş halini ele aldı. Özellikle yargı bağımsızlığı, yargı güvencesi ve doğal yargılanma üzerine çok vurgu yapıldı. Ama bu sözleşme yürürlükte iki yıldan fazla kalamamış, padişah II. Abdülhamit tarafından kaldırılarak kurulan meclis dağılmış. İnsan hak ve özgürlükleri otuz yıl süren baskıcı bir dönem içinde askıya alındığı görülmektedir. 1908 yılında İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra Kanuni Esasi’ye tekrardan yürürlüğe konulmuştur. Bunu takip eden 1921 Anayasa’sında ise Kurtuluş Savaşından ötürü insan hak ve özgürlüklerine yer verilmeyerek insan hakları bu dönemde askıya alınmıştır. 1924 Anayasasında bu haklar tekrardan yürürlüğe konmuştur. Osmanlı devletinde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmaması hukuk sisteminin de dine dayalı olarak işlemesine yol açmıştır. Cumhuriyet döneminde getirilen ilke ve inkılaplar ile bu durumun düzeldiği görülmektedir. 1961 Anayasa’sı temel hak ve özgürlükleri belirttiği gibi bu hakların yasama, yürütme ve yargılama organlarını sağlayacak kurum ve kuruluşların oluşmasını da sağlamıştır.¹⁵⁴ Daha sonra yürürlüğe konan 1982 Anayasası İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi temel alınarak hazırlanmıştır.

¹⁵⁴ Akal, C. ve Erözden, O. vd. (2003). İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi (s.21-23). İstanbul: Seçkin Yayıncılık

İnsan haklarının toplumda yerleşmesi ve bu hakların evrensel temellere dayandırılması daha sonra kadın ve çocuklara özgü yasaların oluşturulmasına zemin hazırlanmıştır. Çocuk haklarına yönelik yasaların hangi tarihte çıkartıldığı tam olarak bilinmese de kanıtlar 18.yy ve 19.yy'dan sonra çıkartıldığını göstermektedir. Bu süreç içinde çocukların sağlıksız beslenme, ilgisizlik, ihmal ve istismarlarla dolu bir çocukluk geçirdikleri bilinmektedir. Özellikle 17.yy'da başlayan sanayi devrimi sonrası dönem çocukların sağlıksız, kötü şartlar altında, uzun saatler çalıştırılmasına neden olmuştur. Postman bu dönemi; "Eğer çocuk, yeterince şanslıysa okula gitme olanağına sahip olabilirdi, çünkü İngiliz toplumu 18. yüzyıl ve kısmen 19. yüzyıllar boyunca İngiliz endüstriyel makinesine yakıt atmak için kullanılan çocuklara yönelik davranışlarında özellikle vahşiydi."¹⁵⁵ şeklinde anlatılmaktadır. Sanayi döneminin ucuz çocuk iş gücüne olan ihtiyacı, bazı ailelerin çocuklarını ticari bir nesne olarak kullanmasına neden oldu. Bu durum da "sanayileşmenin, çocukluğun sürekli ve korkulu bir düşmanı haline gelmesine neden olmuştur"¹⁵⁶ Sanayinin gelişmesi ve çocuk işçiliğin yaygınlaşmasıyla birlikte çocuklar, kadınlar gibi ezilen bir sınıf olarak görülmüştür. Fakat çocukların ezilen bir sınıf olarak kabul edilmesi ve onlar için bir şeylerin yapılması düşüncesinin gelişiminin uzun zaman aldığı görülmektedir.

Özellikle de 19.yy'dan önce devletin ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiye müdahale etmediği görülmektedir. Kolonileşme dönemi Amerika'sında olduğu gibi, devrim öncesi Fransa'sında da, devletler aile reislerinin, aile üyelerinin sorumluluklarını almasını isteyerek babaya sınırsız otorite hakkı tanınmıştır. Hatta ailede babanın çocuklarını istismar etmesi konusunda, babaya baskı uygulamakta gönülsüz davranarak bu duruma göz yumduğu da söylenebilir.¹⁵⁷ 18. yy'da devletin çocukların bir koruyucusu olarak yasa yapma hakkı olduğu fikri, hem yeni hem de radikaldi. Daha sonraki dönemde devletin bu durumda iyileşmeler yapılması gerektiği fikri oluşmaya başlamış ve zamanla ailelerin bu tutumu insani bir biçimde değiştirilmeye çalışılmıştır.

O dönemde çocuk bakımıyla ilgili sorumluluk almak için, tüm toplumsal sınıflar devletle iş birliği yapmaya zorlanarak bu konuda önemli adımlar atılmaya çalışıldı.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Postman, N. (1995). Çocukluğun Yokoluşu(s.72). Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

¹⁵⁶ Ag.e. Postman, s.71.

¹⁵⁷ Stone'den aktaran: Heywood,C. (2003). Baba Bana Top At Batı'da Çocukluğun Tarihi (s.127). Çev. Esin Hoşsucu. İstanbul: Kitap Yayınevi

¹⁵⁸ Postman, N. (1995). Çocukluğun Yokoluşu (s.72-76). Çev: Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

Ailelerin çocuklara karşı yaptıkları istismarı önlemek için ilk olarak 1889'da *Roussel Kanunu* çıkartılmıştır. Bu kanunla babaya verilen otorite kaldırılmış ve çocukları fuhuşa zorlamak, onları hırpalamak ve onlara karşı suç işlemek gibi davranışlar sergiledikleri takdirde ebeveynlerin çocuk üstündeki haklarının ellerinden alınacağı belirtilmiştir. Bu durum sadece babanın değil annenin de çocuğa karşı tutumlarını ve davranışlarını düzeltmesini sağladı. Ebeveynlerin; sarhoş gezme alışkanlıkları, kötü şöhretleri, lekeleyici davranışları, çocuklarını fiziksel olarak suiistimal etmeleri, onları sağlık, güvenlik veya ahlak yönünden tehlikeye atmaları gibi durumları söz konusu olduğunda, çocuklar üstündeki hakları ellerinden alındı.

Çocuk haklarıyla ilgili yapılan bir başka yenilik de, bu hakların korunması için çeşitli derneklerin kurulmasıdır.¹⁵⁹ Çocuk haklarındaki bu ilerlemeler 20.yy'da dünya savaşları başlamasıyla sekteye uğratılmıştır. Savaş sonrası yıkımlar tüm insanlığı, medeniyetlerin miraslarını ve doğayı yakıp yıkan büyük tahribatlara neden olmuştur. Bu savaşlardan en çok hasar gören kadınlar, çocuklar ve kölelerdi. O dönemde kurulan Milletlerarası Yardım Teşkilatı'nın nihai amacı; dünya savaşlarından etkilenen çocuk ve gençlerin acil ihtiyaçlarını gidermek oldu. Bir yandan bu amaçlarını gerçekleştirirken diğer yandan da bu yardımların devamlı ve evrensel nitelik kazanmasına çaba sarf etmişlerdir. Savaşlardaki zararların önlenmesi ve daha çok ülkeye yardım edebilmek için bu yardımların evrensel bir nitelik kazandırılması gündeme getirilmiştir. Bunun için atılan ilk adım 1924 yılında *Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi*'nin yayınlanması olmuştur. Bu beyannamede her ulustan, ırktan ve inançtan çocukların sömürülmeye karşı korunması ve yetişkin hayatına hazırlanmaları konusunda çocuklara karşı sorumluluklara yer verilmiştir.

Beyanname, uluslararası alanda çocukların korunmasına yönelik ilk belge olması bakımından çok önemlidir. Fakat beyannamede çocukların hak ve özgürlüklerinin zımnen (örtülü) yer aldığı düşünülerek yeterli görülmemekle, çocuklara daha kapsamlı hakların verilmesini öngören belgeler düzenlenmeye çalışılmıştır. Bunun nedeni; çocukların yetişkinlerden ayrı bir kategoride değerlendirilmesi gerektiği, yetişkinlerden farklı ihtiyaç ve gereksinimlerinin olduğunun kabul edilmesidir. 1924 tarihli beyanname metni 10 Aralık 1948 tarihinde gözden geçirilip genişletilerek, çocuk hakları açısından çok önemli olan 10 Kasım 1959 tarihli Çocuk Hakları

¹⁵⁹ Behlmer, Child Abuse'den aktaran: Heywood ,C. (2003). Baba Bana Top At Batı'da Çocukluğun Tarihi (s.127-128). Çev. Esin Hoşsucu. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Bildirgesi'nin temelini oluşturulmuştur. Bu bildirge çocukla toplum arasında bir ilişki kurma temeline dayandırılmaktadır. Bildirgede çocukların özel ilgi ve yardıma, özel güvence ve korumaya gereksinimleri bulunduğu esas alınıp, çocuğun toplum içinde bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi, kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi, yaşama koşullarının iyileştirilmesi, bir takım hak ve özgürlükleri daha geniş olarak kullanabilmesi gibi hedeflerinin gerçekleştirilmesi için uyulacak kurallar sıralandı. İçerik olarak çok iyi olmasına rağmen bu bildirgenin yaptırım gücü kısıtlı kaldığı görülmektedir. Bunun en büyük nedeni; bildirgenin İkinci Dünya Savaşının çıkmasından dolayı hayata geçirilememiş olmasıdır. Bugüne kadar, her biri belli konularda çocukların korunmasını ele alan birçok milletlerarası sözleşme akdedilmiştir. Ancak belgelerin, düzenlediği haklar bakımından tutarsız olması ve uygulamada bağlayıcı ol(a)maması gibi sorunlar yaşanması, yeni bağlayıcı ve tutarlı özelliklere sahip bir sözleşmeye ihtiyaç doğurdu.

Bu durum için ilk adım Polonya'nın, çocuk haklarının tutarlı ve bağlayıcı yasalar bütününe dayandırılan bir sözleşmesinin hazırlanması önerisinde bulunmasıyla atıldı. Hemen akabinde 1979 yılının Dünya Çocuk Yılı ilan edilmesiyle birlikte Çocuk Hakları tüm dünyada gündem konusu olarak evrensel bir kimlik kazanmıştır. Dünden bugüne bakıldığında; 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Beyannamesi ile başlayan çocuk hakları savaşının 1959 yılında on maddelik Çocuk Hakları Bildirgesi ile devam ettiği ve son olarak da 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile tüm dünyada evrensel ve bağlayıcı ilkelerle sonlandırıldığını görülmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)¹⁶⁰: Bu çerçeveden bakıldığında, Çocuk Hakları Sözleşmesinden önce yapılan sözleşmelerin yaptırım gücü ve kontrol edebilme yetkisine sahip olmadığını, çocuklar için en kapsamlı hükümleri içeren belgenin bu sözleşmede oluşturulduğu görülmektedir. Çocuk Hakları sözleşmesi imzaya açılmasının ilk gününde 61 devlet tarafından imzalanarak uluslararası alanda en çok onanan belge olmuştur. Ülkemiz bu sözleşmeyi; 29-30 Eylül 1990 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde toplanan "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi" adı altında oluşturulan çağrı toplantısında imzalamıştır.¹⁶¹ Türkiye 1990 yılında

¹⁶⁰ Ruhi Şirin, M. ve Gülen, A. (Haz.). (2011). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kitabı(s.10-20). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

¹⁶¹ Unicef'den alıntılan: Tiryakioğlu, B. (1991). Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku(s.50-53). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

imzaladığı bu sözleşmeyi 27 Ocak 1995 yılında Resmi Gazetede yayınlayarak yürürlüğe koymuştur. Öncelikle belirtmek gerekiyor ki bu sözleşme temel dayanak noktasını İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ den almaktadır. Sözleşmenin temel özellikleri incelendiğinde; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin; “Herkesin hak ve özgürlüklerden, özellikle ırk, renk, cinsiyet dil ve din, siyasi ya da öteki inançlarla, toplumsal ya da ulusal kökenler, zenginlik veya doğuştan ya da başka bir durumdan kaynaklanan ayrımlar dahil hiçbir ayrım gözetmeksizin yararlanacağına” dair maddesinin çocuk haklarının en temel ilkesi olarak kabul edildiği görülmektedir.

Beyannamenin; bütün çocukların özel bakım ve yardım hakkı olduğuna dair, çocuğun, kişiliğinin uyumlu bir biçimde gelişmesi için aile ortamında mutlu sevgi ve anlayış havası içinde büyümesi gerektiği ilkesi,

Çocuğun toplum içinde kişiliğine özgü bir yaşam sürmesi için hazırlanması, barış saygınlık, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma düşüncesi içinde yetiştirilmesi düşüncesi ilkesi,

Çocukların büyümeleri ve esenlikleri için ailelerin toplum içindeki görevlerini tam olarak yerine getirmeleri için gerekli yardım ve korumanın gerekli olduğu ve devlet(ler)in bunu yapmak zorunda olduğu ilkesi,¹⁶² gibi çocuğun hak ve özgürlüklerini güvence altına alan hükümler üzerine kurulduğu görülmektedir.

Çocukların en yüksek yararlılığını amaçlayan bu sözleşme hukuksal açıdan ayrım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, yaşama ve gelişme hakkı, çocuğun görüşlerinin dikkate alınması olmak üzere dört temel ilkeye dayanmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi komitesi sözleşmede yer alan dört maddeyi, diğer bütün maddeleri içine alarak temsil eden temel ilkeler olarak tanımlar. Bu ilkelerin başında İnsan Hakları Beyannamesinde belirtilen “Ayrım Gözetmeme” ilkesi yer almaktadır. Bu ilkeye sözleşmenin 2. maddesinde yer verilmektedir. Bu ilke, tüm çocukların kendi potansiyellerini geliştirmede aynı hakka sahip olduklarını belirterek ayrımcılığı reddetmektedir. Ayrıca bu ilke ayrımcılığın saptanması açısından önemli görülmektedir. İkinci temel ilke sözleşmenin 3. Maddesinde yer alan “Çocuğun Yüksek Yararı” ilkesidir. Bu ilke anlaşılması ve yorumlanması açısından önemli bir işleve sahiptir. Çocuğun yüksek yararı, çocukla ilgili bütün girişimlerde öncelikli bir ölçüt sayılmaktadır. Sözleşmenin 6. maddesinde yer alan” Yaşam, Yaşama, ve

¹⁶² A.g.e. Tiryakioğlu, s.52-53

Gelişim Hakkı” ilkesi çocuğun potansiyelini tümüyle gerçekleştirebilmesi için eşit fırsatlara sahip olması, temel hizmetlere erişim hakkının güvenceye alınması gibi hakları temsil etmektedir. Aynı zamanda tüm çocuklar için adil hizmet dağılımının sağlanması hususunda önemli bir maddedir. Son olarak da sözleşmenin 12. maddesinde “Çocuğun Görüşlerinin Alınması” ilkesi, çocuğa onu ilgilendiren bir konu hakkında söz sahibi olma hakkının olduğuna, konu hakkında görüşlerinin alınmasına ve çocuğun konu hakkında fikrini beyan etmesi hakkına değinilmektedir. Bu ilke aynı zamanda çocuğun yüksek yararı ilkesiyle de doğrudan ilişkilidir. Taraf devletlerin çocukları korumakla mükellef oldukları bu sözleşmenin bu sözleşmenin araştırmanın konusu bağlamında birkaç maddesi ele alındığında daha anlaşılır olmaktadır.

Çocuğunun Gelişimi ve Korunma Hakkı: Taraf devletler; hayat şartlarının sağlanması ve huzurlu gelişimini tamamlayıp topluma katılması için gereken sorumluluğu öncelikle aileye (çocuğa bakmakla yükümlü anne, baba veya vasi) yükler daha sonra ailenin yetersiz olduğu veya gönülsüz davrandığı yerde taraf devler çocuğun bu ihtiyacını karşılamak için kurum ve kuruluşlar tarafından hizmet almasını sağlamaktadır. Aynı zamanda çocuğa bakmakla yükümlü ebeveynden çocuğa gelebilecek her türlü sömürü veya ihmalden çocuğu korumaya yönelik önlemlerin alınmasından da sorumludur. Yani Taraf devletlere, bazı durumlarda çocuğu, çocuğu korumakla yükümlü kişiden koruma görevini de yüklenir. (ÇHS: 18., 19. ve 27. madde)

Anne ve Çocuğun Sağlık Hakkı: Taraf devletler; çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanır ve her çocuğun bu tıbbi haklardan yararlanmasını teminat altına alır. Bu sağlık konusunu ele alan bu madde kendi içinde birçok alt maddeye ayrılarak, çocuk ölümleri ve bebek bakımı üzerinde durmaktadır. Madde 24/2-a; Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesini, 24/2-d Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması gibi hakları güvence altına almaya çalışılmaktadır.(ÇHS: 24. madde)

Çocuğun Eğitim ve Boş Zaman Değerlendirme Hakkı: Taraf devletler çocuğun eğitim hakkını korumak için; İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirir, Eldeki kullanılabilen tüm araçları kullanarak yüksek öğrenimi yetenekleri doğrultusunda herkese açar. Okullarda düzenli bir biçimde devamın sağlanması ve

okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlemler alır. Taraf devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına göre eğlence etkinliklerinde bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını korur. (ÇHS: 28. ve 31. madde)

Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı: Taraf devletler çocuğu her türlü sömürü, saldırı, ihmal ve istismara karşı koruma güvencesini verir ve bu gibi durumların yaşanmaması için gerekli tüm önlemleri almakla mükelleftir. Çocuğun her türlü kötü kullanımı; Cinsel pornografik içerikleri izlemesi veya bu amaçla kullanılması, teşhir edilmesi, fuhuşa zorlanması gibi birçok kötü durumdan çocuğu korumak için önlemler alma görevini üstlenir. Taraf devletler çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Çocuğun esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korur. (ÇHS:34 ve 36. madde) Bu maddelerle taraf devletler çocuğu içerden ve dışarıdan gelebilecek her türlü sömürü istismar ve ihmalle karşı koruma güvencesi vermektedir.

Taraf devletler her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması yapılmasına karşı çocuğu korur. Devletin belirlediği yasaları çiğneyen suç işleyen ya da suça sürüklenen çocuğa karşı bu maddede belirtildiği gibi çocuk yetişkinlerden ayrı bir şekilde yargılanacak ve çocuğun beden veya ruh sağlığını zedeleyecek durumlara karşı çocuğu koruma altına almaktadır. Bu maddelerle devlet, çocuğu, kendi düzenlemiş olduğu hukuk sistemine karşı da korumaya yükümlü olduğu belirtilmektedir.(ÇHS: 39. madde)

Sözleşmenin 4. maddesi incelendiğinde; *“Taraf devletler bu sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, taraf devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemleri alırlar.”*

Çocuk haklarının korunması ve savunulması adına geçmişten bugüne kadar ki süreci değerlendirildiğinde; bu konu üzerine yapılan birçok uluslararası belge ve sözleşmenin imzalandığı görülmektedir. Tarih boyunca hep dışlanan, sömürülen ve ihmal edilen sınıflar arasında ilk sıralarda yerini alan kadınlar ve çocukların

yaşadıkları ve maruz kaldıkları şeyler konusunda birçok ortak sorunla karşılaştıklarını ve kadın haklarını ilgilendiren birçok sözleşmenin dolaylı olarak çocuk haklarını da ilgilendirdiği ve etkilediği görülmektedir.

Bu sözleşmelerin başında Birleşmiş Milletler (BM) genel kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilerek 1981 yılında yayınlandı. Türkiye Cumhuriyeti'nin de 1985'te onayladığı Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) yer almaktadır. Bu sözleşme, içeriği itibariyle güçlü ve kapsamlı bir “Uluslararası Kadın Hakları Bildirgesi” olarak tanımlanmaktadır. Sözleşmenin temel hedefi; toplumsal yaşamın her alanında kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın erkek rollerine dayalı önyargıların yanı sıra, geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Sözleşme kadın ve çocukların toplumda yaşadıkları dezavantajlı durumları iyileştirmeye yönelik ilkelere dayandırılması, çocuk haklarının teminatı ve korunması açısından önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir. Özellikle de kız çocuklarının toplumsal cinsiyet ayrımlarından ötürü yaşadıkları hak ihlallerini önlemek ve kız çocuklarının da erkek çocukları gibi eşit haklara ve fırsatlara sahip olmasını sağlamaya çalışması, sözleşmenin nihai amaçlarından biridir.

Bunu ÇHS ile CEDAW arasındaki ilişkisellik ele alındığında daha iyi anlaşılmaktadır. Bu iki sözleşme BM tarihinde en geniş onay gören iki insan hakları belgesi olarak bilinmektedir. Sözleşmelerin ortak özelliklerinden birkaçını belirtmek gerekirse bunların başında iki faktör çok önemlidir. Birincisi iki sözleşmenin de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilkeleri üzerine temellendirilmiş olmaları, diğeri ise toplumda dışlanan, sömürülen veya ihmal edilen sınıfları, “kadın ve çocukları” temsil etmeleridir. Ayrıca kadın hakları ile çocuk hakları arasında, özellikle de kız çocuklarının toplumdaki konumlarının iyileştirilmesi bağlamında önemli bir ilişki olduğu görülmektedir. Örneğin; bebek ölümleri nedenleri arasında çoğunlukla, annenin gebelik sırasında ve doğum sonrasında yeterli beslen(e)memesi, sağlık hizmetlerinden yeteri kadar faydalan(a)maması yer almaktadır. Aynı zamanda birçok bölgede erkek çocuğu isteği, çok çocuklu aile yapısına, kız çocuğunun ihmal edilmesine, annenin sağlıksız koşullar altında doğum yapıp kendisinin ve bebeğinin hayati tehlike yaşamasına neden olduğu bilinmektedir.

ÇHS'nin ve CEDAW'ın uygulanması, birçok ülkede, dikkatleri kız çocukların ve kadınların durumuna yöneltti. Bu sayede ayrımcılığın ve toplumsal cinsiyet temelli

eşitsizliklerin giderilmesine yönelik çalışmaların yapılması için alt yapı oluşturuldu. Yapılan ve yapılması ön görülen bazı çalışmalara değinildiğinde bunlar; kız çocuklarının eğitime yönelik özel önlemler alınması, cinsel sağlık ve üreme sağlığıyla ilgili bilgilere erişimin erkek ve kız çocukları arasında eşit dağıtılması sağlanmaya çalışılmasıdır Bunların yanı sıra kız çocuklarına zarar veren kültürel ritüellerin de önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu ritüellerin bazıları; kız çocukların sünnet edilmesi, çocuk yaşta evlendirilmesi, cinsel aktivitelerde kullanılması gibi uygulamaların cinsel istismar ve kızlara karşı toplumsal cinsiyet temelli şiddet hakların ihlali olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, kadınların okuryazarlığı ile kız çocuklarının eğitim durumu arasında aynı paralellikte bir ilişki olduğu saptanarak kız çocuklarının eğitimi ve meslek eğitimi kadınlara yönelik istihdam alanları yaratma çabalarıyla sentezlemeler yapıldı. Bunlar da; çocuk bakım olanakları ve kadınların ekonomik yaşama katılımlarına destek sağlayacak şekilde yapılmaktadır.¹⁶³

Hak kavramı denince ilk olarak insan hakları beyannamesindeki yasalar akla gelmektedir. Hak kavramının başlangıcı ve toplumsal hayatta vuku bulması bu beyannameyle oluşmaktadır. Çocuk evlilikleri her iki cins tarafından çok büyük sorunlara neden olmakla beraber; bu duruma en çok maruz kalan bireyler kız çocukları olmaktadır. Bundan dolayı denilebilir ki; çocuk evlilikleri daha çok bir kız çocuk ve kadın haklarının ihlalini beraberinde getirmektedir. İnsan Hakları beyannamesinde evlilikle ilgili kurallar belirlenmekte ve Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde ise bu evliliklerin eşit hak ve özgürlükler çerçevesinde olması ve ayrıca çocuk evliliklerinin ve nişanların olmaması gerektiği maddelerle belirtilmektedir. Çocuk evlilikleri başta insan hakları ve kadın hakları olmak üzere Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki hükümlere de aykırıdır. Son zamanlarda çocuk evliliklerin özellikle "çocuk gelin" sayılarının artmasıyla, uluslararası mevzuatta yeni sözleşmelerin yapılması ihtiyacı doğdu. 2001 yılında İstanbul'da toplanan Avrupa Konseyi, kadına ve çocuğa karşı her türlü sömürü, şiddet ve hak ihlalinin önüne geçmek için yeni bir sözleşme imzalandı. Sözleşmede çocuk evliliklerinin yasak olduğu açıkça maddelerle belirtilmektedir. Bu sözleşmeyi

¹⁶³ Heffinck, P. (2000). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: İnsan Haklarına Dayalı Programlama Yaklaşımı (s.32-34). 21. Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç. Haz. Esin Küntay ve Gülüz Erginsoy. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

Türkiye mevzuattaki diğer kadın ve çocuk haklarına yönelik sözleşmelerde olduğu gibi yine taraf olmaktadır. Bu sözleşmenin araştırma konusu bakımından büyük öneme sahiptir. Bu bölümde çocuk evliliklerin hak ihlali olduğu ve özelde de bir kız çocuğu ve kadın haklarının ihlali olduğu, ulusal ve uluslar arası mevzuat ışıında açıklanmaya çalışıldı. İlk olarak, yapılan bu hak ihlalleri insanlığın sahip olduğu ilk yazılı sözleşme olan İnsan Hakları Beyannamesi çerçevesinden ele almak gerekmektedir.

İnsan hakları beyannamesi 16. Maddesinin 1. Fıkrasında evliliğin bir hak olduğu şöyle tanımlanmaktadır;

16.1. *“Yetişkin bir erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır. Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara sahiptir.”*

16.2. *“Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara sahiptir. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradesiyle yapılır.”*

16.3. fıkrasında ise aileye özel bir anlam attettiğini; *“Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.”*

Çocuk evliliklerine en çok maruz kalan cinsin kız çocukları olduğundan bahsettik bu evlilikler özelde, çocuk ve kadın hakları ihlaliidir. Bu bağlamda CEDAW sözleşmesindeki maddeler ele alındığında; Sözleşmenin 16.maddesinin 1. Fıkrasına göre; *Taraf Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:*

16.1.a) *Evlenmede erkeklerle eşit hak;*

16.1.b) *Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı;*

16.1.c) *Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında ayrı hak ve sorumluluklar,*

16.1.d) *Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların çıkarları en ön planda gözetilecektir*

16.1.e) Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceğine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarından yararlanmada eşit haklar;

16.1.g) Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil her iki eş (kadın-erkek) için, eşit kişisel haklar;

Çocuk Haklarını özelde de kız çocuklarının haklarını savunurken CEDAW 16. maddesinin 2. fıkrasına değinmek gerekmektedir.

16.2. Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

Çocuk evliliklerin yasaklandığı görülmektedir. Ayrıca bu sözleşmede evli olan çiftlerin eşit haklara sahip olması gerektiği de savunulmaktadır ki; bu evliliklerde bunun olmasının mümkün olmadığı görülmektedir.

Çocuk evliliklerle ilgili yapılan diğer sözleşmelere bakıldığında; bunların başında İstanbul Sözleşmesi gelmektedir. Uluslararası hukukta yaptırım gücü olan, bağlayıcı ve şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğunun vurgulandığı ilk sözleşme olan, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında imzalandı. Sözleşme 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girdi. Sözleşmede erken yaşta evlenmeler, çocuğa yönelik şiddet kapsamında değerlendirilmiştir. Sözleşmeyi onaylayan devletler “çocuk evliliklerini ve zorla gerçekleştirilen evlilikleri önlemek; bu evliliklerin geçersiz kılınmasını ve suç olmasını sağlayacak hukuki ve diğer tedbirleri almakla yükümlü tutulmaktadır. (Sözleşme: 32. ve 37. mad.)

Sözleşmede kadına yönelik her türlü şiddet insan hakları ihlalidir. Sözleşmede erken yaşta evlendirilmeler ve zorla evlendirilmeler insan hakları ihlali olarak belirtilmektedir. Sözleşmenin konumuz açısından maddelerini ele alındığında;

32. madde; *Taraflar zorla gerçekleştirilen evliliklerin mağdura aşırı mali veya idari yük olmasının feshini, iptalini ve sonlandırılmasını sağlamak üzere gerekli hukuki veya diğer tedbirleri alır.*

37. madde;

1. Taraflar, yetişkin bir bireyi veya çocuğu evlenmeye zorlayan kasıtlı davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere hukuki veya diğer tedbirleri alır.

2. Taraflar, yetişkin bireyi veya çocuğu evlenmeye zorlamak amacıyla, kendi ikamet yeri dışında diğer ülke veya taraf devletin topraklarına çekmeye ilişkin kasti davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere gerekli hukuki veya diğer tedbirleri alır.

Bu sözleşmeyle zorla evlilikler yasaklanmaktadır. Anayasa mad.90/5 fıkrasına göre; “usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” ilkesi bulunmaktadır. Bu da imzalanan tüm sözleşmelerin kanun hükmünü belirtmektedir.

Kadın ve kız çocuklarını haklarını ele alan; Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı’nda bu şu ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. “Kadın ve kız çocuklarının insan hakları, evrensel insan haklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Kadınların, ulusal bölgesel ve uluslar arası düzeyde siyasi, sivil, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama eşit ve tam katılımı; cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, uluslar arası toplumun birincil hedefidir.”¹⁶⁴ Bu konuda araştırmalar yapan UNICEF, erken evliliği pek çok hakkın ihlali saymaktadır; bu haklar arasında cinsiyet ve yaş yönünden eşitlik hakkı, evlenme ve aile kurma hakkı, yaşama hakkı, mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme hakkı, eğitim ve gelişme hakkı ve kölelikten uzak yaşama hakkı bulunmaktadır.¹⁶⁵ Ayrıca bu evliliklerin çocukların özelde de kız çocuklarının cinsel sağlık ve üreme sağlığı gibi haklarını da ihlal ettiği görülmektedir. Bu konuda Uluslar arası Nüfus ve Kalkınma Konferansı ve Dördüncü Dünya Kadın Konferansı cinsel ve üreme haklarını insan haklarının gündemine koyarak, gençler için özelleştirilmiş cinsel sağlık ve üreme haklarını tanımlamaktadır. Bunlar şu şekilde ele alınmaktadır.

- ✓ Kendin olma hakkı: Kendi kararını vermede, kendini ifade etmede, cinsellikten zevk almada, güvenli olmada, evlenmeyi ya da evlenmemesi seçmede ve aile planlamasında özgür olma.

¹⁶⁴ Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı’ndan aktaran: Akın, A.(Ed.).(2008). Kadın Statüsü ve Sağlığı İle İlgili Gerçekler (s.25). Ankara: Afşaroğlu Matbaası.

¹⁶⁵ Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu UNİCEF 2011 <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf> (Son güncellenme tarihi: 5 Nisan 2010) erişim tarihi: 21.09.2017

- ✓ Bilme hakkı: Cinsellik, gebelikten korunma, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar/HIV/AIDS, üreme ve cinsel hak.
- ✓ Kendini koruma ve başkası tarafından korunma hakkı: istenmeyen gebeli, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar/HIV/AIDS ve cinsel istismar konularında.
- ✓ Sağlık hizmetlerine ulama hakkı: özerkliğe saygılı, herkesin ulaşabileceği, kaliteli ve saygıyla sunulan sağlık hizmetleri.

Özetle; tüm kadınların; yaşama hakkı, özgürlük hakkı, eşitlik hakkı, mahremiyet hakkı, bilgilenme ve eğitim hakkı, evlenme ve aile kurma konularında seçim yapma hakkı, çocuk sahibi olup olmamaya karar verme hakkı, sağlık bakımı alma ve sağlığın korunması hakkı gibi hakların var olduğu kabul edilmektedir.¹⁶⁶

Türkiye’de ergenlerin ve gençlerin cinsel/üreme sağlığına yönelik çalışmalarda; ergenlerin ya da gençlerin cinsel sağlıkla ilgili bilgisinin yetersiz olduğunu saptanmaktadır. Türkiye’de gençler arasında üreme/cinsel sağlıkla ilgili bilgi düzeyinin düşük olmasının asıl nedeninin, aile ve gençler arasında cinselliğin bir tabu olarak görülmesi ve hakkında konuşulması veya araştırılmasının ayıp olduğu tabu niteliğini sürdürmesi olduğu düşünülmektedir. Tüm bu kültürel yapı özellikleri kadının cinsel ve üreme sağlığı bilgisine ve hizmetine ulaşımını engellemektedir. Bununda ergenler ve gençler için üreme sağlığı konusunda yeterli ve doğru bilgiye sahip olamamalarına neden olduğu saptanmaktadır.¹⁶⁷

Çocukların Yaşatılmaları, Korunmaları ve Geliştirilmelerine İlişkin Dünya Bildirgesi”nde belirtildiği üzere “Kadının rolünün genel anlamda güçlendirilmesi ve bu kesimin eşit haklara sahip kılınması aynı zamanda dünya çocuklarına da yarar sağlayacaktır. Kız ve erkek çocuklara küçük yaşlardan itibaren eşit davranılmalı ve eşit olanaklar tanınmalıdır.” Bu bildirgenin uygulanmasına yönelik “Faaliyet Raporu”nda yer aldığı gibi; “Üstlendikleri çeşitli rollerle kadınlar, çocukların refahı alanında can alıcı bir öneme sahiptirler. Kadınların statüsünün iyileştirilmesi, eğitim öğretim, kredi ve diğer hizmetlerde eşit olanaklara sahip olmaları, bir ulusun toplumsal ve ekonomik gelişimine önemli katkı oluşturur. Kadının statüsünün iyileştirilmesine ve kalkınmadaki rolünün artırılmasına yönelik çabalar kız çocuklarından başlamalıdır. Sahip oldukları potansiyelden tam anlamda

¹⁶⁶ Karabey, S. (Ed.). (2007). Cinsel Eğitim ve Araştırma Derneği Bilgilendirme Dosyası-7 “Gençlik ve Cinsellik” (s.44-45). İstanbul: CETAD.

¹⁶⁷ Giray, H. ve Kılıç, B.(2004) .Bekar Kadınlar ve Üreme Sağlığı (s.287). Sted Dergisi. Cilt:13, sayı:8 ss: 286-288.

yararlanabilmeleri için kız çocuklarına sağlık, beslenme, eğitim ve diğer hizmet alanlarından eşit yararlanma olanakları tanınmalıdır.”¹⁶⁸

Uluslararası sözleşmelerde açıkça görüldüğü üzere, çocuğun yüksek refahının öncelikli olduğu, erken evlilik gibi bir seçimin olmadığı aksine erken evliliklerin insan hakları ihlali ve suç unsuru olduğu kabul edilmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğun yaşama hakkı, gelişim hakkı, eğitim hakkı, oyun hakkı, görüşlerini rahatlıkla dile getirme hakkı ve bu görüşlere saygı duyulması hakkı gibi temel haklarını ortaya koymaktadır. Bu bağlam da değerlendirildiğinde erken evlilikler çocuğun bu temel haklardan yoksun kalmasına neden olmaktadır.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu tarafından yayınlanan 2013 “Çocuk Anneler Raporu’da gelişmekte olan ülkelerde her gün yaklaşık 5 bini 15 yaşından küçük olmak üzere 39 bin kız çocuğu evlendirildiği bildirilmektedir. Erken evlilik nedeniyle yılda ortalama 80 milyondan fazla “çocuk gelin” eğitimini yarıda bırakmak zorunda kaldığı belirtilmektedir.¹⁶⁹ Sağlık Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesinin Ortak yaptığı “Ulusal Anne Ölümleri” araştırmasında da benzer bulgular saptandı. Bu bulgular arasında; 15-19 yaş aralığında erken doğum ve buna benzer nedenlerle ölen kadın oranı %16.4 olarak tespit edildi.¹⁷⁰ Bu konu üzerinde yapılan diğer araştırmalara bakıldığında; 15-19 yaş arası genç kadınlar için ölüm sebeplerinin başında gebelik ve doğuma bağlı riskler yer almaktadır. Bu yaş grubundaki kadınların, doğum sırasındaki ölüm riski, yirmili yaşlardaki kadınlara oranla iki kat daha fazladır. Bu oran, on beş yaşın altındaki genç kadınlarda beş kata kadar çıkabilmektedir. Adolesan döneminde (ergenlik dönemi) kadının üreme organları henüz tam yetişkin halinde değildir. Bu yüzden gebeliklerde düşük oranı fazladır. Adolesan doğum öncesi, doğum sırasında ve doğum sonrasında özel bakıma çok ihtiyaçları vardır. Ama genellikle bu imkanlara sahip olmadıkları için erken doğan ya da düşük ağırlıklı bebekler dünyaya gelmekte yani sağlıklı gelişimini anne karnında tam tamamlamadan doğan bebekler dünyaya getirilmektedir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Unicef’den aktaran: Akhun,İ. (Ed.). (2000). Kız çocukların Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri (s.88). Ankara: Cem Wep Opset.

¹⁶⁹ Moroğlu, N ve Serin, F. (Haz.).(2014). Hukuki Açıdan Çocuk Gelinler (s.8). İstanbul: CM Basın Yayın.

¹⁷⁰ HacettepeÜniversitesiwww.hips.hacettepe.edu.tr. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/arastirma.shtml>, Erişim tarihi:05.02.2017

¹⁷¹ Örs Reyhanioğlu, S. (2010). Üreme Sağlığı Akran Eğitimleri Proje Kapsamında Eğitim Almış Gençlerin Cinsel Sağlık Üreme Sağlığı Hakkındaki Bilgi, Tutum ve Davranışları (s.15-16).(Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Programı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

TÜİK verilerine göre; 15 yaşın altında doğum yapan anne sayısı 2001’de 2 bin 729, 2002’de 2 bin 561, 2003’te 2 bin 348, 2004’te bin 940, 2005’te bin 715, 2006’da bin 635, 2007’de bin 415, 2008’de bin 188, 2009’da 822, 2010’da 533, 2011’de 385, 2012’de 377 anne oldu. 15-17 yaş arasında 2010’da 28 bin 901, 2011’de 25 bin 292, 2012’de 21 bin 992 kız çocuğu anne olmuştur.¹⁷² Bu evliliklerin hem anneye hem de doğan bebeğe verdiği zararları ele alındığında; gebelik zehirlenmesi, kansızlık ve kanamalar, kendiliğinden düşük yapılması vb. gelmektedir. Bunların yanı sıra güç doğumlar ve bundan dolayı oluşan yırtılmalar, zor doğum ve doğum sonrası zehirlenmeler, bel çukurunda düzleşme, rahim kesenin erken açılması erken doğum, düşük yapılması, gibi sağlık sorunları bebeğinde annenin de hayatını tehlike soktuğu görülmektedir.¹⁷³

CETAD bilgilerine göre; çocuk yaşta evlilik yapan kadınların; %14,4 gebelik döneminde doğum öncesi hizmetlerine ulaşamamakta, %20,8’i evde doğum yapmakta ve %17,1’i sağlık personeli yardımı almaksızın doğum yapmak zorunda kalmaktadır.¹⁷⁴ Yapılan bir çalışmada 15-18 yaş arasındaki ergenlerle yapılan bir araştırmada, %65’i evliliklerinin ilk iki yılında gebelik istemediğini belirmesine karşın, büyük çoğunluğunun (%73) gebelikten korunmak için herhangi bir yöntem kullanmadığı saptandı. Buna rağmen, sözü edilen kızların %94’ünün evliliklerinin ilk yılında bebek sahibi oldukları görülmektedir.¹⁷⁵

Türkiye Cumhuriyeti çocukları korumaya yönelik olan birçok uluslararası bildirge ve sözleşmeye imza atığı görülmektedir. Bu sözleşmelerin başında İnsan Hakları Beyannamesi, ÇHS ve CEDAW vardır. Bunun yanı sıra kendi hukuk sistemine de buna benzer maddeler koyarak çocukların refahını ve huzurunu sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı şekilde çocuğun fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik ihmal ve istismarını önlemeye yönelik yasalar koyduğu görülmektedir. Fakat aşağıda da görüleceği üzere; kanunlar arasında tutarsızlıklar mevcuttur. Bu durum da çocuk evliliklerin olmasına ihmal kapısı açmasına neden olmaktadır. Bu konu yasaların açıklanarak ele alınmayla daha açıklayıcı olmaktadır.

¹⁷² Çocuk Gelin Haritası: <https://www.birgun.net/haber-detay/tuik-in-cocuk-gelin-haritasi-136449.html>. (Erişim Tarihi:05.12.2017)

¹⁷³ Özcebe, H. ve Küçük Biçer, B.(2013). Önemli Bir Kız ve Çocuk Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler (s.88). Türk Pediatri Arşivi Dergisi. ss:86-93.

¹⁷⁴ Karabey, S. (Ed.)(2007). Bilgilendirme Dosyası 7: Gençlik ve Cinsellik (s.32). İstanbul: Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Yayınları

¹⁷⁵ Özpulat, F. (2016). Toplumun İhmal Edilen Yüzü: Çocuk Evlilikler ve Kadın Sağlığına Yansımaları (s.16-17). Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi. Sayı:II.

2709 Sayılı Türk Anayasa Kanunu’na Göre¹⁷⁶: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982 Anayasası olarak da bilinmektedir. Bu yasa, 18 Ekim 1982 tarihinde yürürlüğe kondu. Devletin temel kurumlarının nasıl işleyeceğini belirten, vatandaşların temel hak ve sorumluluklarını belirleyen ve temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan anayasada; cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması için; *“Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.”*¹⁷⁷ hükmü yer almaktadır. Anayasamızda ailenin çocuk ve toplum için ne kadar önemli olduğunu; *“Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar”*¹⁷⁸ belirtilir. Refah düzeyi yüksek olan bir toplumun temel dayanak noktalarından birinin eğitim olduğu benimsenmiş ve eğitimin doğuştan gelen bir hak olduğu; *“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz”* ve *“İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.”*¹⁷⁹ madde’siyle güvence altına alınmaya çalışılmaktadır.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanun’a göre¹⁸⁰: Türk Medeni Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclis’inde 22 Kasım 2001’de kabul edilerek 1 Ocak 2002’de yürürlüğe konuldu. Bu kanunda kişinin doğuştan ne gibi haklara sahip olduğu ve bu hakların kullanımı maddelerle açıklanmaktadır. Bu hakların ne olduğuna değinilmeden önce hukukta, kişinin bu haklara ne zaman ve nasıl sahip olduğunu belirtilmesi gerekmektedir. Hukuk sisteminde kişinin doğarken sahip olduğu hak ehliyeti ile bu hakların kullanım ehliyeti, ‘fiil ehliyeti’ birbirinden ayrılmaktadır.

Medeni hukuk her insanın hak ehliyetinin olduğunu¹⁸¹ ve bu hak ehliyetine kişiliğin başlamasıyla sahip olunduğunu belirtilir. Kişilik tanımı kanunun 28. Maddesinin 1. fıkrasında şöyle tanımlanmaktadır; *“Kişilik çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer.”*

¹⁷⁶ 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: <http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatetin/1.5.2709.pdf> Erişim tarihi: 05.07.2017

¹⁷⁷ T.C. Anayasa, madde:10 (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.)

¹⁷⁸ T.C. Anayasa, madde: 41 (Değişik: 3.10.2001-4709/17 md.)

¹⁷⁹ T.C. Anayasa, madde: 42

¹⁸⁰ 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> Erişim tarihi:05.07.2017

¹⁸¹ MEDENİ KANUN, madde: 8

Çocuğun hak ehliyetine kavuşmasını aynı maddenin 2. fıkrasında, “Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.” şeklinde belirtilir.

Hak ehliyetini anne rahmine düşmesinden itibaren esas alan kanun dünyaya gelen bebeğin sahip olduğu tüm haklarından yararlanabileceği ifade edilir. Sahip olduğu hakları kullanmasını fiil ehliyetine sahip olmayla belirlenerek bir kıstas oluşturulmaktadır. Kanun sağ olarak doğan her çocuğun hak ehliyetine sahip olduğunu ve bu haklardan yararlanabileceğini belirttiği gibi bu hakları kullanması için belli bir zaman diliminin geçmesi gerektiğini ve bazı şartların gerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Fiil ehliyetine sahip olmayı “Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.”¹⁸², “Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl sağlığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir”¹⁸³ şeklinde belirtmektedir. Fiil ehliyetinin kullanılması için; ergin olma ve ayırt etme gücünün olması gibi koşullar getirir. Hak ehliyetin kullanılmasını; “Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar”¹⁸⁴ maddesiyle belirtilir. Bunun yanı sıra bazı durumlarda fiili ehliyet kullanma yaşının düşürülebilmesinin yolunu; “Evlenme kişiyi ergin kılar”¹⁸⁵ maddesiyle açıldığı görülmektedir. Evliliğin çocuğu ergin kılması yani çocuğun sahip olduğu hakların erken olmasının ne gibi sorunlara neden olduğunu çocuk evliliği bölümünde detaylı olarak ele alındığı için bu bölümde fazla detaya girilmemektedir. Fakat Medeni Kanun evlilik yaşının küçültmesine yönelik maddeleri ve evliliğin kişiyi ergin kılması maddesi çocuğun yararına olan birçok maddeyi ihlal ettiği görülmektedir. Öncelikle ergin olana kadar yani 18 yaşına gelene kadar her çocuğun bakımı ve ihtiyaçlarının tümünün ebeveyne ait olduğuna yönelik maddeleri ihlal ettiği görülmektedir. Çünkü ergin olarak kabul edilen kişi kendisiyle ilgili tüm ihtiyaç ve sorumlulukları kendi başına üstlenmesi gerekmektedir ki bu bir çocuk için çok zor bir şey olarak görülmektedir. Medenin Kanun çocuk ve aile ile ilgili maddelerine bakıldığında; çocuk reşit olana kadar kendisine ait olan hakların kullanılması ve korunması öncelikli olarak anne baba veya himayesi altında

¹⁸² Medeni Kanun, madde: 10/1

¹⁸³ Medeni Kanun, madde: 13/1

¹⁸⁴ Medeni Kanun, madde: 11/1

¹⁸⁵ Medeni Kanun, madde: 11/2

olduğu ebeveyne ait olduğu ve ebeveynin bu görevlerini yerine getirmemesi durumunda devlet çocuğu korumakla yükümlü olduğu belirtilmektedir. Devletin görevi; çocuğu korumaya yönelik yasalar ve kanunlar koymaktır. Bu çerçeveden bakıldığında;

“Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır.”¹⁸⁶

“Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder.”¹⁸⁷

“Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklene bilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler.”¹⁸⁸ şeklinde hükümler görülmektedir. Ama daha önce de belirtildiği üzere Medeni Kanunda çocuk olma yaşına yönelik hüküm bazı maddelerle esnetilmekte ve çocuk 18 yaşına gelmeden ergin kılınmaktadır. Bu durum da ebeveynlerin ve devletin çocuğa karşı olan sorumluluklarını yerine getirme konusunda esneklik sağlamakta ve çocuğun haklarının ihlal edilmesine neden olmaktadır.

Evlilik gibi ciddi bir müessesenin ve aile kurmak gibi büyük bir sorumluluğun; çocuk gibi gelişimini tüm yönden, tam olarak tamamlamamış bir kişi tarafından yapılmasının kanunlar tarafından önünün açılması uygun görülmemektedir.

Çocuk ve aile arasındaki ilişkiyi ve çocukların haklarının gözetilmesi, bazı durumlarda devletin, çocuğu, çocuğu korumakla yükümlü aile bireylerinden de koruması gerektiği görülmektedir. Çocukların bedensel, zihinsel ve duygusal bütünlüğünü bozan her kim olursa olsun yasalar önünde suçlu olarak görülmektedir. Ceza Yasası'nın çocuğun ihmal ve istismar edilmesine yönelik maddelerine değinmek bu açıdan önemli görülmektedir.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanununa Göre¹⁸⁹: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 26 Eylül 2004 tarihinde kabul edilerek 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girdi. Ceza Kanununa göre; Çocuğun cinsel saldırıya uğraması yetişkinlerdeki gibi cinsel saldırı veya cinsel suç olarak değil de “istismar” kavramı kullanılarak tanımlanmaktadır.

¹⁸⁶ Medeni Kanun, madde: 327/1 mad.

¹⁸⁷ Medeni Kanun, madde: 328/1 mad.

¹⁸⁸ Medeni Kanun, madde: 328/2

¹⁸⁹ 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> Erişim tarihi: 05.07.2017

Erişkin kişilere karşı gerçekleştirilen cinsel davranışlar açısından rızanın varlığı ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Buna karşılık 15 yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen cinsel davranışlar açısından, rızanın varlığı ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Başka bir deyişle, kendisine karşı gerçekleştirilen cinsel davranışlar açısından çocuğun rıza açıklamasında bulunması, fiili suç olmaktan çıkarmayacak ve kişinin ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmayacaktır. Bu bakımdan 15 yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte maruz kaldığı fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan kişilere karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış, cinsel istismar olarak kabul edilmektedir.¹⁹⁰

Akabinde bu suçu işleyen veya bu işe göz yumarak, suça ortaklık edenlere yönelik suçun cezası, belirtilen maddenin fıkrasında yer almaktadır: “*Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” Aynı maddenin 2. fıkrasında failin yaşı da hesaba katılarak verilecek ceza şu şekilde; “*Fail mağdurdan beş yaştan daha büyük ise, şikayet koşulu aranmaksızın, cezası iki kat artırılır*” belirlenmektedir.¹⁹¹

Çocuk evliliklerinde rızadan bahsetmek söz konusu; gelişimini fiziksel, ruhsal ve duygusal yönden tamamlamamış çocuk olduğundan dolayı söz konu olmamaktadır. Bu evlilikler bir istismar olarak görülmektedir. Bu evliliklere aracılık eden, göz yuman veya onaylayan ebeveynlerinden, çocukla evlenen kişiye kadar herkes suç işlemiş sayılmakta ve ceza yaptırımına uğramaktadır. Bu evliliklerin yapılması uygulamasında bazen iki tarafında çocuk olduğu durumlar görülmektedir. Bu konuda hangi çocuğun mağdur/kurban hangisinin suçlu konumunda olduğu yasalar açısından sıkıntılara neden olmaktadır. Bu konuda Çocuk Koruma Kanunu’na bakmak gerekmektedir.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’na Göre¹⁹²: Çocuk Koruma Kanunu, korunma ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocukların korunmasına ve haklarının güvence altına alınmasına yönelik tedbirler ile “çocuk mahkemelerinin kuruluş,

¹⁹⁰ Türk Ceza Kanunu: 103. madde

¹⁹¹ Türk Ceza Kanunu: 104. madde

¹⁹² 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
Erişim tarihi: 05.07.2017

görev ve yetkilerine” ilişkin hükümleri düzenlemek için 3 Temmuz 2005 yılında çıkarılmıştır. Resmi olarak yürürlüğe 15 Temmuz’da konuldu.

Kanunun 3. maddesine göre; çocuk, *daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi* olarak kabul edilmiştir. Aynı maddede korunmaya muhtaç çocuk olarak; *bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu,*

Suçta Sürüklenen çocuğu ise; *kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu* kastettiğini belirtir.¹⁹³

Çocuk Koruma Kanunu, çocuklara yönelik işlenen suçlara yönelik mahkemeler kurma görevini üstlendiği görülmektedir.

Çocuk evliliklerin yapılmasının suç olduğuna değinildi ve bazen bu evliliklerde iki tarafında çocuk olduğu durumların olduğu da görülmektedir. Bu durumda bir taraf mağdur/kurban olarak değerlendirilirken diğer taraf suça sürüklenen çocuk konumundadır. Bu evlilikleri yapan ve bu evliliklere teşvik eden aileler evlenen kişilerden daha fazla cezalandırılmaktadır. Toplumumuzda görülmektedir ki, çocuklar çoğu zaman aile gibi çocuğu koruma göreviyle mükellef kurumlar altında istismar edilmekte dövülmekte, veya bastırılmaktadır. Toplumumuzdaki mahremiyet ilişkisi, kültürel gelenek ve görenek gibi normlar bu kurum içinde yapılan istismarı örtmekte ya da meşrulaştırmaktadır. Bu durumun önlenmesi için oluşturulan Aile Koruma ve Kadına Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun önemli bir yere sahiptir.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunu’na Göre¹⁹⁴: Bu kanunun amaç, kapsam ve temel ilkelerin yer aldığı birinci bölümün 1. maddesinde yer alan hükümlere göre; “şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Bu kanun uygulanmasında ve gereken hizmetlerin sunulmasında;

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve

¹⁹⁴ 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf> Erişim tarihi:05.07.2017

bunlarla mücadeleye ilişkin “Avrupa Konseyi Sözleşmesi” ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeler esas alınmaktadır. Bu konuda; şiddet mağdurlarına verilecek destek ve hizmetlerin sunulmasında temel insan haklarına dayalı, kadın erkek eşitliğine duyarlı, sosyal devlet ilkesine uygun, adil, etkili ve süratli bir usul izlenilmesine yönelik temel ilkeler esas alınmaktadır.

Özetle; çocuk hakların korunması ve sağlanması öncelikli olarak ailenin görevidir ailenin görevlerini yapmaması durumunda devletin çocuğun tüm haklarını koruma göreviyle mükellef olduğu ulusal ve uluslararası tüm sözleşmelerin ortak görüşüdür. Çocuk yaşta yapılan evlilikler diğer adıyla “çocuk evlilikler” bir istismar ve suçtur. Bu evliliklerde söz konusu çocuk olduğu için rızadan bahsetmek mümkün değildir. Çocuk evlilikleri çocukların sahip olduğu; tüm hakları ihlal etmekte ve aynı zamanda çocukları koruyan diğer sözleşmeleri de ihlal etmektedir. Çocuk evliliklerin sonuçlarından biri de bu evliliklerin çocukların beden ve ruh sağlığına zarar vermesi ya da gelişimine ket vurmasıdır. Bu etkiler ihmal ve istismar kapsamında değerlendirilmeden önce bu kavramların ne olduğunun açıklanması gerekmektedir.

3.4.2.2 İhmal ve İstismar

Çocukluk fikrinin oluşmasından bu yana geçen tüm süreçte çocukların tarih içinde hep hırpalandığını, ezildiğini ve gelişimlerini olumsuz etkileyecek tutum ve davranışlara maruz kaldığını görülmektedir. Tarih literatürüne bakıldığında; ortaçağda çocukların yetişkinlerle olan ilişkilerine ve yetişkinlere özgü yaşayış tarzlarını paylaştıkları ve bu ilişkilerden kaçınmalarının mümkün olmadığı görülmektedir. Çocukların yetişkinlerin hayatıyla sıkı bir ilişki içinde olmaları kendilerine özgü bir hayatın olmaması, yetişkinlerin cinsel aktivitelerinde dahi aktif rol oynaması, çocukluk fikrinin oluşmadığı dönemlerde görülmekteydi.

Bunu durumu; De Mause; bugün çocuk istismarı ve ihmali olarak tanımladığımız davranışların geçmiş yüzyıllarda çok olağan olduğuna inanıldığını, yetişkinler küçük çocukların duygularını anlayıp paylaşmadıkları gibi, bu davranışların çocuğun gelişimini nasıl etkileyeceğine ilişkin bir kavrama da sahip olunmadığını belirtmektedir.¹⁹⁵ Bu bağlamda çocuk istismarı kavramının geçmişten günümüze kadarki süreci ele almak ve günümüzde bu alanla ilgili ne gibi çalışmaların olduğuna

¹⁹⁵ De Mause'den aktaran: Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (1995) Çocuk ve Ergen Gelişimi (s.29). Çev. Bekir Onur, Ankara: İmge Kitapevi.

değirmek gerekmektedir. Bu bölümde temel olarak konu çocuk evliliklerin neden olduğu ihmal ve istismarı detaylı olarak ele almaktır.

3.4.2.2.1 İhmal ve İstismarın Kavramsal Tanımı

Çocuk istismarının tanımlanması çocukluğun kurulmasından oldukça bir zaman sonra oluştu. Bu alan da yapılan ilk çalışma 1860 yılında Fransız adli tıp Profesörü Ambres A. Tardieu tarafından yapıldığı görülmektedir. Tardieu; Hugo ve Dickens'in romanlarında istismar konusunun işlendiğini bildirerek daha sonra o dönemde bilinen ilk çalışma olan fiziksel istismara uğramış çocuklarla ilgili bir makaleyi yayınladı. Tardieu makalesinde; bu çocukların fiziksel istismara uğradıkları aile ortamından uzaklaştıklarında hem yaralarında hem de davranışlarında hızlı iyileşmelerin olduğunu ele aldı. Bu konu üzerinde yapılan ilk çalışma olması bakımından önemlidir fakat çalışmanın ilerlemesine yönelik çok az gelişmelerin olduğu görülmektedir. Bu gelişmeler; çocukları korumaya yönelik bazı dernekler kurulmasıyla sınırlı kaldı. İngiltere'de 1883 yılında kurulan "*İngiltere Çocuklara Kötü Davranışın Önlenmesi Derneği*" de bunlardan biridir. Daha sonraki yapılan çalışmalar bu durumun seyrini değiştirdi. Tıp literatüründe yapılan ikinci çalışma röntgen uzmanı Dr. Jonh Caffey tarafından 1946 yılında yapıldı. Bu çalışma beyin kanaması "*Subdural Hematom*" olarak tanımladığı göz içi kanamaları ve uzun kemiklerde kırıkları olan çocuklar üzerinden yapıldı.¹⁹⁶ Bu çalışma üzerinden uzun bir süre sonra alandaki diğer büyük adım 1962 yılında çocuk hekimi olan C. Henry Kempe ve arkadaşları tarafından yayınlanan "**Örselenmiş Çocuk Sendromu (Battered Child Syndrome)**" başlıklı çalışmayla atıldı. Bu çalışmada ilk kez hırpalanmış çocuk "battered child" terimi kullanılmaktadır. Daha sonra bu terim yerini çocuk istismarı "child abuse" terimine bıraktı. Bu tanımlamaların çocuk istismarı ile ilgili çalışmaların temelini oluşturduğu söylenebilir. Çocuk istismarı tanımının öncülüğünü yapan Kempe, bilim dünyasının dikkatini önce çocuğun fiziksel istismarına daha sonrada cinsel istismarına çekti. Çocuk istismar ve ihmali, çocuğun cinsel istismarı ve ensest konularında önceleri vak'a raporu niteliğinde yayınlar yapıldı.

¹⁹⁶ Bayraktar, S. (2015). İnsanlığın Kanayan Yarası Çocuk İstismarı ve İhmali (s.39). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri

Bu yayınların başta bilimsel niteliği sınırlı olsa da çocuk istismarları konusunda, bilimsel çalışmaları yönlendirmesi, öncülük ve teşvik etmesi bakımından toplumları bu alanda bilinçlendirmede önemli rol oynadığı görülmektedir.

Bu çalışmalar istismar konusunun evrensel bir sorun olduğunu fikrini oluşturdu ve ulusal alandan uluslararası alana geçmesini sağladı. Bunun akabinde Dünyada ilk kez 27 Ağustos 1966 tarihinde İsveç Stockholm’de çocuk fuhuşu ile mücadele amacıyla uluslararası bir kongre toplandı ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi uluslararası kuruluşlar temsil etti. Bu kongreye 130 ülkeden 200’den fazla delege katıldı. İlerleyen yıllarda özellikle de 1970’li yıllardan itibaren bu alana yönelik çalışmalar yoğunlaştırılarak dernek sayıları artırıldı. Birleşik Amerika’nın her eyaletinde çocuk istismarı ve ihmalinin bildirilmesini zorunlu kılan ve tedavisini ön gören; “*Walter Mondale Çocuk İstismarı ve Tedavisi Yasası*” 1973’te çıkartıldı.¹⁹⁷ 1974 yılında Caffey “*Sallanmış Çocuk Sendromu*” terimini literatüre kazandırdı.¹⁹⁸ Kempe ve arkadaşları 1977 yılında Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme merkezi kurdu ve aynı yıl çocuk İstismarı ve İhmali Dergisini yayınlanmasını başlattı. İzleyen yıllarda tüm ülkelerde yapılan çalışmalarla bu gün dünyada çocuk istismarı ve ihmali hakkında ileri bilginin temelleri oluşturuldu. Kempe ve arkadaşlarının çalışmaları sonucu fiziksel istismara gösterilen ilginin, çocuk cinsel istismarına da yönelmesine zemin hazırladı.¹⁹⁹ Ülkemizde çocukların korunmasına yönelik 1991 yılında tıp doktorları, pedagog, psikolog, hukukçu ve gönüllüler tarafından “*Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği*” (ÇİKORED) derneği kuruldu. Bu alanda yapılan çalışmalar genellikle adli tıp, sosyal pediatri, çocuk ve ergen ruh sağlığı, uzmanlarınca yürütüldü.²⁰⁰

Çocuk istismarına yönelik uluslararası çalışmalar artıkça evrensel yasa ve tanımlamaların yapılma ihtiyacı da doğdu. Her ne kadar bu tanımlama yine ülkeden ülkeye, kültürden kültüre, toplumdan topluma değişkenlik gösterme esnekliğine sahip olsa da, 1985 yılında toplanan WHO çocuk istismarına bir tanımlama getirdi.

¹⁹⁷ Topçu, S. (1997). Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı (38-40). Ankara: Doruk Yayınevi.

¹⁹⁸ Bayraktar, S. (2015).İnsanlığın Kanayan Yarası Çocuk İstismarı ve İhmali (s.39). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

¹⁹⁹ Topçu, S. (1997). Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı(s.39). Ankara: Doruk Yayınevi.

²⁰⁰ Bayraktar, S. (2015).İnsanlığın Kanayan Yarası Çocuk İstismarı ve İhmali (s.39). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Çocuğun sağlığını, fiziksel gelişimini, psikolojik sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir yetişkin, toplumu veya ülkesi tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan davranışlar çocuk istismarı olarak kabul edildi. Tanım aynı zamanda çocuğun istismar veya şiddet olarak algılamadığı veya yetişkinlerin istismar olarak kabul etmediği davranışları da içerdiğine dikkat çekti. Bu da davranışın mutlaka, çocuk tarafından algılanması veya bir yetişkin tarafından bilinçli olarak yapılması koşul değil, önemli olan kimin tarafından yapıldığı değil, yapılan davranıştan çocuğun olumsuz etkilenmesi ve gelişimine ket vurulması olarak belirlendi.²⁰¹ İstismarın tanımı; toplum ve ülkelerde çeşitli alanlarda oluşan değişimler göz önüne alınarak 2002 yılında WHO tarafından yeniden tanımlandı. Bu tanımlama; “Çocuğun sağlık, büyüme ve gelişmesini olumsuz yönde etkileyecek olan her türlü fiziksel, duygusal, cinsel ihmal veya ihmale neden olacak ticari reklam amaçlı ya da diğer bütün etkileme şekilleri de dahil olmak üzere her türlü tutum ve davranışlara maruz kalması çocuk istismarı olarak kabul edilmelidir”²⁰² şeklinde oldu.

Polat; çocuğun büyüme ve gelişmesini olumsuz yönde etkileyen her türlü davranışı çocuk istismarı olarak tanımlayarak bu tür davranışların iki tip değişkene bağlı olduğu savunur. Bu değişkenlerden birincisi; zaman içinde değişkenlik göstermesi diğeri ise bu davranışların kültürler arasında farklılıklar göstermesi ve ülkeden ülkeye değişkenlik göstermesidir.²⁰³ Bu değişkenlikler örnekler üzerinden açıklanırsa; Ülkemizde 1990’lı yıllara kadar dayanın bir geleneksel disiplin yöntemi olarak görülmesi bunun fiziksel istismar olarak algılanmasını engellediği ancak 1990’dan sonra çocuğun her ne olursa olsun dövülmemesi gerektiği aksi taktir de bunun bir istismara olduğu bilincinin oluşmasıdır.²⁰⁴ Diğer bir örnek ise; Afrika’da günümüzde hala devam eden kız çocuklarının sünnet edilmesi geleneğinin yaygın olarak devam etmesi ve bunun bir istismar olarak görülmemesidir.²⁰⁵

Çocuk istismarının tarihte ve literatürde birçok defa tanımlandığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında toplumun sahip olduğu değerler, koşullar ve kültürel yapı sayılabilmektedir. Amerika’da çocuk ihmal ve istismarı konusunda çalışmalar yapan Örselenen ve İhmal Edilen Çocuklar Ulusal Merkezi çocuk

²⁰¹ Polat, O. (2007). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı (s.27). Baskı:1. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

²⁰² Bayraktar, S. (2015). İnsanlığın Kanayan Yarısı Çocuk İstismarı ve İhmali (s.38-39). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

²⁰³ A.g.e. Polat, s.27

²⁰⁴ Polat, O. (2007). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı (s.342). Baskı:1. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

²⁰⁵ Arslan, Y. (2015). Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu’da Çocuk Gelinler (s.52). İstanbul: Belge Yayınları.

istismarını çocukların ana babaları veya diğer kişiler tarafından bedensel, duygusal, zihinsel veya cinsel gelişmelerini engelleyen eylemlerle ya da durumlarla karşı karşıya bırakılması veya bu gelişimin bilerek isteyerek zedelenmesi olarak tanımlamaktadır. Bu konuda çalışan bazı araştırmacıların çocuk istismarı tanımlarına bakıldığında; Garbino'ya göre; çocuk istismarı çocuğa kötü muamele probleminin geniş bir bölümü olup çocuğa uygulanan fiziksel, cinsel ve ruhsal açıdan bütün kötü davranışları içermektedir. Taylor ve Newberger'e göre ise; bir bütün olarak toplum kurum ve bireyler tarafından geliştirilen ihmal davranışı ve çocukların eşit hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılması sonucu onların en üst düzeyde gelişmelerine müdahale eden davranışlar çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁶

Segal 1992 çocuk istismarı sınıflamasında farklı kategorizasyonların olması gerektiğini vurgulayarak bunları şu şekilde sıralamaktadır:

Toplumsal İstismar: Dilencilik, çalışma, fahişelik, çocuk yaşta evlendirme

Fiziksel İstismar: Seçici ihmal, bakım eksikliği (temizlik eksikliği, tıbbi bakım ihmali, kötü ev koşulları, beslenme ihmali) süpervizyon eksikliği (gece çocuğu evin dışında bırakma, eve almama)

Cinsel İstismar: Vücuda yönelik fiziksel hareketle, cinsel açıdan uyarılmak için hareketler.

Fiziksel olmayan İstismar: Suça itme, ebeveynin alkol veya zararlı ilaç kullanımı, duygusal istismar, eğitim hakkından yoksun bırakma, Genel bir çerçevede toparlamak gerekirse; İstismar değişik disiplinler içerisinde değerlendirilen multidisipliner çalışılan bir konudur. İstismarın medikal, hukuksal, psikolojik ve sosyolojik boyutları konunun temel taşlarını oluşturan boyutlardır.

Tarihsel süreç içinde birçok yazar tarafından yorumlanmaya ve tanımlanmaya çalışılan çocuk istismarı ve ihmal olgusunun temel noktası; çocuğun bakımından sorumlu olan erişkin bireylerin çocuğun fiziksel gelişimsel ve psiko-sosyal açıdan iyi olma halini olumsuz yönde etkileyen her türlü tutum ve davranışları içermesidir.²⁰⁷

Çocuk istismarı detaylı olarak ele alındığında; İstismarın da kendi içinde türlere

²⁰⁶ Bilir, Taylor ve Newberger'den aktaran: Mangır, M. ve F. Başar F. (1993). Fiziksel İstismara Uğramış 10 Yaş Grubu Alt Sosyo Ekonomik Düzey Çocuklarının Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi (s.5-6). Ankara: Ankara Üniversitesi

²⁰⁷ Polat, O. (2007). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı Tanımlar (s.36,44). Baskı:1. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ayrıldığı görülmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için bu türlerin açıklanması önemlidir.

Çocuk istismarı; ihmal olmak üzere fiziksel, cinsel ve duygusal istismarı kapsayan bir olgudur. Çocuğun fiziksel, duygusal ve cinsel olarak istismar edilmesi aynı zamanda bazı durumlarda çocuğun ticari sömürüye de maruz kalmasına neden olmaktadır. İstismar türlerini açıklanmadan önce çocuk ihmeline değinmek gerekir zira ihmal ile istismar birbiriyle çok paralel olarak görülmektedir. Çocuk ihmali istismara giden yolda atılan ilk adım olduğu, İstismar olaylarının içinde genellikle ihmal bulgusuna rastlandığını görmektedir. Literatürde ihmal olgusu şöyle tanımlanmaktadır; çocuktan sorumlu kişilerin çocuğa karşı en temel yükümlülüklerini yerine getirmemesi; beslenme giyim, tıbbi gereksinimler duygusal ihtiyaçlar ve optimal yaşam koşulları için gerekli ilgiyi göstermeme şeklindedir. Çocuk istismarı ise ihmali de içine alarak çocuğun gelişimini engelleyen ya da olumsuz etkileyen her türlü tutum ve davranışı kapsamaktadır. İstismar ve ihmali birbirinden ayıran en temel nokta istismarın aktif, ihmali ise pasif bir olgu olmasıdır.²⁰⁸ Çocuk istismarı; fiziksel, cinsel ya da duygusal istismar olarak, çocuk ihmali ise fiziksel ya da duygusal ihmal olarak ayrılabilir. İstismar ve ihmali bu farklı şekilleri yalnız aileleri değil, toplumu, sosyal kuruluşları, yasal sistemleri, eğitim sistemini, iş alanlarını ve toplumu ilgilendiren tüm kurum ve kuruluşları etkileyen bir halk sağlığı sorunu olmaktadır.²⁰⁹ Bu durum istismar türleri incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir.

3.4.2.2.2 İstismar Türleri

Bu bölümde çocuk istismarı bir bütün halinde ele alınarak istismarın kendi içinde değerlendirilen istismar türleri incelenmeye çalışılmaktadır. İstismar türlerini birbirinden ayırmak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bunun nedeni; istismarın kendi içinde birçok boyutu taşımasıdır. Örneğin; evde veya sokakta fiziksel istismara uğrayan bir çocuk, büyük ihtimalle duygusal istismara da uğramaktadır. Bu da istismarın hangi türü olursa olsun; biri diğerini doğurduğunu ya da yaşanan bir istismarın başka bir istismar türüne zemin hazırladığını göstermektedir. Çalışmamızda mümkün mertebe istismarın tüm boyutları bir bütün halinde değerlendirilmeye

²⁰⁸ Polat, O. (2004). Klinik Adli Tıp (s.118). Ankara: Seçkin Yayınları.

²⁰⁹ Taner Y. ve Gökler, B (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri(s.82). Hacettepe Dergisi, 35. ss: 82-86

alışılarak literatürde bu alan üzerinde yapılan çalışmalar incelendi. Araştırmanın konusu bağlamında, evliliklerinde çokça rastlanılan; fiziksel istismar, cinsel istismar ve duygusal istismar üç temel başlık altında incelenmektedir.

3.4.2.2.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, ocuk istismarı ve ihmali en kolay fark edilen türlerden bir tanesidir. Genelde ocuğun bedensel bütünlüğünü bozan her türlü davranış ve tutumun çocuğun fiziksel gelişiminde uğrattığı etkiyi incelemektedir. Çocuğun anne baba, öğretmen, bakıcı gibi çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından gerçekleştirilen; dayak atma, yakma, ısırma, sarsma, kaynar suyla haşlama gibi olaylar sonucunda kaza dışı her türlü yaralanmasını fiziksel istismar olarak tanımlanmaktadır.²¹⁰ Fiziksel istismar basit bir kulak çekmeden öldürmeye kadar varan geniş bir yelpaze içinde yer almaktadır. Bazen disiplin, terbiye ve eğitim amaçlı olarak düşünölen aile içinde çocuklara uygulanan şiddet, tüm toplumlarda yaygın olarak görölmektedir. Bu; itaati sağlama, eğitime, cezalandırma, öfke boşaltma, elle ya da aletle vurarak, iterek sarsarak, çekerek, ezerek yapılan zarar vermelerin tümünü içine almaktadır.

UNICEF fiziksel istismarı “kaza sonucu olmayan, yasaklanmış, çocuğa acı veren, çocuğun gelişimi ve işlevselliğinde sürekli zarara yol açabilecek şiddet hareketleri” olarak tanımlamaktadır.²¹¹ Fiziksel istismar vaklarını incelendiğinde erkek çocuklarına oranla kız çocukların bu istismar türüne daha çok maruz kaldığı özelliklede bu durumun ergenliğe giren kız çocuklarında daha çok belirgin şekilde olduğu görölmektedir. Bu durumu; cinselliğin kadın bedeni üzerinden yapıldığı toplumlarda; özellikle namus töre vb. normlar altında kız çocukların kontrol altına alınması için kullanıldığı görölür. Fiziksel istismara ve ihmale uğrayan çocuklarda bilişsel yetilerde bozukluk, akademik başarısızlık, saldırgan ve suça yönelik davranışlar daha sık karşılaşılan sorunlar arasındadır. Ayrıca bu çocuklarda diğerk çocuklara oranla daha fazla davranış bozukluğu, karşı gelme, intihar düşüncesi ve

²¹⁰ Şahin, F. (2006). ocuk İstismarı Tanımı, Epidemiyolojisi ve Multidisipliner Takım Yaklaşımının Önemi (s.5). ocuk İstismarı ve İhmali Multidisipliner Yaklaş. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. ss:5-11.

²¹¹ Bayraktar, S. (2015). İnsanlığın Kanayan Yarası ocuk İstismarı ve İhmali (s.45-46). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

intihar girişimleri, madde kullanımı, psikopatik kişilik bozuklukları, tehlikeli cinsel deneyimler ve psikiyatrik hastalıklar şeklinde görülmektedir.²¹²

Türkiye’de yapılan bir çalışmada ailelerin %3,11 tokat atmayı ,%18,5’i ele şaplak uygulanmasını, %26,2’si de gluteal (gövdenin arka kısmı) bölgeye şaplak atmayı disiplin için uygulanabilecek davranışlar olarak değerlendirdiği belirlendi.²¹³

Dayağın geleneksel disiplin yöntemi olarak kullanılması ebeveynlerin yaptığı istismarı bazen onların iyiliğine “adam olsun diye” yaptığını düşünmelerine neden olmaktadır. Çocuklara bir şeyler öğretmek, onları kontrol etmek, otorite kurmak vb. düşünceler bu istismarı bir nevi meşrulaştırdığı da söylenebilir. Anadolu’da çok kullanılan deyim ve atasözlerine bakıldığında dayağın günlük pratiklerde ne kadar çok yer edindiği görülmektedir. Bunlar; “Kızını dövmeyen dizini döver”, “Dayak cennetten çıkmadır”, “Eti senin kemiği benim” gibi dayağı disiplin etme aracı şeklindedir.

Bu konu üzerinde yapılan araştırmalara bakıldığında; Francis ve arkadaşlarının küçükken fiziksel istismara uğramış ebeveynlerin kişilik özellikleri üzerinde yaptıkları çalışmada; fiziksel istismara uğrayan çocukların; büyüdüklerinde pasif bağımlı, güvensiz, duygusal kırıklara sahip, özsaygısı olmayan bireyler haline geldikleri saptandı.²¹⁴

WHO 2014’te belirttiği raporda; tüm dünyada kadınların %20’sinin, erkeklerin ise %5-10’unun çocukluklarında cinsel istismara, tüm çocukların ise %25-50’sinin fiziksel istismara maruz kaldıkları belirlendi. UNICEF 2014’e göre, her yıl dünya çapında beş yüz milyon ile bir buçuk milyar arasında çocuk şiddete maruz kalmakta ve iki yüz yetmiş beş milyon çocuğun da ev içi şiddete tanık olmaktadır.²¹⁵ Genç yaşta ebeveyn olmak, düşük eğitim ve gelir düzeyine sahip olmak, işsizlik, uyuşturucu madde kullanımı ve psikolojik bozukluklar çocuk istismarı ve aile içi temel nedenleri olarak gösterilebilir. Şiddet içeren evlerde büyüyen ergenler tanık

²¹² Taner Y. ve Gökler, B (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri (s.82-83). Hacettepe Dergisi, 35. ss: 82-86.

²¹³ Koç, F., Aksit, S. vd. (2012). Çocuk İstismarı ve İhmali Olgularımızın Demografik ve Klinik Özellikleri: Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi’nin Bir Yıllık Deneyimi (s.123). Türk Pediatri Arşivi Dergisi sayı: 47. ss:119-124.

²¹⁴ Mangır, M. ve F. Başar F. (1993). Fiziksel İstismara Uğramış 10 Yaş Grubu Alt Sosyo Ekonomik Düzey Çocuklarının Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi (s.33-34). Ankara: Ankara Üniversitesi.

²¹⁵ Beyazıt, U. (2015). Çocuk İstismarı Konusunda Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi(s.3). (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

oldukları istismar içeren ilişkiyi yeniden yaratma riski içinde olduğu da bilinmektedir.²¹⁶ Kağıtçıbaşı; aile içinde çocuğun değerini saptamak amacıyla yaptığı araştırmasında; aile içinde kadının statüsünün düşük oluşu, kadının aile kararlarında söz sahibi olamayışı, aile içerisinde şiddet ve karı koca arasındaki iletişimsizlik gibi aile durumların çocuklarda ileriye dönük yıkıcı sonuçlara neden olduğunu topluma; düşük özsaygısı olan çocukların yetişmesine neden olduğunu belirtir.²¹⁷ Günümüzde çocuklara yönelik fiziksel ve cinsel tacizlerin önemli kısmı bilinmemekte ve rapor edilmemektedir. Annenin ekonomik kaygılarından, aile dinamiklerinin zedelenmesi korkusuna kadar birçok nedenden aile içi şiddet ve cinsel taciz gizlenmektedir. Bu durumun en acı tarafı da gizliliğin istismarın devam etmesine zemin hazırlamasıdır. Bu nedenle istismar sıklığının araştırmalarda bildirilerden kat ve kat fazla olduğu tahmin edilmektedir.²¹⁸

3.4.2.2.2 Cinsel İstismar

Cinsel istismar; çocuğun, bir yetişkin, yaşça ya da gelişimsel olarak kendinden oldukça büyük bir başka çocuk tarafından karşı tarafın cinsel doyumunun sağlanması amacıyla ne anlama geldiğini kavrayamayacağı, gelişimsel olarak hazır olmadığı, onay veremeyeceği yasalara ve toplumun kültürel değerlerine aykırı cinsel eylemlere karıştırılması olarak tanımlanmaktadır. Çocuğu istismar etme durumu; seks konuşma, teşhir ve röntgencilik gibi temas içermeyen istismar türlerinden; cinsel dokunma, oral-genital seks, çocuk pornografisi, ırza geçme ve cinsel sömürüye kadar uzanan çok geniş bir yelpazedeki tüm davranışları kapsamaktadır. Cinsel istismar tanımlarını incelendiğinde; WHO çocuk istismarını önleme üzerine Cenova 1999'da yaptığı toplantıda istismarı; “Yaptığı işlerde tam bir rıza veremeyen, olayları tam anlayamayan, gelişimini tam tamamlamamış, yasaları ve sosyal tabuları yıktığının farkında olmayan çocuğun cinsel aktiviteler içinde kullanılmasına çocuk cinsel istismarı denir”²¹⁹ şeklinde tanımlamaktadır.

Literatürde çocuk istismarı tanımlarını incelendiğinde; Kempe ve Kempe cinsel istismarı şöyle tanımlamaktadır: “Bağımlı ve gelişimsel olarak olgunlaşmamış çocuk ve adolesanların bilinçli olarak onay vermeye muktedir olmadıkları bütünüyle

²¹⁶ Tekin, Ü. (2002). Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı (s.40). Ankara Ticaret Odası

²¹⁷ Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). İnsan Aile Kültür (s.98). İstanbul: Remzi Kitabevi.

²¹⁸ Öztürk, M. (2011). Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı El Kitabı (s.17-18). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

²¹⁹ Polat, O.(2007). Çocuk Pornografisi (s.44). İstanbul: Nokta Kitap.

algılayamadıkları veya ailevi rollerle ilgili sosyal tabulara ters düşen cinsel aktivitelerde taraf olmaları, cinsel istismardır.”²²⁰ Buna benzer bir diğer tanımı, Bifulco ve arkadaşları yaptıkları çalışmada: “Gelişimini henüz tamamlayamamış bağımlı durumundaki çocukların ve ergenlerin tam olarak kavrayamadıkları veya bilerek kabul etmelerinin düşünülemeyeceği cinsel ilişkilere veya aile rollerine ilişkin sosyal tabulara zıt cinsel ilişkilere karıştırılmaları”²²¹ olarak belirtilmektedir.

Cinsel istismar ortaya çıkması en zor olan istismar çeşitlerindendir. Cinsel istismara uğrama yaşı fiziksel istismara göre biraz daha geç olsa da mağdurun olayı anlatma cesaretini göstermesi uzun zaman aldığı gözlemlenmektedir. Utanma duygusu, inanmayacaklar endişesi ya da kendisine zarar gelecek korkusu ile bu durum yıllarca saklana bilindiği ve saklanması sürekliliğine neden olduğu görülmektedir. Cinsel istismar ile fiziksel istismar sıklıkla bir arada görüldüğü; çocuğu bu yönde kullanan kişinin çocuk karşı geldiğinde ona fiziksel güç uyguladığı da bilinmektedir.²²²

Finkelhor’a göre; pek çok cinsel istismar kurbanı kızdır.²²³ Son yıllarda istismar ve ihmal vakalarında aşamalı bir artış olduğu gözlenmekte bunun nedeni istismar ve ihmale uğrayan çocuk sayısı ve/veya bildirilen vaka oranındaki artışların gün ışığına çıkmasıdır. Cinsel istismara uğrama cinsler arasında farklılıklar göstermekte ve kızlarda üç kat daha fazla görülmektedir.²²⁴ Çocuğun cinsel istismarı, sömürüsü bazen ticarete de dönüştüğü; cinsel amaçlar uğruna karaborsacılık “pornografi filmlerin de kullanma”, çocukla evlilik ve zoraki evlilikler bu durumun arasında sayılabilmektedir.²²⁵ Topçu’ya göre; istismar sadece çocuğun bir kimse tarafından cinsel maksatlarla kullanılması olarak da görülmemeli; böyle bir ilişkinin teşvik edilmesi, izin verilmesi ya da bu ilişkiye göz yumulması, bundan bir çıkar sağlanması da bir istismar olarak görülmelidir. Bunu yapan ister birey ister toplum olsun istismarcı olarak nitelendirilmelidir.²²⁶

²²⁰ Kempe ve Kempe’den aktaran: Polat, O. (2007). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı Tanımlar (s.93). Baskı:1. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

²²¹ Bifulco ve ark.’dan aktaran: Topçu, S. (1997). Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı(s.20) . Ankara: Doruk Yayınevi.

²²² Öztürk, M. (2011). Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı El Kitabı (s.21). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

²²³ Finkelhor’dan aktaran: Ova, N. (2014). Türkiye’de Yazılı Basında “Çocuk Gelinler”in Temsili (s.15). Selçuk İletişim II, ss:238-262

²²⁴ Kara, B. ve Biçer, Ü. vd. (2004). Çocuk istismarı (s.141). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi; 47. ss: 140-151.

²²⁵ Polat, O.(2007). Çocuk Pornografisi (s.22). İstanbul: Nokta Kitap.

²²⁶ Topçu, S. (1997). Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı (s.20). Ankara: Doruk Yayınevi.

Cinsel istismara uğrayan çocuklarda; konsantrasyon bozuklukları, kararsızlık, değersizlik, yoğun suçluluk duygusu, yakınlarından uzlaşma kendine zara verici davranışlar özellikle intihar girişimi veya düşüncesi ve ilgi azlığı, aşağılık duygusu, tedirginlik, yorgunluk, aşırı uyku ya da uykusuzluk, gelecek hakkında olumsuz düşünceler sahip olma, düşük benlik saygısı, cinsel konularda tuhaf düşüncelere sahip olma, yetişkinlere fazla güvenmeme ve içe kapanıklık gibi bir çok olumsuz ve yıkıcı davranış görülmektedir.²²⁷

Cinsel istismara uğrayan çocuklardaki duygusal ve davranışsal etkilerin saptandığı diğer çalışmalarda da benzer bulgulara rastlanmaktadır. Bunlar; bu çocuklarda korku reaksiyonu, depresyon, kızgınlık, düşmanlık, uygunsuz cinsel davranışlar sık görülmektedir.²²⁸ Cinsel istismara maruz kalmış ergenler üzerine yapılan çalışmalardan; intihar düşünceleri, intihar eylemleri²²⁹ majör depresyon, yüksek riskli cinsel eylemler, kişiler arası ilişki kuramama ve sosyal ilişkileri sürdürememe becerisi, düşük benlik değeri, değersizlik hissi sıkça görülen davranış ve tutumlar olmaktadır.²³⁰

Çocuk yaşta evliliklerin yapılması bir istismar ve suçtur. Çünkü çocuk, evliliği anlayabilecek donanım ve kabiliyete sahip değildir. Çocukların cinsel bir obje olarak kullanılması, onların beden ve ruh bütünlüğünü bozmaktadır. Erken yaşta cinsel ilişkinin birçok sakıncasının başında, güvenli olmayan ilişki, gebeli, sağlıksız koşullarda düşük ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar gelmektedir.²³¹ Özellikle 15-19 yaş arası kızlarda, eşi tarafından fiziksel ve cinsel şiddet görme riskinin yüksek orandadır.²³² Uluslar arası Kadın Araştırmaları Merkezi'nin (ICRW) 2005 yılında yaptığı araştırmaya göre; çocuk yaşta evlenen kız çocukları diğer yaş grubundaki kadınlara göre fiziksel şiddete iki kat, cinsel şiddete ise üç kat daha fazla kalmaktadır.

²²⁷ Bayraktar, S. (2015).İnsanlığın Kanayan Yarası Çocuk İstismarı ve İhmali (s.58). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

²²⁸ Kara, B. ve Biçer, Ü. vd. (2004). Çocuk istismarı (s.144). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi; 47. ss: 140-151

²²⁹ Topçu, S. (1997). Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı(s.123). Ankara: Doruk Yayınevi.

²³⁰ Taner Y. ve Gökler, B (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri(s.84). Hacettepe Dergisi, 35. ss: 82-86

²³¹ Giray, H. ve Kılıç, B.(2004) .Bekar Kadınlar ve Üreme Sağlığı (s.286). Sted Dergisi. Cilt:13, sayı:8 ss: 286-288.

²³² Boran, P., Gökçay, G., Devecioğlu,E. ve Eren, T.(2013). Çocuk Gelinler(60-61). Marmara Medical Journal, 26, ss:58-62

Evli kız çocuklarının uğradıkları fiziksel şiddetten dolayı eşlerini haklı görme olasılıkları da daha fazla olmaktadır.²³³

Erken evliliğin sonuçları; mutsuzluk güvensizlik ürkeklik, eğitimsizlik, depresyona yatkınlık, yetersiz ebeveynlik sonucu bu annelerin çocuklarını ihmal ve istismar etmeleri riski oldukça yüksektir. Çoğunlukla cinsel istismar sonrası evlendirilen bu çocuklar zorunlu cinsel ilişkileri yaşamak zorunda kalmaktadır. Tekrarlayan istismar veya tecavüze yaşanan travmanın sürdürülmesine neden olmaktadır. Böylece ergen anne beden dokunmazlığını, çocukluğunu, bazen bebeğini ve sıklıkla ailesinin destek ve koruyuculuğunu kaybeder. Cinsel istismara uğrayan bireylerin gerçek ve algılanan tehlikeyle ilgili çarpıtılmış bilişsel algıları emzirme başta olmak üzere annelik becerilerine de yansımaktadır. Araştırmalar istismar sonucu evlenen bu annelerin emzirme güçlüğü yaşadıkları ve bunun da yetersizlik ve öğrenilmiş çaresizlik yaşadıklarını göstermektedir.²³⁴

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİKASUM), tarafından yayınlanan 2012 de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler Raporuna göre; 18 yaşın altında evlendirilen kız çocuklarının %20'si adet görmeden evlendirilmektedir. Evlendirilen her üç çocuktan birinin intiharı düşündüğü ya da girişimde bulunduğu tespit edildi. Hamile kalan çocukların %64'ünün ilk doğumlarını hastane yerine evde yaptıklarını belirtti. Bu çocukların %73'ünün okur-yazar olmadığı saptandı.²³⁵ Birçok evli genç kadın eşlerinden cinsel şiddet görmekte, istekleri dışında cinsel ilişkiye girmek konusunda fiziksel olarak zorlanmakta veya tehdit edilmekte, ilişkileri reddetmeleri durumunda eşlerinin yapacaklarından korktukları için aşağılayıcı ya da küçültücü buldukları bazı eylemleri yapmaya zorlanabilmektedirler. Kültürel norm olarak erkeklerin evlilik içinde eşleri üzerinde sınırsız cinsel haklarının olduğunu düşüncesine sahip toplumlarda, evli kadınlar zorla ve travmatik cinsel tecrübeler yaşama ihtimali ile karşı karşıya kaldıkları saptanmaktadır.²³⁶

²³³ Özpulat, F. (2016). Toplumun İhmal Edilen Yüzü: Çocuk Evlilikler ve Kadın Sağlığına Yansımaları. (s.17). Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi. Sayı:II.

²³⁴ Çabuk, G., Yazıcı, Z. ve Öncel, S.(Hz.). (2015). Erken Evlilik Sorunu Bilgilen Güçlen Projesi Sonuç Raporu(12).Ankara: Pozitif Matbaa

²³⁵ DİKASUM Basına ve Kamoyuna, <http://www.cocukhaklariizleme.org/diyarbakir-kadin-sorunlarini-arastirma-uygulama-merkezi-dikasum>, (20.11.2017)

²³⁶ Naved'den aktaran: Tekin, Ü. (2002). Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı (s.38). Ankara Ticaret Odası.

Tüm dünyada gençlerin büyük bir kısmının, adolesan döneminde cinsel olarak aktif hale geldikleri bilinmektedir. Bu durum gençleri Cinsel Sağlık Üreme Sağlığı (CSÜS) sorunları açısından risk altında bırakmaktadır. Gençlerin CSÜS sorunlarının başında erken yaşta cinsel ilişki, istenmeyen ve erken gebelikler, kötü koşullarda gerçekleştirilen düşükler, HIV, AIDS gibi cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve son olarak da cinsel istismar ve şiddet gelmektedir.²³⁷ İstismarın başka bir boyutu olan duygusal istismara bakıldığında; çocuk evliliklerin neden olduğu durumların çocuk üzerinde yaşatmış olduğu yıkımlar daha iyi anlaşılmaktadır.

3.4.2.2.3 Duygusal İstismar

Duygusal istismar; psikolojik gelişmenin duraklamasına neden olacak sözel istismarı veya aşırı emirleri kapsayan, çocuğun kimliğini zedeleyen ve bozuk davranışları ortaya çıkaran tavırları içermektedir. Duygusal istismar veya psikolojik örselenme diğer tüm kötü muamele biçimlerini kapsayan bir olgudur. Tek başına var olduğu gibi fiziksel ve cinsel istismar ile birlikte de bulunmaktadır.²³⁸ Duygusal İstismarın oluşumunun nedenlerini incelendiğinde iki temel unsur çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; kendilerine bakmakla yükümlü kişiler tarafından çocukların olumsuz olarak etkilendikleri tutum ve davranışlara maruz kalmaları ikincisi ise; çocukların ihtiyaç duyduğu ilgi, sevgi, saygı gibi psikososyal gelişimini destekleyen duygulardan mahrum kalmaları veya bu duyguların yeterince verilmemesidir.²³⁹

Bunu duygusal ihmal ve duygusal istismar olarak da ayırabilmek mümkündür. Duygusal ihmal; yeterli duygusal destek sağlamama, ilgi ve sevgi göstermeme, çocuğun şiddete karşı kalması durumunda onu yalnız bırakma iken,²⁴⁰ duygusal istismar; sözel istismar, fiziksel olamayan ancak çok ağır olan cezaları ya da tehditleri içermektedir. Çocuğu; aşağılama, sevgi göstermeyi reddetme, teşhir etme, tehdit etme, hor görme, aşağılama, soğuk davranma, arasında ilişki kurmayı reddetme, kötü alışkanlıklara (madde kullanımı, suça sürüklenme vb.) teşvik etme veya bu gibi durumlara göz yumma, onu değersizleştirme, özgüvenini kırma, akran

²³⁷ Örs Reyhanioglu, S. (2010). Üreme Sağlığı Akran Eğitimleri Proje Kapsamında Eğitim Almış Gençlerin Cinsel Sağlık Üreme Sağlığı Hakkındaki Bilgi, Tutum ve Davranışları (s.14-15).(Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Programı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

²³⁸ Polat, O. (2007). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı Tanımlar (s.46). Baskı:1. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

²³⁹ Polat, O. (2004). Klinik Adli Tıp (s.118). Ankara: Seçkin Yayınları.

²⁴⁰ Taner Y. ve Gökler, B (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri(s.85). Hacettepe Dergisi, 35. ss:82-86

grubundan ayırma ya da iletişimini kısıtlama, kötü davranma gibi durumları içermektedir.²⁴¹

Duygusal istismar iki özelliğiyle diğer istismar türlerinden ayrılmaktadır: Birincisi; fiziksel ve cinsel istismarda olduğu gibi somut fiziksel bulguların bulunmayışı ikincisi ise; tek başına bulunabileceği gibi fiziksel ve cinsel istismarlar ile birlikte bulunabilmesidir. Cinsel veya fiziksel istismara uğramış çocukta aynı zamanda duygusal istismarın da olmuş olduğu görülmektedir. Duygusal istismara uğramış çocuklarda belli başlı davranış kalıpları görülmekte bunlar; aileden uzaklaşma, gergin olma, bağımlı kişilik geliştirme, değersizlik duyguları geliştirme, uyumsuzca ve saldırgan davranışlarda bulunma gibi davranışlardır.²⁴² Duygusal istismar dışarıdan bakıldığında gözlenemediği gibi, gelişmekte olan çocuğun ruh sağlığını ciddi olarak tehdit edebilmekte ve onun tüm yaşantısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.²⁴³

Duygusal istismar tüm bunların yanı sıra çocuğun fiziksel gelişimini de etkileyebilmektedir. Fiziksel gelişimleri yeterince karşılanırsa bile ileri boyutta duygusal istismara uğrayan, gelişimleri için gerekli sevgi ve ilgi verilmeyen bebeklerde büyümemenin hatta ölümlerin olduğu bilinmektedir. Daha hafif duygularda ise; kaygı ve güvensiz oldukları, yavaş yavaş gelişim gösterdikleri, yeme ve uyku sorunu yaşadıkları görülmektedir.²⁴⁴ Bebeklerin yanı sıra ergenlik döneminde duygusal istismara uğrayan çocukların, birçok duygusal davranışsal, gelişimsel ve sosyal bozukluklar yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Bu tür istismar ve ihmal, uzun dönem psikolojik işlevsellik üzerinde diğer istismar ve ihmallerden daha fazla etkiye sahip olduğu saptanmaktadır.²⁴⁵

Duygusal istismar çocuğun gelişimiyle ilgili olumsuz yaklaşımlar çocuğun gelişimsel ve duygusal sorunlarını fark etmeme ya da ilgilenmeme, sosyal uyumunu başlatacak yörüngeleri sağlamama ya da sağlayamama gibi olumsuz ve yanlış tutumları da içine

²⁴¹ İşeri, E. (2006). Duygusal İstismar. Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidispliner Yaklaşım (s.32). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, ss:31-33.

²⁴² Polat, O. (2007). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı Tanımlar (s.46). Baskı:1. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

²⁴³ Erkman'dan aktaran: Mangır, M. ve F. Başar F. (1993). Fiziksel İstismara Uğramış 10 Yaş Grubu Alt Sosyo Ekonomik Düzey Çocuklarının Özsayıgı Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi (s.19). Ankara: Ankara Üniversitesi

²⁴⁴ İşeri, E. (2006). Duygusal İstismar. Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidispliner Yaklaşım (s.32). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, ss:31-33.

²⁴⁵ Taner Y. ve Gökler, B (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri (s.85). Hacettepe Dergisi, 35. ss: 82-86.

alan geniş bir yelpazeye sahiptir. Duygusal istismarı yaşayan çocuklarda güvensizlik, aşırı pasiflik, düşük benlik saygısı, değersizlik duyguları, depresyon, alkol ya da ilaç kötüye kullanımı, öfke atakları, özsaygı kaybı gibi yıkıcı davranışlar,²⁴⁶ toplumsal ilişki güçleri, depresyon, kaygı bozuklukları ve öz kırım davranışı sık görülen davranışlar olarak belirlenmektedir.²⁴⁷ Yapılan araştırmalarda; sağlıklı bir kişilik yapısında özsaygı düzeyinin yüksek olmasının çok önemli olduğu saptanmaktadır. Özsaygı bireyin psikolojik açıdan etkin olmasını sağlayan temel belirleyicilerden en önemlisi olarak görülmektedir. Coopersmith özsaygıyı “bireyin kendi yetenekli, önemli, başarılı ve değerli olarak algılama derecesi” olarak tanımlarken, Honey ise; özsaygı gelişiminde çaresizlik ve yalnızlık duyguları ile bunları üretebilen faktörlerin önemi üzerinde durarak, temel kaygı olarak isimlendirdiği bu duyguların en büyük kişilik kaynağı olduğunu ve bireyin etkinliğini azalttığını belirtmektedir. Honey’e göre kaygıyı oluşturan koşullar; yargılama, ilgisizlik, saygı yokluğu, yakınlık, sevgi, şefkat eksikliği ve yalnızlık olarak belirlemektedir. Bu koşulların geçmişe yönelik ortak ön koşulunun ebeveynle çocuk arasındaki aksaklık ya da olumsuz ilişkinin neden olduğunu vurgulamaktadır. Primavera; özsaygı duygusunun yüksek olması bireyin içinde bulunduğu topluma uyum sağlamasını kolaylaştırarak topluma etkin bir şekilde katılımını, kişisel başarı ve mutluluğu sağladığını vurgulamaktadır. Düşük özsaygı düzeyine sahip bireyler kendilerini yetersiz ve değersiz görebilmekte ve olaylarla başa çıkmada güçlük çekmektedir. Bu durum onların kendilerine ve çevresindeki kişilere güven duymamalarına ve insan ilişkilerinde yetersiz olmalarına neden olmaktadır.²⁴⁸

Genel bir çerçeveye bakıldığında; çocukların ana babaları gibi, onlara bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli sorumluluk güç ve güven ilişkisi içinde oldukları kişiler ya da yabancılar tarafından; bedensel veya psikolojik sağlıklarına zarar verecek, sosyal gelişimlerini engelleyecek biçimde uygulanan tüm fiziksel, duygusal ya da cinsel tutumlar ihmal ve istismarı kapsamaktadır. Çocuk istismarı ve ihmalinin hangi türü olursa olsun bu durum çocuğun psikolojik, fizyolojik, bilişsel ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemekte onların topluma sağlıklı bireyler olarak katılmalarını

²⁴⁶ İşeri, E. (2006). Duygusal İstismar. Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım (s.30). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, ss:31-33.

²⁴⁷ Taner Y. ve Gökler, B (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri (s.85). Hacettepe Dergisi, 35. ss: 82-86.

²⁴⁸ Gençtan, Güçray ve Coopersmith’den aktaran: Mangır, M. ve F. Başar F. (1993). Fiziksel İstismara Uğramış 10 Yaş Grubu Alt Sosyo Ekonomik Düzey Çocuklarının Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi (s.22-25). Ankara: Ankara Üniversitesi.

engellemektedir. Bu alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde istismara uğrayan çocuk sayısının azımsanmayacak kadar çok olduğu görölmektedir. Türkiye’de çocuk istismarıyla ilgili Hacettepe ve Gazi Üniversitesinde yapılan çalışmalarda da Türkiye’de cinsel istismar olguları birinci sırada, fiziksel istismar olguları ikinci sırada olduğu saptandı.²⁴⁹ Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun 2008 yılında gerçekleştirdiği ve 2010 yılında yayınlanan Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması’na göre ise Türkiye’de yaşıyan yedi-on sekiz yaşları arasındaki çocukların aile içinde %45’inin fiziksel istismara, %51’nin duygusal istismara ve %25’inin ihmale maruz kaldığı tespit edilmiştir.²⁵⁰ Türkiye’de yapılan başka bir araştırmada; toplumumuzda kız çocukların daha değersiz görölmeleri, aile baskısıyla erken yaşıta evlendirilmeleri ve dayanın bir istismar biçimi olarak değil, bir terbiye aracı olarak göröldüğu saptandı.²⁵¹ Çocuk evlilikleri; çocuğun gelişim aşamasında olduğu ergenlik dönemine tekabül etmektedir. Bu dönemi incelendiğinde istismarın ne gibi vahim sonuçlara neden olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Ergenlik dönemi bireyin biyolojik psikolojik ve sosyal değişmelerle çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecidir. Bu dönem kronolojik yaşı açısından başlama ve bitiş sınırlarını belirlemek çok güçtür. Çünkü her bireyin kendine özgü bir gelişim hızı ve kalıbı vardır. Bunun yanında cinsiyet iklim coğrafi yapı ve sosyo-ekonomik durum beslenme gibi özelliklerinde gelişimi etkilediği bilinmektedir. Biyolojik fiziksel gelişmelerin tamamlanması, bireyin olgunlaştığını veya yetişkin olduğunu göstermemektedir. Bu dönem ortaya çıkan fiziki değişmeleri bireyin psikolojik olarak da kabul etmesi yani cinsel kimliğini kazanması gerekmektedir. Sosyal yönden yetişkin olmak ise, bireyin bağımsız olarak kendi kararlarını verebilecek olgunluğa ulaşması demektir.²⁵² Adolesanlar (ergenler) toplumsal olarak olgunlaşmamış bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu yaşı grubundaki bireylerin, gerekli toplumsal rollere uyum sağlayamadıkları ve toplumsal gelişimlerini

²⁴⁹ Koç, F., Aksit, S. vd. (2012). Çocuk İstismarı ve İhmali Olgularımızın Demografik ve Klinik Özellikleri: Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi’nin Bir Yıllık Deneyimi (s.122). Türk Pediatri Arşivi Dergisi sayı: 47. ss:119-124.

²⁵⁰ Beyazıt, U. (2015). Çocuk İstismarı Konusunda Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi(s.3). (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

²⁵¹ Zeytinoğlu, S. (1999). Sağlık, Sosyal Hizmet, Hukuk ve Eğitim Alanlarında Çalışanların Türkiye’de Çocuk İstismarı ve İhmali Sorunu ile İlgili Görüşleri (s.115-119). Der.Esin konaç, ipek gür kaynak vd. Ankara: Ofset Tipo Matbaacılık.

²⁵² Bulut, I. (1991).Türkiye’de Erken Evlenme(s.495-498).II.Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Aile Ansiklopedisi.

tamamlayamadıkları kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu yaş aralığında evlenen çocuklarda, evlilik sonrasında, arkadaşlarından kopma, özgüven eksikliği, toplumsal faaliyetlere katılımda uzaklaşma, gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ruhsal ve bedensel gelişimin tamamlanmamış olması çocuklarda çeşitli hastalıklara ve psikolojik rahatsızlıklara yol açmaktadır.²⁵³ Adölesan dönemindeki birey henüz evlenme, aile kurma ve çocuk sahibi olma konusunda ne fiziksel ne de psiko-sosyolojik olgunluğa ulaşabilmiş değildir.²⁵⁴ Erken evlilikler, çocukların çocukluklarını ellerinden alarak, akranlarından koparılmasına, eğitimini yarı bırakmaya ve tam oluşmamış olan toplumsal kimliklerinde sorun yaşamalarına neden olmaktadır.²⁵⁵

Türkiye’de çocuk evliliklerle ilgili yapılan birçok çalışmada; erken evliliğin, çocuğa yüklediği sorumluluğu taşıyamadığı ve bu evliliklerin çocuğun bedensel, ruhsal ve duygusal gelişimini olumsuz etkilediğine yönelik benzer bulgulara ulaşılmaktadır. İçağasıoğlu Çoban’ın yaptığı çalışmada; kadınların o yaşta evlendiklerinde evliliği bir “oyun” gibi algıladıkları ve evlilikten sonra kendilerinden beklenen sorumlulukları yerine getirme, eşleriyle iletişim kurma ve çocuk yetiştirme konusunda zorlandıklarını için kendilerini “güçsüz” hissettikleri saptandı.²⁵⁶ Ergen annelerin doğum sonrasında daha dikkatsiz olmaları annelik rolüne daha hazır olmayışları, deneyimsizlikleri, çocuklarda kaza ve enfeksiyon riskini artırmaktadır. Ergen gebeliklerin çoğu planlı gebelikleri olmadığı için kabullenmeleri ve başkasıyla paylaşmaları zor olup bu durum aile ilişkilerinde huzursuzluğa, geçimsizliğe neden olduğu görülmektedir.²⁵⁷ Erken yaşta evlilikler çoğu zaman erken annelik demektir.²⁵⁸ Çocuk genç ve annelik bilinci gelişmemiş birinin elinde yetişiyorsa bu durumunda bir ihmal olarak değerlendirilmelidir.²⁵⁹ Yirmi yaş altı annelerin çocukları ile 30 yaş üzeri annelerin çocukları karşılaştırıldığında; yirmi yaş altı

²⁵³ Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (s.35). Ankara: TBMM Basımevi.

²⁵⁴ İçağasıoğlu Çoban, Arzu (2009). Adölesan Evlilikleri(s.44). Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, Cilt:IV, Sayı:16.

²⁵⁵ Aktepe, E. ve Atay, İ. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları (s.418). Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi, ss:410-20.

²⁵⁶ İçağasıoğlu Çoban, Arzu (2009). Adölesan Evlilikleri (s.49). Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, Cilt:IV, Sayı:16

²⁵⁷ Çabuk, G., Yazıcı,Z. ve Öncel, S.(Hz.). (2015). Erken Evlilik Sorunu Bilgilen Güçlen Projesi Sonuç Raporu(13-14).Ankara: Pozitif Matbaa.

²⁵⁸ Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (s.30). Ankara: TBMM Basımevi.

²⁵⁹ Tekin, Ü. (2002). Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı (s.36). Ankara Ticaret Odası.

annelerin çocuklarında, majör depresyon ve intihar girişimi gibi ruh sağlığı sorunların 1,5- 8,9 kat daha fazla görülmektedir. Ayrıca bu çocuklarda madde kullanımı, suç işleme oranlarının daha yüksek olduğu ve okul başarılarının düşük olduğu tespit edildi.²⁶⁰

Ailede fiziksel ve psikolojik şiddete uğramanın yanında çocuklar; ağır işlerde zorla çalıştırılma, eğitim ve sağlık hakkından yoksun bırakılma, cinsel istismara uğrama, parayla satılma, erken yaşta zorla evlendirilme gibi uygulamalara sıkça maruz kalabilmektedirler.²⁶¹ Yapılan birçok araştırmada çocuk evliliklerin özellikle evlendirilen kız çocukların ihmal ve istismara maruz kaldığı saptanmaktadır.²⁶² Geleneksel ev içi rolleri pekiştiren erken yaşta evlilikler, hazır olmadıkları bir yaşta henüz kendileri çocukken, aile, ev, çocuk vb. sorumlulukların altına giren bireylerde fiziksel ve ruhsal açıdan çöküntü oluşturmaktadır. Kız çocukları kendilerini koruyamayacak yaşta ve cahil olarak evlendirilmeleri durumunda, eşleri tarafından fiziksel, duygusal, sözel ve hatta cinsel şiddete maruz kalabilmektedir. Bu evliliklerde aile içi şiddet, geçimsizlik, ve bunun sonucunda boşanmalar ve hatta intiharlar sıkça görülmektedir.²⁶³ Yapılan bir çalışmada; kayıp çocukların kaybolma sebeplerinden birinin; erken yaşta yapılan evlilikler olduğu saptandı.²⁶⁴

Bu bağlamda çocuk evlilikleri incelendiğinde alındığında; kız çocukların daha gelişim aşamasındayken evlilik gibi bir sorumluluğun altına girmesi ve bu sorumlulukları; “eş, gelin, anne olma gibi” yerine getir(e)mediklerinde cinsel istismar başta olmak üzere fiziksel ve duygusal istismara maruz kalmalarının kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Literatürde bu evliliklerin getirmiş olduğu istismarları ele alan çalışmalara bakıldığında; bir araştırmada kadınların sadece eşlerinden, nişanlılarından değil, eşlerin ailelerinden hatta kadın akrabalarından da şiddet gördükleri saptandı.²⁶⁵

²⁶⁰ Doğan, S.(Ed.). (2015). Çocuk Gelinler El Kitabı: Çocuk Evlilikleri ve Sağlık(5).Ankara: Özdemir Ofset

²⁶¹ Özpolat V. ve Solak, A. (2011). Türkiye’de Çocuk Mağduriyeti Haritası (s.46).Ankara: Hegem Yayınları.

²⁶² Yüksel, H. ve Yüksel, M.(2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği (s.20). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:5, ss:1-24

²⁶³ Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (s.35). Ankara: TBMM Basımevi.

²⁶⁴ Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu(s.35). Ankara: TBMM Basımevi.

²⁶⁵ Tekin, Ü. (2002). Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı (s.73). Ankara Ticaret Odası

Başka bir çalışmada; evlendiğinde 15 yaşını, değerlendirme sırasında 18 yaşını doldurmamış 48 kız üzerinde yapılan bir araştırmada, kız çocukların %14.6'sının evlendiği kocası tarafından fiziksel istismara, %27.1'inin ise duygusal istismara uğradıkları tespit edildi. Aynı şekilde fiziksel ve duygusal istismara uğrayan bu kişilerde ruhsal bozukluk oranı da çok yüksek tespit edildi.²⁶⁶ Bu evliliklerin kız çocukları üzerinde yaşattığı istismar ne yazık ki başka bir istismarın oluşmasına da neden olmaktadır. Yapılan bir araştırmada; anne yaşına bakıldığında yirmi yaş ve altındaki annelerin çocuklarına daha sık olarak fiziksel istismarda bulundukları saptandı.²⁶⁷ Bu durumda; çocuk evliliklerin aile içi şiddetin hem nedeni hem de sonucu olduğunu göstermektedir.²⁶⁸ Ayrıca bu evlilikler özellikle kadınların toplumdaki eşit olmayan konumunu pekiştirmekte, yaşamsal ve sosyal tercihlerini sınırlamaktadır.²⁶⁹

²⁶⁶ Soylu, N. ve Ayaz, M. (2013). Adli Değerlendirme İçin Yönlendirilen Küçük Yaşta Evlendirilmiş Kız Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri ve Ruhsal Değerlendirilmesi (s.142). Anadolu Psikiyatri Dergisi, 14 ss: 136-144.

²⁶⁷ Taner Y. ve Gökler, B (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri (s.82-83). Hacettepe Dergisi, 35. ss: 82-86.

²⁶⁸ Doğan, S.(Ed.). (2015). Çocuk Gelinler El Kitabı: Çocuk Evlilikleri ve Ev İçi Şiddet (s.2).Ankara: Özdemir Ofset.

²⁶⁹ Aydemir, E. (2011), Evlilik Mi Evcilik Mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler(s.1), Ankara: Usak Yayınları.

4. AĞRI’NIN KIR ÇİÇEKLERİ “ÇOCUK GELİNLER”

Araştırmanın evrenini, geleneksel aile yapısının hakim olduğu; aile, akraba ve aşiret örgütlenmesinin olduğu Ağrı ili oluşturmaktadır. Ağrı ilinin seçilmesindeki en büyük faktör, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2017 verilerine kadar bakıldığında; 2008’den bu yana çocuk evliliklerin yaygın olarak yaşandığı iller arasında Ağrı ilinin hep ilk üç sırada yer almasıdır. Bunun yanında, berdel, beşik kertmesi, akraba evliliği, zorla evlilik ve çocukların evlendirilmesi gibi uygulamaların bu ilde sıklıkça görülmesidir. Aşağıda TÜİK verilerine bakıldığında çocuk evliliklerin ne kadar yaygın olduğu daha iyi görülmektedir.

Ağrı Çocuk Gelin İstatistikleri

Yıllar	Çocuk Gelin Sayısı
2008	3.117
2009	3.140
2010	3.295
2011	3.235
2012	3.380
2013	3.427
2014	3.346
2015	3.292

*Kaynak:*²⁷⁰

Ayrıca TÜİK 2014 yılında çocuk nüfus oranının illere göre incelendiğinde, en yüksek çocuk nüfus oranına sahip olan iller arasında ilk üçüncü sırada %45,7 ile Ağrı ili yer almaktadır.²⁷¹

TÜİK’in 2015 verilerine göre, 2015’te toplam 602 bin 982 resmi evlilikten 31 bin 337’sinde 16-17 yaşındaki kız çocukları evlendirilmektedir. Bu sayı, toplam evliliklerin %5.2’sine denk gelmektedir. İllerin içindeki evlilik oranlarında çocuk

²⁷⁰ TÜİK İstatistik Verileri; <http://www.resmiiistatistik.gov.tr/?q=tr/content/21-n%C3%BCfus-ve-demografi-istatistikleri> Erişim tarihi: (05.12.2017)

²⁷¹ İstatistiklerle Çocuk 2014 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18622> Erişim tarihi: (01.11.2017)

yaşta evliliğin en yüksek olduğu iller arasında Ağrı %15.1 oranıyla üçüncü sıradadır.²⁷²

TÜİK 2016 yılıdaki evlenme istatistiklerine göre; 16-17 yaş grubunda olan kız çocuklarındaki resmi evlenmelerin toplam resmi evlenmeler içindeki oranı %4,6'dır. Kız çocuk evlenmelerinin toplam evlenmeler içindeki oranının en yüksek olduğu iller sıralandığında %15,7 oranıyla Ağrı ilk sırada yer almaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin sonuçlarına göre; 2016 yılında çocuk nüfusun toplam il nüfusu içindeki oranı illere göre incelendiğinde, en yüksek çocuk nüfus oranına sahip olan iller arasında %44,5 oranı ile Ağrı ili yer almaktadır.²⁷³

TÜİK 2017 verilerinde de aynı şekilde çocuk evliliklerin yaygın olduğu iller arasında Ağrı ili ilk sırada yer almaktadır.²⁷⁴

Çocuk yaşta evliliklerin bu bölgede bu kadar yaygın olmasına rağmen literatürde Ağrı ilinde daha önce bu konu hakkında herhangi çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu açıdan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

4.1. Yöntem

Çalışma 2016 Haziran, Temmuz ve Ağustos ayları olmak üzere üç aylık bir süreçte gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada, nitel veri toplama yöntemlerinden olan gözlem ve görüşme tekniği kullanılmıştır. Bilindiği gibi nitel araştırma, sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Nitel yöntemlerden en sık kullanılan görüşme tekniği olmaktadır. Görüşme tekniği, insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir yöntemdir.²⁷⁵ Nitel araştırmalarda genelde derinlemesine görüşme tekniğinin tercih edilmesindeki en büyük etmenin, hem katılımcılara hem de araştırmacıya esneklik sağlaması ve bilgiye ulaşmada daha fazla kanal açması, bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikayetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem

²⁷² İstatistiklerle Çocuk 2015 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21521> Erişim tarihi: (01.05.2017)

²⁷³ İstatistiklerle Çocuk 2016 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645> Erişim tarihi: (01.10.2017)

²⁷⁴ İstatistiklerle Çocuk 2017 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27596> Erişim tarihi: (05.11.2017)

²⁷⁵ Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (s.45-47). Baskı:9. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

olmasıdır. Ayrıca derinlemesine görüşme tekniği; açık uçlu soruların sorulması ve ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini sağlamaktadır.²⁷⁶

Araştırmanın örneklem grubu, Ağrı ilinin merkezinde ve köylerinde çocuk yaşta evlilik yapan, kişilere Kartopu Örneklem modeli yoluyla ulaşılmasıyla oluşturulmuştur. Kartopu örnekleme; kişi, doğrudan veya dolaylı bağlantılarla oluşturulmaktadır. Bu model adını; küçük başlayıp karlar üzerinde yuvarlandıkça büyüyen ve daha fazla kar toplayan bir kartopunu andırdığından almaktadır. Bir ya da birkaç kişi ya da örnek olayla başlamakta ve bu ilk örnek olaylarla bağlantılar temelinde yayılmaktadır.²⁷⁷ Bu örneklem modeliyle toplam 21 kişiye ulaşılmıştır. Ancak, dört kişi ile aile baskısından dolayı görüşme gerçekleştirilememiş ve örneklem dışı bırakılmak zorunda kalmıştır.

Araştırmada konunun kapsamı bakımından bir görüşme kılavuzu hazırlanmıştır. Formun ilk bölümünde demografik ve sosyal özellikleri açıklayan; ikinci bölümünde ise konunun önemine ilişkin sorular bulunmaktadır. (Bkz. EK:1) Katılımcılarla görüşme süresi ortalama 45-50 dakikadır. Ayrıca konuya ilişkin 3-4 kişilik gruplar halinde görüşmeler de gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, elde edilen bulguların çözümlenmesinde betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguların özgünlüğüne sadık kalınarak, hatta denek ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak verilerin düzenlenmesi ve yorumlanmasıdır.²⁷⁸ Bu açıdan saha araştırmalarında en çok kullanılan yaklaşım olmaktadır.

Çalışmada kadınlarla birebir görüşme yapılmış ve katılımcıların onayına bağlı olarak ses kayıtları ve notlar alınarak mülakat kaydedilmiştir. Görüşmeler, kadınların belirlediği yerde ve zamanda gerçekleştirilmeye çalışıldı. Genellikle ev, bahçe ve evin müsait bir odasında yapılarak katılımcıların kendisini rahat ifade edebilecekleri ortam seçilmeye çalışıldı. Görüşme yapmak için öncelikle aile büyüklerinden izin alınmış ve daha sonra katılımcılarla ayrı bir odada görüşme gerçekleştirildi. Araştırmanın sınırlılığı, katılımcıların çekincelerinden dolayı görüşmeye isteksiz olmasıdır. Özellikle aile büyüklerinin, katılımcılarla aynı ortamda bulunmak

²⁷⁶ Kümbetoğlu, B. (2008) Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma (s.71). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

²⁷⁷ Numan, W. L. (2006). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar (s.324-325). Çev. Sedef Özge. Ankara: Yayınodası.

²⁷⁸ Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (s.45-47). Baskı:9. Ankara: Seçkin Yayıncılık

isteyerek görüşmelere müdahale etmek istediği gözlemlenmiştir. Bu nedenle, görüşmelerin yalnız yapılması konusunda aile büyüklerini ikna etmede zorluklar yaşanmıştır. Özellikle kayınvalidelerin gönülsüz olarak izin vererek, görüşmeleri sık sık bölmesi ve gelin üzerinde kontrol kurmaya çalışması gözlemlenmiştir. Bu nedenle, mümkün olduğu kadar katılımcılarla aile büyükleri yokken görüşme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Görüşme sırasında, görüşme yapılan odaya izinsiz girilmesi ya da kapının iki de bir çalınıp birinin içeri girip gelinden bir şey istemesi, görüşmenin ne zaman biteceği sorusunun sürekli sorulması gibi durumlar sıklıkla yaşanmıştır. Bundan dolayı görüşmelerin sık sık kesintiye uğradığı söylenebilir. Kapıların dinlenmesinin veya dinleniyor korkusunun da katılımcıların görüşme sırasında rahat ve açık bir şekilde konuşmalarını engellediği gözlemlenmiştir. Bu duruma örnek verilecek olunursa; gelinlerin önemli bir şey söyleyeceği zaman çevresine bakınma, kapı ve camları kontrol etme, ses tonunu düşürerek söyleme veya söyleyeceği şeyi kısa cümle kurarak ve daha çok mimiklerle ifade etmek gibi davranışlar sergilemeleridir. Bunlar görüşmeler sırasında gözlemlenen önemli zorluklar olarak belirtilebilir. Diğer yandan, aile büyükleriyle aynı evde yaşamayan kadınlarla olan görüşmeler, aynı evde yaşayan kadınlarla olan görüşmelerle kıyaslandığında, çekirdek aile yapısına sahip kadınların görüşmelerde nispeten daha rahat oldukları gözlemlendi. Buna rağmen, çekirdek aile yapısına sahip olsalar da ses kaydı alma talebi: “kocam asla izin vermez öyle şeyler yaptığımızı duyarsa çok kızar” denilerek reddedilmiştir. Bu durum gelinlerin aile içinde yaşadıkları baskı ve korkunun göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Araştırmanın diğer bir sınırlılığı, hedeflenen örneklem sayısının beklenenden daha az olması ve çoğu katılımcının Türkçeyi bilmemesi nedeniyle tercüman kullanılmasıdır. Her ne kadar görüşmeler doğrudan aktarılmaya çalışılsa da bir dilden başka bir dile çevirmede bazı vurgulamalar yeterince aktarılamamış olabilme riskini taşımaktadır. Yapılan görüşmelerde kadınların Türkçe konuşmayı bilmedikleri veya az bildikleri için görüşme Kürtçe dili kullanılarak yapıldı. Daha sonra görüşme metinleri Kürtçe dilinden Türkçe diline çevrilerek analiz edildi. Bu işlem; Kürtçe dilinin ana dili olmasından dolayı araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Anlaşılmayan veya mecazi olarak kullanılabilen cümleler Kürtçe diline hakim kişilerden yardım alınarak; metin çevirisi yapılmıştır.

4.2. Bulgular

Bu bölümde literatürden elde edilen bilgiler ile saha araştırmasından elde edilen bulgular arasında ilişkisellik oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda bu bölümde; çocuk yaşta evliliklerin neden olduğu hak ihlalleri ve yaşatmış olduğu ihmal ve istismar detaylı olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada öncelikli olarak katılımcıların demografik özellikleri tablo halinde aşağıda belirtilmektedir.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

Kod	Yaşı	Çocuk Sayısı	Memleket	Eğitim Durumu	Evlilik Yaşı	Kaç Yıllık Evli	Eşler Arası Yaş Farkı	Kadınlarda İdeal Evlilik Yaşı
K1	33	3	Ağrı Merkez	Ortaokul mezunu	16	16	?	25-26
K2	21	1	Ağrı/Köy	Okuma yazma var	17	4	?	?
K3	55	12	Ağrı/Köy	Okuma yazma yok	15	40	1-2	?
K4	70	8	Ağrı/Köy	Okuma yazma yok	10	60	20	?
K5	27	5	Ağrı Merkez	Okuma yazma yok	17	10	3-4	15-17
K6	30	4	Ağrı Merkez	Okuma yazma yok	15	19	6-7	20
K7	31	5	Ağrı Merkez	İlkokul terk.	17	14	10	30
K8	20	1	Ağrı Merkez	İlkokul terk	5. 15	4	?	18
K9	35	8	Ağrı Merkez	Okuma yazma yok	14	21	10	20
K10	28	2	Ağrı/Köy	Okuma yazma yok	15	13	?	20-24
K11	18	Hamile Çocuk Bekliyor	Ağrı Merkez	İlkokul terk	5. 17	10 aylık gelin	7	20
K12	18	İstemiyor	Ağrı Merkez	İlkokul Terk	5. 17	1	5	19-20
K13	18	Hamile Çocuk Bekliyor	Ağrı Merkez	İlkokul terk	5. 17	11 Aylık gelin	7	24
K14	32	3	Ağrı Merkez	Okuma yazma yok	16	16	10	25
K15	31	3	Ağrı Merkez	İlkokul terk	3. 17	14	3	22
K16	29	3	Ağrı Merkez	İlkokul terk	3. 14	14	?	21
17	32	4	Ağrı Merkez	İlkokul/terk	15	18	8	20-24

Katılımcılardan, 1 kişi ortaokul mezunu; 8 kişi ilkokul terk; 1 kişi okuma yazma bilmekte geriye kalan 7 birey ise okuma yazma bilmemektedir. Örneklem grubunun eğitim seviyesi oldukça düşük olup, benzer durumu ebeveynleri içinde söylenebilir. Başka bir ortak nokta da bu evlilikleri gerçekleştiren kadınların hepsinin annesinin de çocuk yaşta evlendirilmiş olmasıdır. Ayrıca, bu tür evlilikleri yapanların sosyo-ekonomik düzeyinin oldukça düşük olduğu, geniş aile yapısı içinde aile büyükleriyle bir arada yaşadığı gözlemlendi. Katılımcıların demografik özellikleri detaylı olarak ekler kısmında yer almaktadır. (Bkz. EK:2)

4.2.1 Çocukluk Dönemi

Bu bölümde evliliğin öznesi olarak yer alan çocuğun aile hayatı, eğitimi ve akran ilişkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda çocuk olma yaşı ve çocukluğa bakış da bu bölümdeki bulgular arasında yer almaktadır. Bilindiği üzere çocuğa ve çocukluğa bakış orta çağlardan bu yana toplumun, kültürel yapısıyla ve o toplumdaki iktidar ilişkileriyle sıkı sıkıya bağlı olmaktadır. Ağrı bölgesinde bu evliliklerin bu kadar yoğun olmasındaki temel nedenlerin başında çocukluğa bakış ve “kimin çocuk” olarak değerlendirildiği fikri yatmaktadır. Bu bölümde çocuğun yaşadığı aile ortamı akran ilişkileri ve yaşadığı çevre üzerinde durularak buna yönelik sorular sorulmaktadır. Bazı katılımcıların çocukluk dönemine ilişkin düşünceleri aşağıdaki gibidir:

Bize biraz aileden ve nasıl bir çocukluk geçirdiğinden bahseder misin?

“Benim oyun yaşıma hiç bitmiyordu. Ben on beş yaşındayken de hala oynamak isterdim. Oynuyordum da bazen. Amcamın küçük çocuklarını alır oynardım. Amcamın kızları benden önce bıraktı ben böyle daha çok çocuk kalmayı seviyordum. On yaşındayken falan oyun oynamayı bıraktım. Okuldakiler ile arkadaşlık ediyordum. Fazla arkadaşım yoktu zaten. okuldaki kızlar beni aralarına almıyorlardı. Bende babamın bana getirdiği tokaları verirdim beni aralarına alsınlar diye. Her şeyi toplayıp götürürdüm alırlardı sonra. Bir de abim çok karıştırdı, futbol oynamama izin vermezdi, erkekler ya... Hemen eve getirirdi küçüktük on yaşındaydık daha izin vermiyordu erkeklerle oynuyorum diye. Babam okumamı çok istiyordu. Annem yok dedi evde kimse yok ablamda yeni evlenmişti, okutmadı işte. Babam çok istedi annem izin vermedi. Ağrı’da o dönemde okuyan kızlarla ilgili kötü bir olay oldu o olaydan sonra hiç izin vermediler (okula giden bir kızın taciz edilmesi). Okumayı çok istedim iki yıl boyunca çok ağladım. Ama olmadı. Ablam 3. sınıfa kadar okudu, ben beşinci sınıfa kadar okudum. ben daha iyiydim. Küçükken hayalim doktor olmaı.

Bilmiyorum, ben oynuyordum bir baktım nişan taktılar düğünüm oldu ne olduğunu anlamadım. Kadınlarda olur ya bir kere “adet” oldum, ikincisini kocamın evinde oldum” (K11)

Toplumsal cinsiyet ayrımı ve beraberinde getirmiş olduğu; namus “belası” korkusu kız çocukların eğitimlerinin yarıda bırakılmasına neden olmaktadır. Ağrı’ da var olan aşiret yapılarında cinsiyet ayrımı çok yapılmakta ve kız çocukları birçok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da ikinci planda tutulduğu görülmektedir. Oysa çocuklukla okul arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Çocuğun aileden sonra sosyalleştiği ikinci kurum okuldur. Eğitimin her çocuğun hakkı olduğu ve bu hakkın hiçbir çocuğun elinden alınamayacağı; Türk Anayasa’sının 42. maddesinde yer almaktadır. Fakat görülmektedir ki hukuk yasaları; kız çocukların eğitim hakkı konusunda yeterli yaptırım sağlayamamaktadır. Ailelerin ekonomik durumun kötü olması ve köylerde okulların yetersizliği kız çocukların okutulmamasında diğer bir etkiye sahiptir. Zaten aileler kız çocuklarının eğitimi konusunda çok gönüllü olmadıkları için bu gibi nedenler kızların okuldan almasında oldukça etkili görülmektedir. Benzer bulgular diğer katılımcılarda da görülmektedir.

“Aile olarak kızlardan okuyan hiç kimse olmadı. Köyümüzde okul yoktu hala da yok. O zamanlar sadece erkekler okula başka yerlere okumaya gitti. Ama onlarda beş yıl ya da altı yıl okudular, okul yoktu. Ama şuan ki nesil okuyanlar var başka köylere gidip okuyan köyümüzde kızlar var. Bizim zamanımızda ise okula giden okuyan hiçbir kız yoktu. Aileler kıskançtı; köyde okul yoktu; okulu olan köylerde uzaktı; kimse kızını göndermek istemiyordu.” (K6)

Başka bir katılımcının anlatılarında kız çocukların ev içinde nasıl konumlandırıldıkları ve kız çocuğuna verilen değerin ve asıl olarak kadına verilen değerin nasıl ikinci planda tutulduğu görülmektedir.

“Ailem okumama izin vermedi. Ben en küçüğüyüm kardeşim yok diğerleri de okumuş ama ilkokul terk hepsi. Babam kızlarını oğullarından daha çok severlerdi. Çünkü kızlar evlenecek gidecek “misafir” gözüyle bakıyorlar. Evlenme yaşına geldiklerinde böyle, 15-16 yaşlarına geldiklerinde bir iş söylemeye kıyamıyorlardı... Çocukluğum normaldi. Öyle çocukluğumla ilgili anlatacağım pek fazla bir şey yok. Benim öyle çok arkadaşım yoktu; sadece akraba çocuklarıyla takılmaya izin vardı. Okuldan bir iki arkadaşım vardı. Genelde bebeklerle oynardık. Akrabanın dışında evlere gitmek yoktu. Güvenilmiyordu. Ama onlar geliyordu bizim eve. Onun dışında evin önünde ya da sokağımızda akşama kadar oynasak kızmıyorlardı... 12 bilemedin 13 yaşındaydım, artık oyun oynamak yoktu.”(K13)

Başka bir alıntı da benzer bulgulara rastlanmaktadır.

“Bizim köyün kızlarının hepsi ya hiç okula gitmemişler ya da ilkokul terk. Daha da okumamışlar. Beşinci sınıfa kadar okumuşlar bir de bakmışsın babası kocaya vermiş, ya babası okuldan almış, annesinin yanına işe vermiş koyunları sağması için, işte öyle... Hepsinin hayatları da aynıydı o yüzden üzmiyorum kendimi Allah’ıma şükür benim hayatımı bulamayanlar da var. Babam beni okutsaydı, evlenmezdim. Ben dedim madem beni okutmuyorlar, bari gideyim kendime bir yuva kurayım. Evlendiğime de pişman değilim. Evim var çocuğum var, yuvam var... Şimdi biliyorum ne yaptığımı, ne iş yaptığımı ne için yaptığımı... Ama babam beni okutsaydı evlenmezdim... her şeyimi eşime de söyledim. Açık öğretimden beni yazdırsan okusam diplomalarımı alsam ne olur... Yok! dedi. Dedi: “sen ev hanımısın artık senin çocuğun var, nerde okuyacaksın artık”... O da razı olmadı, öyle durdu. İlkokul diplomamı en azından alsam bana iyidir. Bir zaman gelir bana lazım olur. Ben istiyorum ki eşim bana destek olsun açık öğretime yazdırsın cumartesi, pazar beni sınava götürüp getirsin istiyorum ki eşimin rızası olsun. Rızası olmadan okuyamam. Ben okumayı çok istiyorum hala da diyorum bana biri destek olsa ben şimdi de okumayı istiyorum çalışırım.”(K2)

Eğitim çocuğun en önemli hakkı olduğu toplumumuzda; kız çocuklarının eline nişan yüzüğünün takılmasıyla çocukluklarının ve eğitim hayatlarının bittiği görülmektedir. Eğitimin her çocuğun hakkı olduğuna yönelik yasaların yaptırım gücünün zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Bunun akabinde eğitim sisteminde yapılan yeni değişiklikler kız çocukların okumasına yönelik kaygıları artırmaktadır. Yeni değişiklikle getirilen 4+4+4 sisteminde eğitim üzerindeki kontrol tamamen ailelerin insiyatifine bırakılmaktadır. Bu konudaki uzman görüşleri; bu yeni yapılan sistemin kız çocukların eğitimden alınma sayısını artıracak ve çocuk gelin olarak tabir ettiğimiz çocuk yaşta evliliklerin artacağı yönündedir.²⁷⁹

Başka bir görüşmede sorulan aynı soruya verilen cevaplar çocuk evliliklerin nasıl kültürel bir norm haline geldiğini ve bu evlenmeye hazırlık sürecinin nasıl inşa edildiğini ve nasıl normalleştirildiğini göstermektedir.

“Ben aslında çok küçük yaştayken oyun oynamayı bıraktım. Aslında annem çok kızardı bana niye gidiyorsun niye oynuyorsun falan... İşte bende dayanamazdım. (güldü) İlköğretim okuluna giderken böyle yeşil önlük vardı ya sabah altıda kalkar önlüğümü giyer bir arkadaşım vardı, evlerimiz

²⁷⁹ Limoncuoğlu, A. ve Kasapoğlu Turhan, M. (Ed.). (2014). Hukuki Boyutlarıyla Çocuk Gelinler Uluslararası Konferansı(s.106-123). Balçova: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları

yakındı, sabah kalkınca onun yanına koşardım. Annem de ona kızardı. Sabah kalktığında neden onun yanına koşup gidiyorsun. Otur kahvaltını et öyle git. O arkadaşşıma gitmediğim gün hani beraber okula gidiyoruz ya gitmesem küserdi bana...(gülüyor) Ondan sonra böyle güzelce çocukluğum geçti ama... Çok çabuk geçti. Küçük yaşta pantolon giymemeye başladım. Etek giymeye başladım. Yani ben on dört on beş yaşlarındayken babam diyordu: “Pantolon giyme etek giy ayıptır!” kızım. Koca kız oldun!... Ben de o zaman etek giymeye başladım ve açıkçası sinir oluyordum eteğe! Yaa arkadaşlarım falan pantolon giyyordu ben de etek! Amcam bazen karışıyordu: “Pantolon giyme niye pantolon giyyorsun” sinir oluyordum öyle şeylere... Yaa saçını ört! Örtü tak falan öyle şeylere sinir oluyorum. Ama zamanla alıştım ve çok sevmeye başladım. Oyun oynama yaşı biraz erken bitti tabi... “gülüyor”. Oyun oynamayı şöyle bıraktım. Artık gündüz değil de akşam oynamaya başladık arkadaşlarla. Akşam oynaya oynaya artık sabah oynamıyordum annem diyordu ayıptır falan ya... Akşam oynamaya başladım öyle yavaş yavaş bitti işte “güldü” Annem söylüyordu kızım bir şey olduğunda benimle paylaşabilirsin diye. Bana bir şey dokunduğunda, biri karıştığına ya da birine aşırı sinirlendiğimde annem bana hep arkadaşlık yapıyordu. Sabırlı ol diye... Annem hep yanımdaydı. Arkadaşımanın evine gidip gelmeme fazla izin vermiyordu aslında ailem. Annem bana: “Sen koca kız oldu niye gidiyon oralara”. Nenem, özellikle nenem fazla karışırdı gitme diye. Ama ben kaçamak yapıp giderdim. (güldü.) Dayımın kızları köyde ortaokul olmadığı için başka bir okula gittiler onlarda baya çalışkandılar okulda; ama o köyün çocuklarıyla falan kaynaşamadılar okulu bıraktılar, açık öğretimden devam ettiler. Ben de açık öğretimden yazdırılmayı istedim; ama uzun zamandır okulu gitmediğim için aklımda bir şey kalmamış kendime güvenebilir miyim, yapabilir miyim? Diye diye öyle işte ... İlkokula kadar okudum sonra maddi sıkıntılar vardı işte sonra... olmadı işte. İmkan yoktu fazla, mesela bizim köyde okul yoktu. Benim annem bizim baya hayvanlarımız vardı, annem tek başınaydı, küçük kardeşlerim vardı, yani hepsiyle başa çıkamıyordu. Yapamıyordu hepsini ben de sırf annem zorlanmasın diye bide okul uzaktı ya... Yani benim için olmadı işte. Ya babam da isterdi benim okumamı şimdi benim tüm kardeşlerim okuyor. Biz yedi kardeşiz en küçüğümüz daha küçük okumuyor, diğerleri hepsi okuyor. Annem babam hayvancılıkla uğraşıyorlar... Annem baya erken evlenmiş on beş, on altı yaşında evlenmiş. Babamla annem teyze çocuğular aileler biraz onları birbirlerine yakıştırmışlar. Dedem annemi beğenmiş iyi kızdır, güzel kızdır demiş onlarda evlenmişler.” (K12)

Aileler tarafından toplumsal cinsiyet rolleri çok küçük yaşta verilmektedir. Çocuk yaşta evliliklerin çok olduğu bölgelerde; bu süreç bir nevi kız çocuklarını erken yaşlarda evliliğe hazırlamak olarak görülmektedir. Önce okuldan alınır, sonra etek giydirilir, başörtü takılır daha sonrada ev işleri ve çocuk bakımı derken çocukluk

biter ve bir iki yıl arayla kız çocuğu gelin edilir. Bireyin kültürlenmesi birinci olarak aile içerisinde gerçekleşmektedir. Ailelerin bu tutumu çocuklara evlenmenin dışında başka bir seçenek sunmamaktadır. Bu durum da bazen bu evlilik sürecine kız çocukların isteyerek dahil olmalarına neden olmaktadır. Görüşülen birçok katılımcının annesinin de çocuk yaşta evlenmesi kendilerine rol model olarak alabilecekleri kişinin anne olması durumunu da beraberinde getirmektedir. Çünkü evleneceğinde annesiyle aynı habitüsü paylaşacağı fikri yerleştirilmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğin yaratmış olduğu öğrenilmiş çaresizliğin zamanla içselleştirildiği görülmektedir.

Başka bir görüşmede de benzer durumların yaşandığı görülmektedir.

Kız kardeşlerimin hepsi de 16,17,18 yaşlarında evlendi... Annem çok küçük evlenmiş. Anlattığına göre on iki yaşında bile değilmiş. Görücü usulü ile evlenmiş kendisi istememiş çünkü küçükmüş o zaman. Annem çok çekmiş, babaannemden o zamanlardaki kaynanalar. Ergenlikten sonra artık oyun oynamayı bıraktık. Eve kapandık çeyiz yaptık. Okulu amcam istemedi. Biz de bıraktık. Kızlar okumaz diye bir şey vardı bizim zamanımızda ama... (K15)

Çocuk evliliklerin toplumda bu kadar kabul görülmesindeki nedenlere bakıldığında bunların başında; bu tür evliliklerin ailenin diğer fertlerinde de devam etmiş olmasıdır. Yani anne çocuk gelin, kendi çocuk gelin, kendisinden önceki ve sonraki kız kardeşleri çocuk gelin olması; bu evlilikler alışılmış bir davranış örüntüsü haline gelmesine ve normal karşılanmasına neden olmaktadır. Bununla ilgili bir kaç katılımcıların anlatılarına bakıldığında; karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

“Annem çok küçük yaşta evlenmiş. 14 yaşında babamla nişanlıyken babama kaçmış. Babamı seviyormuş nişanlanmışlar; ama üvey annesi ona baskı uygulamış demiş nişanı atıp kardeşimle evlen oda nişanlısına kaçmış. Kız kardeşlerim on altı, on yedi o civarda evlendi”. (K14)

“Okumayı hep hayal ediyordum olmadı, okuyamadım. Kardeşlerim de on beş on altı yaşında evlendi.” (K8)

“(Kız kardeşleri) Hepsi 16-17 yaşlarında evlendi... Annem küçük yaşta 15 yaşlarındayken babamla evlenmiş” (K13)

Annemi çok sever ve örnek alırdım. Yumuşak huylu, çok çekmiş; ama hiç şikayet etmiyor. Annem on beş yaşında evlenmiş. Annem halasının gelini, akrabalar yani annem.(K11)

Doğuda bir kız çocuğu ergenliğe girdi mi görücüler kapıda demektir. Kızın yaşı biraz geçtiğinde: “evde kaldın, seni artık kimse almaz” sözleri duyulmaya başlar. Bu durum, ataerkil toplumun bireyler üzerinde yaşattığı toplumsal baskının bir sonucu olarak görülebilir. Öyle ki, 15-16 yaşlarında evliliklerin yaygın olması ailelerin bu tür evliliklere sıcak bakmasına ve onaylamasına neden olduğu gözlemlenmiştir.

“Biz altı kız kardeş sekiz tanede erkek kardeşim var... Üvey annemin de çocuklarıyla birlikte o kadarız. Annem kuma olarak gelin geldiğinde anlattığına göre on altı on yedi yaşlarındaymış. Babamın ilk eşi vefat ettiğinde babamın ilk eşinden olma iki erkek çocuğu varmış babam annemle evlenmiş annem o çocuklara da analık yapmış. Babam ve büyük ağbim o ikisinden çok çekinirdik. Biz kızların hepsi büyük ağbimden çok çekinirdik. Bir yere gitmemizi istemezdi “kızlar gezmesin!” derdi işte ondan çok çekinirdik. Bir şey olduğunda bize kızardı. Çocukluğum hiç aklıma gelmiyor. On iki on üç yaşına kadar hatırlıyorum sonra da oyun oynamak yoktu izin vermiyorlardı. On iki yaşından sonra da evin işlerini yapıyorduk, koyunlara bakıyorduk el işi yapıyorduk... Koyunları otlatmaya gittiğimizde eğer evin erkekleri orda değilse belki biraz oynardık akşam olunca da evimize dönerdik Bizden üç kız kardeş büyük yaşta evlendi, Üç kız kardeş de küçük yaşta evlendi. Görücüler isteyenler çoktu babam da mecbur verdi. Çok görücü geliyordu.”(K6)

Bize biraz çocukluğunuzdan bahseder misiniz?

“Valla benim hafızam o kadar kuvvetli değil, hiç hatırlamıyorum. Valla ne bileyim benim ailemde öyle sıkı kurallar yoktu; onlar söylemediler. Çevre olarak artık herkes biraz büyüdüğü zaman el işi yapıyordu. Böyle eve daha çok bağlanıyordu. Ben 14 -15 yaşında artık el işi yapıyordum. Artık evdeydik, artık dışarı yoktu bize. O zamanlar çamaşır makinesi yoktu; çamaşır yıkıyorduk, bulaşık yıkıyorduk ev işi çoktu... Oyun oynarken çok mutlu olurdum.”(K14).

Çocuk olma yaşının bitmesinde, kültürel sistemin etkisi büyüktür. Kız çocukların 14-15 yaşından sonra çeyiz hazırlığına koyulduğu veya buna teşvik edildiği görülür. Zaten okuldan alınan kızlar ev işleri, evdekilerin hizmeti derken kadın olma rollerini küçük yaşta edinirler ve artık evlilik çanları onlar için çalmaktadır. Bu yüzden bir an evvel kız için çeyiz hazırlıklarına başlanır. Burada “kız beşikte, çeyiz sandıkta” deyimini kullanmak yerinde olacaktır.

Bize biraz aileden ve nasıl bir çocukluk geçirdiğinden bahseder misin?

“Üç amcam ve biz birlikte aynı evde yaşıyorduk. Amcalarımdan çok çekinirdim ve çok korkardım. Çok disiplinlilerdi. Şunu yap! ve ya bunu yapma! Derlerdi. Biz de ona göre kendimizi çeki düzen verirdik. Babamdan hiç çekinmezdik babam bize hiç vurmazdı, kızmazdı; ama büyük amcam her şey onun elindeydi evi o yönetiyordu. Ne dese o oluyordu. Evdeki herkesin ihtiyacını o getiriyor eve giren parayı o yönetiyordu. Amcamlarla birlikte aynı evde yaşadığımızda bu hükümler çok fazlaydı; ama evimiz ayrı olduğunda onlardan biraz uzaklaştık. Babam o zaman artık çocuklarımın istekleri olsun dedi. Yani o zamanlar aşiret baskısı çok fazlaydı amcalarım ne derse o olurdu. Ama şimdi herkes kendi hayatına bakıyor o eski hükümler de kalktı. Amcakızları arasında ilk evlenen benim. On beş, on altı bu aralarda veriyorlar. Babamın kızları öyle büyüyerek evlenmedi. Görücüleri çok geliyordu. Babam da istiyorsanız sizi veririm istemiyorsanız vermem...”

Ağrı bölgesindeki aşiret yapılanması ve önemli kararların aile büyükleri ve tabi ki aşiretteki saygın kişiler tarafından verilmesi yaygın bir uygulamadır. Bu konuda birçok aile aşiretinin saygınlığını ve desteğini korumak amacıyla onların belirlediği norm ve değerlerden mümkün mertebe ödün vermemektedir. Bu konuların başında evliliklerin yapılması gelmektedir. Kimin kiminle evleneceği hangi aileye kız verilip hangi aileden kız alınacağına kadar bu konu geniş tutumları kapsamaktadır.

Görüşmenin devamında; **Oyun oynamamıza hiç izin verirler miydi?** sorusuna; (Burada kahkaha atarak gülüyor)

“Annem evimiz amcamlarla birlikteyken annem mal bakıyordu. Yani koyun, inek falan. Kardeşlerim küçüktü bende onların yanında kalıyor onlara bakıyordum. Fazla oynamıyordum fırsat bulduğumda oynuyordum, izin vermiyorlardı. Yani öyle güzel bir hayat görmedim. Çocuklara bakıyordum. Erkek kardeşime kız kardeşime bakıyordum. Oyun oynama yoktu! Amca kızlarım ile hep birlikte el işi, yazma oya yapardık. Aramızda her şeyi sırlarımızı paylaşırdık. Ben ona söyledim o bana öyleydi işte... O da babasından çok çekinirdi yani amcamdan. O da on beş on altı yaşlarında evlendi. Köyde zaten birkaç ev vardı biz amcamlar hepimiz aynı evdeydik diğer evlere gitme arkadaşlık etme yoktu. Biz ayrı eve çıktıktan bir yıl sonra ben evlendim. Amcamın evinden başka bir yere gitmek yoktu yasaktı! Sabahtan akşama kadar annem çiftliğe gidiyor çalışıyordu bende çocuklara bakıyordum. Akşam on olunca işler bitiyordu. Annem geliyordu o zaman oynayalım diyorduk ona da izin vermiyorlardı. Çocukluğumu Valla hatırlamıyorum. (Gülüyor)... Çocukluğumuzu hiç görmedik ki aklımıza gelsin! ... Bazen o zamanı hiç hatırlamak bile istemiyorum. Diyorum ki o günler gitsin bir daha hiç gelmesin... Vallah!”(K10)

Çocukların eğitim görmeleri, sokaklarda arkadaşlarıyla oyun oynamaları gereken bir dönemde ev işleri, kardeşlerine bakma ve bağ bahçe, hayvan bakma gibi ağır işlerde çalıştırılmaları; bizim çocukluk diye tanımladığımız ve çocuk için tam gelişim ve öğrenme çağının ihmal edilmesi anlamına gelmektedir.

Çocukluk dönemi bir kişinin hayatındaki gelişim ve sosyalleşme sürecinin başladığı ve çocuğun öz değer, özsaygı ve öz sevgi süreçlerini tamamlaması gereken süreci kapsamaktadır. Bu dönemi bu şekilde geçiren bir çocuğun; gelişim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, akran ilişkileriyle sosyalleşme hakkı gibi birçok hakkının elinden alınması demektir ki bu da çocuk haklarının ihlal edildiği anlamına gelmektedir.

Okula giden birçok katılımcıda okul ile oyun yaşı paralel devam etmekte okulun bitmesiyle çocukluğun ve oyun döneminin de bittiği görülmektedir.

“Ablalarım bana çeyiz yaptığı için çeyiz yapmıyordum evdeydim aileme ev işlerinde yardım ediyordum. Zaten iki yıl geçti, artık kendim çeyiz yapmaya başladım... Ben hep böyle okuyup meslek sahibi olmak isterim. Kendi evimi tutmak isterdi. Nasıl diyeyim kendi kararımı kendim vereyim isterdim. Okumamı destekleyen annemdi. Ama ağabeylerim istemiyordu; babamda kararsızdı; sonunda ağabeylerimin dediği oldu. Bilmem. İşte: “kız çocuğu okumaz, kız çocukların başına bir şey gelir, kızsınız belli olmaz dünya halidir...” Yani bilinen bir şey... (Hayaller) Birincisi hemşire, ikincisi öğretmen. En çok öğretmen... Bazı öğretmenlerime çok özenirdim. Ben de onlar gibi olacağım diyordum.” (K13).

Çocuk evliliklerin yapılmasında berdel evlilikleri, zorla evlilikler ve beşik kurtmesi gibi uygulamaların yaygın olduğu literatür taramalarında görülmektedir. Katılımcılar arasında zorla evlilik yapan bir kadının alıntılarına değinmek bu noktada önemli görülmektedir.

Bize biraz aileden ve nasıl bir çocukluk geçirdiğinden bahseder misin?

“Annem de küçük yaşta evlenmiş.12,13 yaşlarında gelin olmuş. Babam evin tek erkek çocuğuymuş o yüzden nenem onu da küçük yaşta evlendirmiş. Yedi yıla yakın çocukları olmamış daha sonra biz dünyaya gelmişiz. Kadınlardan sözü geçen nenemdi. Nenem çok disiplinli bir kadındı her şey onun elindeydi onun sözü geçerliydi evde. Erkeklerden de dedemdi ama dedem nenem kadar değildi ya da dedem bize fazla karışmadığı için ben öyle düşünüyorum. Babam da annemde ikisi de ilgilenirdi. Hele ben evlendikten sonra daha çok

sevmeye başladılar beni. Ben gidince babam anneme bak aziz misafirlerimiz gelmiş diye müjde verirdi. Doğu'da kız erkek ayrımı vardır yok desem yalan olur. Nenem arkadaşlarımızla bahçede oynamamıza izin verirdi ama ne onların evinde ne de bizim evimizde oynamaya izin yoktu. Mesela su taşımak için çeşmeye gittiğimizde dahi geç gelseydik nenem kıyameti koparırdı. Disiplinli otoriterdi nenemiz başkasının ne evine gitmemize ne de onların evinde gece yatıya kalmamıza izin vermezdi. Ama koyunları almaya kız arkadaşlarımla birlikte giderdim ona izin verirdi. Çalışıyorduk iş çoktu. Koyunları otlatırdık, inek sağardık ev işini yapardık. On yaşından beri yapıyordum her işi. Babamlar varlıklıydı tarla, hayvanlar çoktu biz de çalışıyorduk.”(K3)

Kandiyoti'nin belirttiği partriarka kuramını bu tablo içinde değerlendirdiğimizde, kadınların kız çocuklarını ataerkil sistemin istediği kadın modeline çevirmede çok büyük rol oynadığı görülmektedir. Kız çocukları toplumsal cinsiyet ayrımı ve erkeklere itaati ilk başta evdeki kadınlardan öğrenmektedir. Bir kadın, evdeki kızları ne kadar terbiyeli ve itaatkar yetiştirirse evdeki erkekler tarafından o kadar saygı duyulur. Bu da Kandiyoti'nin “ataerkil pay” olarak adlandırdığı eril iktidardan pay almak için; kız çocuklarını istenilen kalıba koymak olarak değerlendirilebilir. Bu durumun diğer yüzü ise; kadınların evdeki kız çocukları üzerinde bu kadar baskıcı olmasındaki nedenin; kız çocuğu yanlış bir şey yapması durumunda, hesap sorulacak ilk kişinin kendileri olmasıdır. Eğer kız namusuna laf gelecek yanlış bir davranışta bulunur ve bunu evdeki erkekler duyarsa bunun bedelini ilk başta kendilerinin ödeyeceğinin bilinmesidir.

Görüşmenin devamında katılımcı annesinin ölmesiyle; babasının ve abisinin berdel evliliği yaptığını anlatmaktadır; **Üvey anneniz olduğunda evde evlenmeyen çocuk var mıydı?**

“İki kız kardeşim vardı. Biri üvey annemle berdel oldu. Babam kendisine bir eş almak için diğer tarafa berdel olarak kızını verdi.. Kız kardeşim 16, 17 yaşlarındaydı. Üvey annemizin babası yaşlı bir adamdı. Kız çocukları vardı; ama erkek çocuğu yoktu. O kızını babama verdi, babamda kızını ona öyle oldu. Üvey annemiz evlendiğinde 19, 20 yaşlarındaydı. Ama kız kardeşimden büyüktü onu iyi biliyorum. Kız kardeşim küçüktü. Annem öldüğünde babam onu verdi. Çok ağladı; ama artık oldu! Kız kardeşim valla çok ağladı. Kız kardeşimin evlendiği adam 60 yaşında vardı, zaten babam da aynı yaştaydı... Kız kardeşlerim, fazla küçük değildi evlenecek yaşlardaydılar 16-17 yaşlarındaydı. Aramızda en küçük evlenen son kız kardeşimdi. Oda ağabeyim için berdel olarak verildi. Kız kardeşlerimden bir tanesi babam için diğeri de ağabeyim içindi. Ağabeyim bir kız beğenmişti. Kızında abisi gelip kız

kardeşimi gördü, sonra o da onu beğendi. Adam kız kardeşini ağabeyime verdi ağabeyimde kardeşini... Ağabeyime berdel olarak gelen kız 13-14 bu aralardaydı. Kız kardeşim de hemen hemen o yaşlardaydı 13 bilemedin 14 yaşındaydı... Gönlü olsa da olmasa da öyle oldu artık! Kız kardeşinle eşi arasında yaklaşık on yıl vardır. Annemiz öldüğünde kimse yoktu nenem ve dedem de ölmüştü. Babam da bir kızını kendisine diğerini de oğluna berdel olarak verdi.” (K3)

Bourdieu'nun sembolik mallar sermayesindeki kuramında, ataerkil sistemde erkeklerin kendi çıkarları için kadını nasıl bir alınıp satılabilir meta gibi gördüklerinden bahseder. Berdel evlilikleri ve zorla yapılan evlilikler bu kuramın en büyük örneğini oluşturmaktadır. Bir baba 14-15 yaşındaki kızını kendisine berdel olarak; 60 yaşındaki bir adama verebilmekte ve bunun karşılığında yine 14-15 yaşlarında bir kızı alabilmektedir. Katılımcının ifade ettiği gibi eşler arasında 20-30 yaş farkı olması bu evlilikleri için hiçbir sorun teşkil etmemektedir. Kızların hiç gözünün yaşına bakılmadan, sırf başlık parası verilmemek için bu alış veriş yapılmaktadır. Bu durumun bir kültürel norm olarak karşımıza çıkması, yani toplum tarafından meşru görülmesi ve bu zihniyetle bu evliliklerin devam edilmesine neden olması olayın en acı tarafını oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze bakıldığında; gelenek ve görenekler insanların ihtiyaçları doğrultusunda oluşmuş normlar olmaktadır. Berdel evlilikleri; ailelerin evlenen çiftlerin masraflarını azaltmak ve ya kan davası gibi birçok ölümün olduğu durumlarda barışı sağlamak için yapılan bir evlilik türüdür. Bu evlilik türü toplumun refahını sağlama adına; kan davası gibi birçok kanın dökülmesin, engelleme dostluk ve barışı getiren yapıcı yönlerini taşıdığı da görülmektedir. Fakat bu durumun bu şekilde suistimal edilmesi; küçük bir kızı çocuğun babası yaşında biriyle evlendirilmesi veya istemediği biriyle zorla evlendirilmesi durumunun gelenek görenek adı altında yapılması; bu şekilde yapılan evliliklerin istismar olduğu gerçeğini ört bas etmemektedir.

Berdel evliliklerinin her ne kadar bazen toplumun huzurunu sağlamaya yönelik yapıcı yönleri olsa da yıkıcı yönleri daha fazladır, buna başka bir katılımcının anlatıları üzerinden değerlendirdiğimizde;

“Annem 15 yaşında evlenmiş babamla severek evlenmişler. Aynı mahallede kalıyorlarmış birbirlerini görüp sevmişler öyle evlenmişler. Annemle halamı berdel etmişler, annem babamla evlenmiş halamda dayımla evlenmiş.” (K8)

Evlenen çiftlerden biri mutlu olsa dahi diğer çiftin mutlu olacağını belirsizdir ki bu evliliklerin öznesi “çocuk” olunca bu evliliklerde sağlıklı aile temellerinin oluşması çok zor olmaktadır. Bu konu üzerinde yapılan çalışmalarda; Tezcan ve Gökçe; bu evliliklerden birinde yaşanan huzursuzluk ve geçimsizliğin diğer aile ilişkilerine de yansıdığını belirtmektedirler. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; kızlarına huzur vermeyen ailenin evdeki geline de kötü davranması, huzur vermediği söylenebilir.²⁸⁰

Çocuk evliliklerin başlı başına bir istismar olduğu kabul edildiği gibi bu istismara neden olan başka bir istismarın da olduğu görülmektedir. Aile hayatında ebeveynler arasındaki şiddetli geçimsizlik ve bazı durumlarda fiziksel şiddetten çocukların da etkilendiği görülmektedir. Bu durumu açıklayan bir katılımcı aile hayatını ve bu hayatta yaşadığı sıkıntı ve istismarları şu şekilde aktarmaktadır.

“Anne babamın evliliği öyle huzurlu bir evlilik değil. Hep kavga gürültü, yani sorular vardı. Babam sorunlar çıkarıyordu; babam değil de annem çok sabırlıydı iyiydi, hep çekiyor. Babamın biraz huyu bozuk, çalışmadan geliyordu. Kazandığı paranın hepsini bir anda harcıyordu, annem de öyle yapmamasını söylüyordu; kavga oluyordu. En çok hala da aklımdan çıkartamıyorum. Ne zaman annem babam tartıştığı zaman o zamanı hatırlıyorum. Çok beni üzüyor. Diyorum keşke benim babam sabah akşama kadar bana vursaydı, hakaret etseydi de annemi dövmeseydi...Çocukların karşısında yapıyordu bir de bunu.... Mesela şimdi biri kavga edecekse eşiyile, çocukları bir odaya koyar, onların yanında yapmaz; bizim evde o yoktu. Babam bizim yanımda anneme vuruyordu. Oluyordu yani... Çocukları da dövüyordu yalan yok bizi de dövüyordu. Şimdi daha yeni babam küçük çocukların yanında yapmıyor daha yeni yeni olgunlaşıyor babam. Mesela çocukları kandırıyor başka bir yere gönderiyor; sonra annemle kavga ediyor tartışıyor, vuruyor.”(K2)

Kadınların ikincilleştirildiği toplumumuzda, kadınların bir ekonomik gücü olmadığında erkeğe her konuda bağımlı olmaktadır ve ev içindeki önemli kararlarda söz sahibi olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda aile içi şiddette en çok maruz kalan taraf yine kadınlar olmaktadır. Bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaratmış olduğu durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eşitsizliğe maruz kalan kadınlarda zamanla öğrenilmiş çaresizliğin olduğu görülmektedir. Fiziksel şiddetin olduğu ailelerde çocukların fiziksel istismara maruz kalması, özellikler de tüm

²⁸⁰ Tezcan, M. (2000). Türk Ailesi Antropolojisi(s.44). Ankara: İmge Kitapevi, Gökçe, B.(1990). Evlilik Kuramına Sosyolojik Bir Yaklaşım. Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri(s.25). Der. Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

zamanını evde geçiren kız çocukların bu istismara maruz kalması kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

“Babam okumamızı istemiyordu; ailemden gizli birkaç defa okula gittim; yazdırılmak için, ama babam yaşımı küçük yazdırdığından dolayı yazdırılamıyordum. Hocalar yaşından dolayı seni okula alamayız, diyordu. Çok istiyordum çok seviyordum, kuran kursu hocası olmak yani hayalimi gerçekleştiremedim. Babam isteseydi okurdum. Hayalim çok vardı okula gitmek için... Kursa gittiğimde kurstaki hocamın bana Tuba çalışkandır, Tuba hepinizden üstündür... Bu övgü sözler bu şefkat beni mutlu ediyordu. Sürekli şefkate mutlu oluyordum başka bir şey istemiyordum. Sevgi, şefkat istiyordum; sadece başka bir şey istemiyordum. Sevgi şefkate çok mutlu oluyordum.”(K2)

Bunun yanında ailede duygusal ihmalin olması da bu evliliklerin nedenleri arasında sayılmaktadır.

“Benim çocukluğum hiç iyi geçmedi! Hani nasıl annem yaşlıydı, yani ben kendimi bildiğim zaman annem artık yaşlanmıştı. Bana vakit ayıramıyordu, artık geçmişti; ikimizin arasındaki o mesafe... Yengem vardı, yengemin çocukları, annem benden çok yengemin çocuklarıyla ilgilenirdi. Onların sorunlarını dinlerdi, hatta ben artık yengemle paylaşırdım yengeme anlatırdım bazı şeyleri... Annemle pek fazla diyalogum yoktu. Okul bittikten sonra... O zaman on iki yaşındaydım. Okutmadılar! Yani okutsalardı ben okurdum. Okumayı çok seviyordum. Derslerim iyiydi. O zamanın şartlarında bilmiyorum; kız fazla okutmuyorlardı. Beni çok üzen şey annem; şimdi benim iki tane kızım var çok ilgileniyorum, her şeyiyle, yani onlar demese ben biliyorum onlara ne lazımdır. Onlar demeden önce onlara o şeyi yapıyorum; çünkü ben annemden görmediğim şeyi kızlarıma gösteriyorum. Çünkü her şey büyük yengemin elindeydi, hepimizin gözü yengemin elindeydi, annemin elinde bir şey yoktu. Bir şey isteseydik yengemizden isterdik. Küçükken televizyon izlerdik mesleği olan kişilere özenirdim ben, öğretmenlere, hemşirelere özenirdim. Onlara çok özenirdim keşke bende olaydım ama olmadı. (üzüldü.) Okumam için destek veren kimse yoktu! Destek çıkan olsaydı belki okurdum hani o zamanki şartlar bu zamanki şartlardan daha kolaydı.(K7)

Kız çocukları ailelerinde, duygusal ihmale uğradıklarında bazen duygusal ihmal fiziksel ihmali de beraberinde getirmekte- evlenmeyi bir kurtuluş olarak görebilmektedirler. Huzurlu ve mutlu bir ailede yetişmeyen; kendisiyle ilgilenen, kendisini seven ve onun değerli olduğunu hissettiren kimsenin olmadığını düşündüklerinde kızların evlilik sürecine gönüllü katılabildikleri görülmektedir.

Katılımcılara, **çocukluğunuz nasıl geçti anlatır mısınız?** Sorusu yöneltildiğinde çoğundan alınan cevap aynı olmaktadır. Bu soruya verilen cevaplar: “Hatırlamıyorum ki...”, “aklıma gelmiyor...” şeklinde olmaktadır. Elde edilen diğer bir bulgu ise; eğitim süreciyle çocukluk döneminin aynı paralellikte yer almasıdır. Bu durum birçok katılımcının anlatılarında aktarılmaktadır. Görüşmelerin hemen hemen hepsinde tüm kadınlar okumayı çok istediklerini ama bu imkanın kendilerine verilmediği ve ailelerin bu konuda isteksiz bir tutum takındıkları, destekleyici bir dayanak olmadığı için okuyamadıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda çocukluk hayalleri arasında okumak eğitim görüp meslek sahibi olmak ön plana çıkmıştır. Bu durum da göstermektedir ki erken yaşta yapılan evlilikler, eğitim hakkından yoksunluğun nedeni ve sonucu olmakta ve toplumsal cinsiyet ayrımı “kız çocuğu okumaz!” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, toplumsal cinsiyet ayrımı ve eril şiddet, Doğu’da kız çocukların okula gönderilmemesi ve eğitime önem verilmemesi konusunda daha baskın çıkmaktadır. Çocuk olma yaşı kız çocukların 11-12 yaşlarından sonra ev işlerine ve evdeki kardeşlerine bakma gibi sorumluluklarına sahip olduğu toplumlarda çocukluk diye bir dönemin tamamen kurgudan ibaret olduğu görülmektedir.

4.2.2. Evliliğe Giden Yol

Bu bölümde, çocuk evliliklerin çocuk gelin olma süreci ve bu süreçte yaşananlar ele alınmaktadır. Bu başlık altında; evliliğin nasıl gerçekleştiği; evlilik kararının nasıl alındığı ve eşlerin bu süreç içinde yaşadıkları durumlar değerlendirilmektedir. Akabinde Medeni Kanun belirlediği evlilik yaşı ve resmi nikahın yapılması kanunun bu evliliklerin yapılmasına nasıl kapı araladığı bu bölümde detaylı olarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

“Aslında ailesini tanıyordum; onu daha önce hiç görmemiştim. Kurban Bayramında köye gelmişlerdi öyle bizim eve de geldiler, oturup çay falan içtiler. Ben daha o zaman küçüktüm, açık saçık giyinmişim saçım açıktı. İşte beni görmüş, babasına söylemiş: “Baba valla küçüktür ben bunu istemem, ben bununla ne yaparım, küçücük bir şey” diye... Babası da baya beni seviyor. O da diyor ki: “Oğlum bir şey olmaz o büyür zamanla falan...” İşte öyle. Onun dediği de benim kulağıma gelmişti. Ben de “asla onu istemem kimdir benimle ilgili böyle şeyler söylüyor, ölürüm de istemem” dedim. Kurban bayramından birkaç ay sonra yine bizim eve geldiler. Çay falan içtiler ben de o zaman örtü takmışım uzun bir etek giymişim “güldü” çok

güzel olmuştum. Beni görmüş sonra çok beğenmiş. Baba “vallahı istiyorum” demiş.” (güldü.) Babası da, “bir istiyorsun bir istemiyorsun anlamıyorum seni” demiş. O da “baba gördüğümde küçüktü” demiş... Büyüktüm aslında da o zaman açık saçık giyinmişim. Örtündüğüm de artık şey görüldüm, evlenecek gibi... Bizim köyün arasında: “Yazma takarsan etek giyersen evlenirsin” diye bir söz vardır. İşte taktım onlarda gelip gördüler, babamdan istediler babam vermedi: beni kaç kişi daha gelip istedi. Babam vermedi. Babam hepsine “hayır” diyordu. Ondan sonra Allah diyor ya “kader olmuş bitmiş” diye ondan sonra onların oldum.” (güldü.) (K12)

“Yazma takarsan, etek giyersen evlenirsin”, “oğlum bi şey olmaz o zamanla büyür”, “kader olmuş bitmiş” bu sözler çocuk yaşta yapılan evliliklerde sıkça kullanılan ifadelerden bazılarıdır. Evlenecek kişinin “çocuk” olduğu fikri ne yazık ki hala oturmamıştır. Bu durum geçmişten günümüze kadar uzanan büyük bir sorundur. Ortaçağda da bu gibi örneklerle rastlamak mümkündür ki o dönemde de kız çocukları yetişkin bir kadın gibi giydirilir ve ondan bir yetişkin kadından beklenen sorumluluklar beklenilmekteydi. O dönem de kız çocukların kendinden büyük erkeklerle evlendirildikleri literatür bilgileri arasında yer almaktadır. Bu durumun altında yatan temel neden çocukluk fikrinin oluşmamasıdır ve görülmektedir ki hala devam eden çocuk yaşta evliliklerin bu kadar yaygın ve meşru görülmesindeki temel nedenler arasında çocukluk fikrinin kız çocukları için hala oluşmamış olmasıdır.

Görüşmenin devamın elde edilen alıntılara bu durum daha iyi açıklar niteliktedir.

“Eşimle ayrı bir yerde konuştuk. Yani oturduk ne iş yapıyorsun, niye beni gördüğün de ilk başta öyle dedin diye sordum O da bana: “seni ilk gördüğüm de küçüktün falan” dedi. “acıdım sana!” dedi. Ben de ona acımana gerek yok falan dedim hatta biraz tartışma olayı da oldu. Beni gördüğünde bu küçüktür ben bunu ne yapayım falan dalgaya almıştı biraz... İkimizde biraz tartıştık tabi bu konu üstünde. Annem onun olmasını çok istiyordu; çünkü benim kaynanam da kayınpederim de çok iyi insanlar... Ya diyordu bana: “Kızım bu zaman da iyi insan bulunmaz; en iyi sen buna evet de”. Yani biraz da annemin gazıyla oldu. “güldü” Ben televizyon izlerken babam, kızım istiyor musun istemiyor musun? Diye soruyordu. Ben utandığım için ne evet diyordum ne de hayır. Suskun kalıyordum... Küçükken nasıl bir evlilik hayal etmişim. Böyle güzel tatlı bir evlilik hayal etmişim aslında; ama daha çok böyle değişik modellerde gelinlik hayal etmişim. Ama birisi bana sorunca, “sen böyle nasıl bir evlilik istiyorsun” diye ben hep utanırdım çekinirdim. Hatta o (eşi) bana dediğinde oturup ağlayışım bile olmuştur. Amcalarım falan böyle şakayla söylüyordu: “Sen evleneceksin, evinin kadını olacaksın” diye... Oturup ağlamıştım.” (K12)

Bunları ifade ederken; o zaman evliliğin sorumluluğunu kaldıramayacağını düşünmesi ve buna kendini hazır hissetmediği için ağladığını anlaşılmaktadır.

Çocuk evliliklerin bu kadar yaygın olmasındaki en büyük etkenlerden biri de aile ilişkileridir. Ağrı’da aşiret yapıların kuvvetli olduğu bölgelerde bu evliliklere çok önem verilmekte ve dünürlük vasfıyla bu evliliklerden bir sosyal sermaye kazanılmaktadır. İyi aileye gelin gitmek veya iyi aileden kız almak toplumda bazen bir statü “saygınlık” kazanma ya da sınıf atlamakla eşdeğer görülmektedir. Özellikle de o toplumda söz sahibi zengin bir aşiretten kız alıp vermek o toplumda saygınlık kazandırdığı için aileler için büyük bir öneme sahiptir. Bazen bu evliliklerde kız çocukların mağdur olduğu gibi evlendirilen erkeğin de mağdur olduğu görülmektedir. Çünkü aileler eş seçiminde onlara da fazla seçenek sunmamaktadır. Bu evliliklerde hem kültürel değerlerin hem de sosyo-ekonomik faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Bu çerçeveden başka bir alıntı ele alındığında;

“On yedimde nişanlandım, on sekiz yaşında evlendim. Bilmiyorum (güldü) kader diyoruz biz... Görücü usulü hiç tanımadan. Önce geldiler gittiler annem dedi: “Abini evlendirmeden bir de sen büyü sonra sen on sekiz on dokuz olduktan sonra vereceğim seni” dedi. Ben de sevindim. Şimdilik olmadığından. Ailecek gelmiyorlardı. Annesi babası yani çocuğu getirmiyorlardı. Sonra aradan iki ay falan geçti amcam herhalde araştırmıştı falan iyi bir aile dedi: “Bu zaman da sonra iyi bir aile bulamayız” falan. Bilmiyorum birden tutturdu dedi, gelsinler bakalım. Sonra aradılar hepsi çok istekli geldiler (güldü) iki ay sonra çocuğu da getirin dediler. Amcam, babam ama amcam gerçekten kararımı çok sorguladı. Böyle iki üç gün boyunca bir şey diyemiyordum hani. (durgunlaşıyor) İnsan nerden bilir, hani tanıımıyorsun bir kere görmüşsün, “hayırlısı” falan dedim... Kim ne dediyse “hayırlısı” dedim. Böyle geldim. Söylediler çok şey söylediler ben de evet dedim artık... Annem zorla evet demiyordu. Diyordu sen evet demiyorsan kesinlikle hayır derim. Ben diyordum mesela, “hayırlısı olsun”. Ben bardak yıkıyordum, tezgahın üstünde kardeşimde bana yardım ediyordu. Böyle tamamdı zaten her şey... Böyle başlık parası falan da var onu konuşuyorlardı. (güldü) Çağırdılar beni bardak yıkıyordum, ellerimde falan daha ıslaktı bir baktım yüzük parmağıma koydular... O kadar... Annem oturdu ağladı bir baktım... Öyle her şey tamamdı (gülüyor ama gözleri de doldu) Annem ağlıyordu... Vermek istemiyordu; hani ne acısından hem veriyordu hem vermiyordu. Yüzük parmağıma takıldıktan sonra ben mutfığa gittim böyle duygu karışımı bir şey ben de oturdum ağladım amcamın eşi geldi sarıldı bana... Böyle verdiklerinde ağlıyorlar. Annemler falan oturup ağlıyordu. Ben de ağladım. Ben bilmiyorum. Böyle neye uğradığımı mı şaşırdım öyle...”(K11)

Bu tür evliliklerde ne yazık ki kızın ve annesinin yaşam biçimi birbirine benzemektedir. Anne, evliliğin olmasını, yani küçük yaşta kızının gelin olmasını istememesine rağmen evdeki erkeklere sözünü geçiremediği ve kızını vermeye razı olduğu görülmektedir. Kadınların çocukları üzerinde ve özellikle de evlilik kararı gibi önemli bir olayda söz sahibi olamaması, kadının ailedeki rol ve statü paylaşımıyla doğrudan ilişkilidir. Zaten erkekler bu evliliğe tamam gözüyle baktıysa bu evliliğin olmama durumu çok zayıftır. Bu iddia diğer görüşülenlerin ifadelerinde de güçlenmektedir.

*“On altı yaşında nişanlandım. On yedi yaşında da evlendim. Ben çok küçükken bizim eve gelip giderdi. Babamlar da onu severdi; bizde çok severdik, onu bize bir şeyler mi getirdin? Diye sorardık sevinirdik. Bize bir şey getirmediğinde ona küserdik. **Çocukluk akli işte.... Korkusundan hiç bir şey olmasa bile bize şeker getirirdi.** Eşim gerçekten çok iyiydi, çok terbiyeliydi. Beni istemeye geldiğinde babam gelip anneme anlattı. Dayımın oğlu işte, okumuş hastanede görev yapıyor çok iyi çocuktur falan. Annemle babam biraz tartıştılar annem dedi: “ben vermiyorum kızımı bu yaşta dedi küçüktür.” Annem beni küçük olduğum için vermek istemiyordu.” (K2)*

Kadınların erken yaşta yapılan evliliklere karşı oldukları; ama bu evliliğin olmaması için bir söz sahibi olmadığı gözlemlenmektedir. Bu durum, annelerin kendilerinin yaşadıkları olumsuzlukları kız çocuklarının da yaşamasını istememesiyle ilişkilendirilebilir. Fakat ne kadar bu evliliklerin olmamasına karşı direnseler de evliliğin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bazen kızının iyi bir aileye gideceği fikrinin yansıtılmasıyla bu evliliğe onay verme ya da göz yuma durumların da yaşandığı görülmektedir.

Bu evliliklerin yapılmasının ardında birçok kültürel normların olduğu da görülmektedir. Bunların başında; zorla evlilik, berdel evliliği ve akraba evlilikleri sayılabilmektedir. Bunları birkaç alıntı üzerinden değerlendirmek gerekmektedir.

“Eşimi beni verdiklerinde hiç görmedim hatta büyük nişan oldu. Aradan bir kaç ay geçti. Bir gün kocam eve geldi. Onu ilk gördüğümde üzerime bir korku düştü dizlerimin bağı çözüldü sanki titredim. Sonra annem beni çağırды; “git çay doldur” dedi. Bana bakınca: “Neden rengin attı” dedi ben, “hiç!” dedim. O gün ki korkusu hala üstümde hala da ondan korkuyorum çekiniyorum. Bizde öyle kızım istiyor musun beğendin mi falan yoktu öyle şeyler yoktu. Baban kime verirse ona giderdin. Baban verdikten sonra yok beğenmedim istemiyorum falan asla yoktu. Baban seni verdikten sonra tamamdı. Sevmesen bile sevecektin mecburdun. Bizim zamanımıza öyleydi.” (K3)

Eril iktidarın oluşturduğu baskı ve şiddet kendini birçok şekilde göstermektedir. “Erkekler ne derse o!, büyükler ne derse o!” durumu koşulsuz itaat ve öğrenilmiş çaresizlik şeklinde vuku bulmaktadır. Başka katılımcı da benzer ifadeler dile getirilmektedir.

“Valla ben evlenmeyi istemiyordum! Ama kayınpederim tarafı babamları çok seviyordu ne olursa olsun kız bizimdir dediler, zorla oldu. Ben istemiyordum gönlüm yoktu; ama babamlarda onlar o kadar ısrar edince vermek zorunda kaldı. İstemeye geldiler, o da geldi konuştuk; ama ben evlenmek istemiyordum... Yalnız kalmadık ben, o, kaynanam ve kaynanamın eltisi vardı yanımda. Hiç konuşmadık odanın bir tarafında ben oturdum diğer tarafında o. Karşı karşıya oturmuştuk biraz birbirimize baktık sonra eşim erkeklerin yanına geçti ben de mutfığa girdim öyle... Annesi ona sordu beğendin mi diye yengem de bana sordu beğendin mi diye, o da evet dedi ben de evet dedim. Fırsat vermediler aslında izin vermediler erkek kardeşlerim de çok kıskançtı yalnız kalıp konuşmamıza izin vermediler. Eskiden öyleydi izin vermiyorlardı; ama şimdiki zamanda öyle değil, kız erkek odada tek kalıp konuşuyorlar karar veriyorlar şimdiki zaman daha güzel. Eşimi gördüğüm de beğendim, ama evlenmek gibi bir niyetim yoktu, o yüzden evlenmek istemiyordum. Küçüküm evlenmek istemiyordum. Ağbimin eşi geldi, rızan var mı? diye sordu. Ben de: “hayır evlenmek istemiyorum” dedim. O da gidip babama söyledi. Babam önce, “ben vermiyorum” dedi. Ama kayınpederim tarafı çok zorladı. biz seni çok seviyoruz kızını bize vereceksin dedi. Babamda onlardan kurtulamayınca bana gelip tekrar sordu çaresiz ben de baktım olacağı yok “evet” dedim o da verdi. Valla ağladım ben çok ağladım. Önce çok ağladım, üzüldüm; ama daha sonra da sevindim. Yaşım küçüktür diye evlenmek istemiyordum, “evlenmeyeceğim” diyordum, o yüzden ağlıyordum. (K6)

Çocuk yaşta evliliklerde aile ilişkileri ve toplumdaki saygın aile olma özellikleri ön planda olduğu ve bu durumun kız babalarını da zor durumda bıraktığı görülmektedir. Başka bir katılımcının ifadelerinde de benzer bulgular görülmektedir.

Bize nasıl evlendiğinizi anlatır mısınız?

“Anlatırım ama gülersiniz... (Espirili bir üslupla gülerek söyledi). Eşimi ben hiç görmemiştim. O beni bir akrabanın düğününde görmüştüm. Eşimin babası hani anlattım ya büyük amcamı işte ona söylemiş kızı istemeye gelicez, o da gelin demiş. Ben hiç istemiyordum. Duyunca çok da ağladım. Dedim: “çocuğu görmemişim ben nasıl evleneceğim” Eşimi hiç görmedim; hatta düğünümü yaptıklarında gerdek gecesi gördüm. Vallah billah! hiç görmedim. Babam, çocuk gelsin görelim dedi. Eşimin babası: “biz dünürüz bir birimizi tanyoruz, biliyoruz, dostuz ne gerek var” dedi. Ben de gelmesini çok istedim. Babam da gelsin görelim kız görsün öyle verelim dedi. Ama kayınpederim

istemedi. Eşim de o zamanlar gurbette çalışıyordu. Bir amcaoğlu da “ben çocuğu tanıyorum beraber aynı yerde çalıştık çok iyi biri” dedi. Öyle istemeye gelince gelmesine izin vermediler. Beni verdikten sonra da babamlar kıskançtır gelmesini istemediler. Öyle hatta düğün gecesine kadar gelmedi. Bir kınam olduğunda gelmişti; onu da orda gördüm mü görmedim mi hatırlamıyorum. Öyle düğün gecesini gördüm. Erkekler bir odada konuşuyorlardı. Benle annem de bir odada oturuyorduk konuşulanları duyuyorduk. Sonra babam geldi evlenmek isteyip istemediğimi sordu. Amcamlar herkes eşimin ailesini tanıyordu. Bu işin olmasını da istiyorlardı ben de evet dedim. Evet demesem diyecekler başkasını seviyor, başkasının peşinden gidiyor bende evet” dedim. İyi ki evet demişim mutluyum çok şükür. ... He valla hiç görmedim. Kına da geldi; ama ortam müsait olmadığı için konuşamadık hiçbir saat falan kaldı gitti. Kalmasına izin vermediler...(K10)

Çocuk evliliklerin yaygın olarak varlığını sürdürmesinde birçok etken görülmektedir. Bunların başında ailenin sosyo-ekonomik yapısının düşük olması ve o toplumda kız çocuğuna verilen değer başta gelmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kültürel bir gelenek olarak varlığını sürdüren başlık parası uygulamasının incelenmesi gerekmektedir. Başlık parası terimi toplumdan topluma değişen bir kültürel ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlık parası olarak bilinen kızın aileye ödenen para; süt parası veya çeyiz parası adı altında da anılmaktadır. Bu konuyla ilgili katılımcıların anlatıları ile karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır.

“Annem kundaktayken annesi ölmüş altı yedi yaşlarındayken de babasını kaybetmiş ona üvey annesi bakmış. Babamın eşi ölünce de annemi görmüş babam istemeye gitmiş. Üvey annesi de babamın dul olmasına falan aldırmamış üvey anne işte vermiş. Yüklü bir miktar başlık almış üvey annesi. (Çeyiz falan) hiç bir şey de vermemiş. (K6)

“(Başlık parası) vardı. 12-13 koyundu başlık param. Birazını yediler birazını da bana masraf yaptılar”.(K3)

Başlık parasının alınması konusunda şimdiki kuşak ile geçmişteki kuşak arasında farklılıkların olduğu gözlemlenmektedir. Şöyle ki eskiden ailelerin bu parayı kendi ihtiyaçları için kullandığı ve geline bu paradan verilmediği, şu an böyle bir şeyin olmadığı ailelerinin bu parayı kızın ihtiyaçları için kullandığı bulgular arasında yer almaktadır.

(Başlık parası) “On iki bin aldılar. Onun hepsiyle ben beyaz eşya aldım. Kendime harcadım, yani bu eşyaların hepsi falan... Kendim seçtim. Eskiden aile ne alırsa odur bir de başlık parasını cebine de atıyorlardı “gülüyor” yok şimdi öyle. Babam diyordu: “ Senin hiç başlık paran olmasa bile” ...

İstemiyordu babam! Amcam zorla ay sen bu kadar masrafı falan nasıl yapacaksın, nişan, haftalık falan çok masraf çıkıyor. Sen bu masrafları nasıl yapacaksın, onun için illaki olsun” dedi. Babam da bir şey diyemedi artık. Büyük amcam hep böyle kararları verdi... Ya bir yandan böyle aileye şey gibi oluyor yardım gibi bir şey... İyi oluyor. Bir yandan da sevimsiz duruyor. Böyle, “başlık parası” (bastırarak söyledi, yüzünü ekşitti.) İnsan bilmiyorum...”(K11)

Başka bir alıntıda;

“(Başlık parası) vardı vardı 12 bin. Hepsini beyaz eşya, küçük eşyaya verdik. Babamlar şey yemiyor, diyorlar haramdır. Harcayamazlar haramdır. Mesela bizimkiler benim de ablamın da bir kuruşunu yemediler. Hepsini böyle gelip bana da hesaplarını da yaptılar. Ablama da yaptılar. “Bir şey olmaz yapmayın” dedim ama olsun kızım biz yapalım dediler.”(K13)

Her ne kadar kızın ihtiyaçları için kullanılsa da başlık parası geleneğinin evlenen kız çocuklarında olumsuz anlamda çağrışıma neden olduğu katılımcıların anlatılarında gözlemlenmektedir.

Başlık parası değil de çeyiz parası diyelim. Babam 15 bin istedi. (güldü.) Onlarda çoktur falan dediler 10 bin liraya indirdiler. 10 bin oldu. (güldü.) Ya başlık parası diye bana sorunca bana çok saçma bir şeymiş gibi geliyor. “Başlık parası” diyince böyle ne bileyim çok tuhaf geliyor bana... Başlık parası... haşa hayvan mısın gibisinden... Başlık parası istiyorlar ya ben daha doğrusu “çeyiz parası” demeyi tercih ediyorum. Ailem iğneden ipliğe her şeyimi aldılar; beyaz eşyadan tutunda küçük eşyaya kadar her şeyi aldılar. Hatta üstüne babam kendi parasını verdi...”(K12)

Çocuk evliliklerinin birçok zararlı yanın olması yanında kız çocuklarının geleceğe yönelik hayallerini ve hedeflerini de sınırladığı gözlemlenmektedir. Birkaç katılımcının evlilik hayalleri ve evlendiklerindeki durumları değerlendirildiğinde bu durumun nasıl etkiler yarattığını görmek mümkündür.

“Hiç bir şeyimi gönlüme göre yapmadılar, ne düğünüm ne gelinliğim günahım boyunlarına (güldü) valla hakkımı helal etmiyorum. Düğünümde ne fotoğraf makinesi ne de saz ekibi getirdiler. Saçma bir gelinlik giydirdiler bana. Eşime söylüyordum bunları istiyorum diye o da babasından çekiniyordu. Babası sonra kavga çıkarıyordu; falan öyle o da istemiyordu... Çok şeyi değiştirdim. Gelinliğim güzel olsun, düğünüm güzel olsun başka bir şey istemezdim. (K10)

Ailelerin baskısı evlilik sürecine de yansdığı görülmektedir. Bu evliliklerde bireysel kararlar alınmadığı gibi, düğüne dair kendilerine bir söz hakkı tanınmadığı görülmektedir. Bu durum başka bir alıntıda da görülmektedir.

*“O zamanlardaki düğünlere gittiğimizde oradaki gelinlere bakardım. Acaba ben de öyle mi olacağım diye düğündeki geline özenirdim... Düğünüm istediğim gibi hiç olmadı. Müzik yoktu, kamera yoktu! Düğünüme ait bir fotoğraf makinesi vardı; o resimlerimin hepsi yandı. Yani düğünüme ait bir hatıram yok... Yok olmadı. **Bazen düşünüyorum keşke şimdiki aklım olsaydı o zamanlar şöyle şartlar koşardım böyle yaptırırdım...** O zamanın şartları büyüklerin elindeydi biz hiç bir şey diyemiyorduk.” (K7)*

Evlilik iki tarafın rızası alınarak yapılan bir antlaşmadır. Fakat söz konusu çocuk olduğunda rızadan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü evlilik gibi sorumluluk isteyen bir yapıyı çocuk gibi; fiziksel, ruhsal ve duygusal olarak gelişimini tamamlamamış bir insanın vereceği bir karar olmamaktadır. Bu bağlamamada çocuğun bu evliliği onaylaması bir anlam ifade etmemektedir.

Keşke o sıra yaşım uygun olsaydı; yani ben kendim de o hataya düştüm de... Yani ben kendim evlenmeye evet dedim; kendim evlenmeyi kabul ettim. Ben evliliği kabul ettiğim gece düşündüm ne bileyim... Yani ben ne yaptım! Yani yüzük bir kere girdi parmağıma geri dönüşü artık yok... (K8)

Zira kendisiyle ilgili evlilik gibi hayati bir konuda söz sahibi olmadığını görmek, kızların kişilik yapısında büyük travmaya neden olmaktadır. Katılımcının hayat hikayesini anlatırken duygulu anlar yaşanmıştır.

“On yılı çıkarınca işte altmış yıldır evliyim... Ne istemesi yavrum. Zorla verdiler o zaman bilmiyordum ki evlilik nedir... Ne bileyim yavrum kıştı öyle gelip aldılar beni öyle düğün falan yoktu. Öyle hatırlamıyorum pek... Annem garibimi hep dövüyordu ne yapsın hep dövüyordu onu... Verdiklerini biliyorum öyle işte... Babam iki kadınla evlendi. Annemin hiç erkek çocuğu yoktu. Üvey annemin bir erkek çocuğu vardı. Diğer erkek kardeşime hamileyken babam vefat etti. Üvey annem de çocuğunu doğurunca ailesinin yanına gitti, evlendi. Annem de başka bir adamla evlendi. Annem evlendiğinde biz sekiz kız kardeş ve diğer üvey erkek kardeşimle sekiz kişiydik... (Üvey baba) Ne iyi bakması...(Burada derinden bir iç çekti) Zavallı garibandık işte bakmıyordu bize kimse... Ne bakması üvey babam öyle aramıza girdi kurbanlık koyun gibi küçük küçük evlendirdi gelene verdi... Evlendiğinde dokuz belki de on... Hayır valla evlendikten bir iki yıl kaldıktan sonra adete girdim. Kız kardeşlerim benden daha küçüktü sekiz, dokuz. Onlar

da küçük küçük elalemin eline girdiler... Üvey babam acımadı gelene verdi bizi... Valla onlar benden bile çok küçük evlendi, ben en büyükleriydim onlar benden küçüklerdi... Geçen vefat eden kız kardeşim evlendiğinde altı yedi yaşındaydı valla... Ne adeti hepsi çocuktı... yedi kız kardeşlik en büyük ablamızı babam evlendirdi. Ondan sonrakilerini üvey babam evlendirdi. Aramızda büyük olarak evlenen tek kız ablamdı. Ablam büyüktü 15 yaşındaydı evlendiğinde... O ergenliğe girmişti göğüsleri falan çıkmıştı, büyümüştü. Sonra babam vefat etti. Ablamdan sonra bendim ve bende ancak on yaşında vardım. Üvey baba beni verdi. Dört kız kardeşim benden küçüktü o zaman onlarda işte altı yedi yaşındaydı evlendiklerinde...”(Gözleri doldu iç çekti.) (K4)

Çok küçük yaşlarda (10-13yaş) yapılan evliliklerin kız çocuklarda ağır travmalara neden olduğu görülmüştür. Yani bu evlilik yaşı ne kadar aşağıya çekilirse o kadar yaşanan istismarın boyutu ve etkisi artmaktadır.

Çocuk evliliklerin bu kadar yaygın yapılmasının ardında Medeni Kanun evlilikle ilgili belirmediği yasaların bu evliliklerin olmasına ihmâl kapısı açtığı görülmektedir. Bu durumu açıklamak gerekirse karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Medeni Kanunda resmi nikahın yapılması için 18 yaşını tamamlaması maddesi ve akabinde 16 yaşını dolduranların olağanüstü hal durumunda “hayatının tehlikede olması, hamle kalması, vb. durumlar” Aile Mahkemesi Hakimleri tarafından evliliğin yapılabileceği maddesi yer almaktadır. Medni kanunda belirtilen evlilik yaşı b evliliklerin olmasında bir ihmâl kapısı açtığı görülmektedir. Fakat bu durumun yanı sıra dini nikahın toplumumuzda çok yaygın yapılması ve ailelerin dini nikahın kılınmasına öncelik vermesi bu evliliklerin yaygın olmasının ardındaki gayrı meşru yollardan biri olarak görülmektedir. Ailelerin bu durumu kullandıkları, evliliği önce dini nikahla yapıp daha sonra kızın yaşı tuttuğunda bu evliliği yaptıkları görülmüştür. Bu durum araştırmadaki bulgulara şöyle yansımaktadır:

“Benim yaş küçüktü kimlikte ondan dolayı yaşıma büyüttüm. Babam resmi nikah için... Ondan sonra bir yıl geçti resmi nikahı yaptık.” (K8)

“Resmi nikâhı evlendikten üç dört yıl sonra yaptık. Kızım birinci sınıfa başlayacaktı o zaman yaptık...”(K7)

“Resmi nikahımı yaşıma tutmuyordu, yaşıma ocakta falan tutuyordu. Onlarda biraz geç yaptılar.” (K11)

“On beş yaşındaydım evlendiğimde bir ay sonra da gebe kaldım. (Resmi nikah) Evlendikten üç yıl sonra yaptık.”(K6)

Bu evliliklerin gerçekleştirilmesi için yapılan birçok yöntemle başvurulduğu görülmektedir. Bunlardan bazılarını sıralamak gerekirse; kızın yaşının ailesi tarafından büyütülmesi ya da resmi nikah için kızın hamile kalana kadar bekletildiği bir çok katılımcının anlatılarında yer almaktadır.

“Eşim askere gittiğinde bir çocuğum vardı. Askerden gelince ayrıldık... Askerlik yaşı çoktan geçmişti; ama kayınpederim kızlarının yaşını büyük erkeklerin yaşını ise küçük yazdırmış... Kızları küçük evlendirdiğinde kimlikle sıkıntı olmasın diye büyük yazdırmış; erkekleri de askere geç gitsin diye küçük yazdırmış. (K10)

Kızların yaşının büyütülmesi veya nüfusa büyük yazılması durumu, bu evliliklerin yapılmasının duyulması (şikayet edilmesi) durumunda yaşanılacak olayın önüne geçilmesi ve kızların çocuk yaşta olmasına rağmen resmi nikah işlemlerinde sorun çıkmaması için yapılan yaygın bir yöntemlerden biri olarak görülmektedir.

4.2.3. Evlilik Hayatı

Bu bölümde evlik hayatında ne gibi zorluklarla karşılaştıkları ve bu zorlukların ne kadarının evliliğin çocuk yaşta yapılmasından dolayı yaşadığı incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde araştırmanın özünü oluşturan kadın ve çocuk hakları ihlali ve yaşanan ihmal ve istismar türleri incelenmeye çalışıldığı için büyük öneme sahiptir. Zira kız çocuklarının evlilik sürecinde yaşadıkları ihmal ve istismarın boyutunu belirlemek zor olduğu gibi onları gün ışığına çıkarmak ve bunların anlatılarından açıklamak da o kadar zor olmaktadır.

Toplumumuzda kadınlar üzerindeki en büyük korku ve baskı namus; bekaret olgusudur. Ağrı ilinin bazı bölgelerinde çarşaf gösterme geleneğinin hala çok yaygın olduğu katılımcıların kendi deneyimlerinden öğrenilmektedir. Çarşaf gösterme olayı kızın bekaretinin bir kanıtıdır ve bunu kanıtlayan kız duyurmak için çarşafın yanına para, eşarp veya altın gibi hediyeler koyar. Çarşafı almaya gelen kişiye çarşafı birlikte verir ve bu da kızın kendisini aklamasının bir müjdesi olarak görülür. Bazı katılımcılar gerdek gecesi toy başının kapıda beklediğini, bazılarının ise sabah olunca çarşafı yatağın altına koyarak kaynana ya da toy başına gösterdiklerini aktardı. Kız çocuklarının ilk yapacakları şeyin, o gece gerdeğe girerek çarşafı akşam ya da sabah kapıda bekleyen kişiye vermesidir. *Bu geleneği nasıl görüyorsunuz sizce gerekli mi?* sorusuna kadınlar bunun iki taraf birbirine güveniyorsa gerekli olmadığını; ama her

iki taraf da ilerde bir sorun olur kızın namusuna bir laf ederler diye göstermenin kızın namusunu bir nevi güvence altına aldığını savunarak, çarşaf göstermenin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. *Bir sorun olursa ne olur?* Ssorusunun cevabı, tedirgin ve korkuyla bakan gözlerde gözlemlenmiştir. İlk gecenin verdiği endişe, korku ve utanma duygusu anlatılarda aktarılmaktadır. Namusun, can almak kadar değerli olduğu toplumumuzda namus cinayetlerinin gün geçtikçe çoğalması garip görülmemektedir. Araştırmada katılımcılar bu soru özellikle seçilerek sorulmaktadır. Bu sorunun sorulmasındaki temel amaç, bu geleneği sorgulamak değil, kız çocukların ilk gece yaşadıkları istismarı anlamaktır. Bu durumu katılımcıların anlatıları üzerinden aktarıldığında daha açıklayıcı olmaktadır.

Çarşaf gösterme geleneği var mı sizde varsa senin nasıl oldu?

“Hıhı var. Böyle sabah uyanır uyanmaz getir, bana dedi. Yok, eşim demedi ya eşim öyle şeyleri fazla şey yapmıyordu. Kaynanam dedi; sabah uyanır uyanmaz getir bana dedi; sabah altı mıydı neydi kapı çaldı istedi onu... Öyle... hediye mi bırakılıyordu. Yok, sadece adettendi yatakları topladığında baldıza bir yazma koymuştum yatakları topladığında aldı. Bide para konulması gerekiyordu. Eşim de beş lira mıydı ne onu koydu yatağın altına. Baldızım yatakları toplayınca kendine aldı. Hani eskiden akşam çarşaf bekliyorlardı ya eskiden herkes salonda çarşaf bekliyordu. Ablamınki de öyle olmuş (güldü) ablam anlatıyor. Böyle herkes salonda beklemiş o gece. “gülüyor” insana bir güvensizlik midir nedir?... Eskiden herkes öyle oluyordu. Yani birisine özel bir şey değildi. Akşam beklerlerdi o iş olana kadar. Bazıları uyukluyor beklerken falan (gülüyor) sonra kapıyı çalıp çarşaf isterlerdi. Görüp gidiyorlardı. Ya içleri rahat oluyor ya iyi... Hani insanın ömür boyunca başına kakılacağına bir seferlik gösterse olsun bitsin daha iyi. Tanımadığın insanlara sana güvenmiyorsa bir şey diyemezsin.” (K11)

Diğer katılımcıların anlatılarında da benzer bulgular görülmektedir.

“O iş olduğu gece Toy başı kapıda bekliyordu; çarşafı istedi verdim, baktılar. Evet gece kapıda bekliyorlardı. Öyle şimdiki gibi sabahı bekleseler sabah baksalar yoktu. O gece baktılar.”(K14)

“Vardı bende gösterdim; hediyesini de koydum. Eşim de para üstüne koydu. Baldızım yatakları toplamaya gelince kendine aldı. Çarşaf göstermek ve hediye vermek kızın namusunu koruduğunu müjdeleyen bir şeydir. Bizim ailelerimizde hala sürdürülüyor bu adet.” (K6)

“(Çarşaf gösterme geleneği) Vardı. Benimkini toy başı istedi; ona gösterdim. Eşim para koydu öyle... Yani ilerde görmedik! Bilmedik! Nasıl geldin bu eve yani bunu kanıttır. Ben hala da saklıyorum. Zaten o zaman karşı tarafa

göstermek amacıyla sakladım şimdi de hala da sandığımda şimdi herhangi bir amaçla değil, öyle kalmış çeyizlemişim. Ama o zaman insan gösteriyor yani.”(K7)

“Evet, sabah gösteriliyor ya... Sabah gösteremedik nedense (burada imalı bakıyor sitem var gibi) O iş akşam oldu, akşam gösterdik onlara... Yok beklemediler. Kapıda çarşafı istediler biz de gösterdik. Toy başı eşimin halasıydı o istedi... Gerekli...(Neden?) Namus için olabilir mi acaba Göstermek gerekir!” (imalı güldü) (K8)

“Göstermek gerekli, ilerde bir sorun çıkacağına, o gece çıkarıp göstermek namusumuzu koruduğumuzu kanıtlamak en iyisi. Her zaman bir korku bir endişe olacağına bir kere gösterip kurtulmak daha iyi...” (K12)

Katılımcıların da anlatılarından anlaşıldığı gibi ilk gece (gerdek gecesi) eşler yalnız olmamakta kapıda onları bekleyen kişiler bulunmaktadır. Bu gece erkek erkekliğini, kız ise namuslu olduğunu kanıtlamak zorundadır. Çarşafın gösterilmemesi durumunda, toplumsal baskının olduğu, kişilerin ailelerinde veya yakınlarında hep bir soru işareti, bir şüphe kalacağı korkusu bulunmaktadır. Bu da bazen cinsel istismarın yanında, fiziksel istismarında olmasına neden olduğu görülmektedir. Bu durum kız çocukların ilk geceyi nasıl deneyimledikleri sorusuna verdikleri yanıtlarda daha iyi anlaşılmaktadır.

(İlk gece)“Yoo hayır ikimizde ciddiydik.... Eee yani mesela ben eşimi nişandan sonra hiç görmedim. Düğünden önce iki kere gördüm bir de düğünde gördüm. Düğünden önce bir gün geldi aldı beni kınaya hazırlandık. Ertesi gün gelinlik almaya gittik, gelinlik aldığımız günün akşamı kınayı yaptık sabah da düğündü. Mesela soğuk oluyorsun fazla konuşmuyorsun. Ben hiç konuşmuyordum soğuk davranıyordum. Öpmek istiyordu pek fazla izin vermiyordum. Yanıma yaklaştırmaya çalışıyordu soğuk davranıyordum.”(K13)

“(İlk gece) Eşim beni teselli etti: “Üzülme artık yanıma geldin” dedi; benimle çok ilgilendi... Valla ondan çok utanıyordum. Daha önce onu hiç görmemiştim. İlk kez gördüğümde de utanıyordum, çekiniyordum. Eşini görmeden evlenince insan ondan çok utanır, çekinir.” (K6)

Sağlıklı cinsel birlikteliğin olması için iki tarafında buna hazır olması gerekmektedir. Bunun dışında yapılan bir birliktelik özellikle de taraflardan birinin ya da ikisinin henüz her yönden gelişimini tamamlamamış bir çocuk olması bu birlikteliği bir istismar haline getirmektedir. Bu evliliklerin kız çocukların kişisel gelişimine zarar verdiğini, öz benlik algısını kırdığı katılımcıların anlatılarından gözlemlenmektedir.

Bununla ilgili başka bir alıntıda yaşanan endişe ve kaygılar, kendini rahat ve güvende hissetmeme durumu şöyle aktarılmaktadır.

“(İlk gece) Ondan çok utanıyordum çekiniyordum, başımı hiç kaldırmadım; zaten yüzüne hiç bakmıyordum. Öyle işte sonra sabah oldu o erkeklerle kahvaltı yapmaya gitti ben de eltilerimle birlikte yaptım. Bir iki gün öğlen yemeğini birlikte yedik. Ben dedim ya öyle ondan çok utanıyordum, çekiniyordum. Ben hayatım boyunca hiçbir erkekle konuşmamışım etmemişim. Biz evlenmeden önce telefonda konuştuğumuzda bile ondan utanıyordum. Evlenince de ondan utanıyor, çekiniyordum. Onu hiç görmediğim için ondan çekiniyordum utanıyordum. Pek onun yanında konuşmuyor yemek falan yemiyordum. Onun yanında rahat değildi. Eltilerimin yanına gidiyordum; onların yanında kendimi rahat hissediyordum.” (K10)

Her insan kendi bedeni üzerinde dokunulmazlık hakkına sahiptir. Bu dokunulmazlık hakkı ihlal edildiğinde kendine olan özgüven ve öz benlik dediğimiz kişiliğin oluşmasındaki en önemli yapılar tahribata uğramaktadır. Bu evliliklerde kız çocukları hiç tanımadıkları, sevmedikleri, istemedikleri kişilerle evlenmek ve rızası dışında bir cinsel birliktelik yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumun özetleyen bir aşağıdaki alıntı durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılmaktadır.

*“10 yaşındayken halam oğluna beni sözlemiş. O zamanlar çok küçük olduğum için bana söylemediler, benim yüzüğümü ablamın parmağına koydular. Oysa ablam da yeni nişanlanmıştı. Ben merak ediyordum ama üstünde de durmuyordum; çünkü ablam iki nişan yüzüğü takıyordu. Meğerse biri benim biri de onunmuş. Bunun sebebiyse yüzük parmağıma olmuyor diye onun parmağına koymuşlar. 10 yaşında sözlendim, 14 yaşında evlendim. **Çocukluğumu pek hatırlamıyorum çünkü daha oyun oynuyordum bana evlendin dediler. Yemin ederim evlilik nedir, nasıldır bilmiyordum.** Gerdek gecesi eşim yanıma gelince aynı yatakta uyumamız gerektiğini söyledi yanıma geldi. Ben bağırarak; **“annem beni öldürecek çık yatağımdan dedim”** ağladım. Tabi o beni sakinleştirmeye ve **“artık evliyiz annen niye kızsın sana”** dedi. Ama ben dinlemiyorum, ağlıyorum, bağırıyorum, yanımdan gitsin diye debeleniyordum. Allahtan eşim gerçekten çok iyi çıktı bana hoş görülü davrandı, iyi davrandı. Hala bazen çocukların yanında bu olay konuşulur gülererek anılır. Anneniz yanına gidince **“çık yatağımdan annem beni öldürecek diye bağırdı”** diyor. **Gerçekten evlilik neydi bilmiyordum oyun oynuyordum, çocuktum. Seni verdik evleneceksin dediler ben de tamam dedim oyun gibiydi sandım ama vallahi bilmiyordum evlilik nedir.** Annemden çok korkuyordum. Evin tüm otoritesi ondaydı. O yüzden eşim yanıma geldiğinde; **“Çık yatağımdan annem beni öldürecek”** diye bağırıyordum. (burada gülümsüyor) **çocuk akli işte... Akraba evliliği olmasıydı***

sanırım. Eşimin annesi ve babası ölmüş ona teyzesi yani halam bakmış. Halam da babamdan isteyince babamda kırmamış halamı ona söz vermiş kızımı vericem diye. Halam yüzüğü getirince parmağıma olmaz diye nişanlı ablamın parmağına koymuşlar. 14 yaşında da zaten düğünüm oldu... Tamam dedim sevindim. **Ne bileyim bir oyun gibi gördüm. Düğünümü falan yaptılar ben seviniyordum gülüyordum. Oyun gibi geliyordu bana...** Eşimle 10 yıl yaş farkı var aramızda, biz evlenmeden önce eşim askerliğini yapmıştı..." (K9)

Çocuk bu sorumlulukları kaldırabilecek güçte olmadığı gibi bu sorumluluklara itiraz etme ve baş kaldırma gibi bir şansının da olmadığı görülmektedir. Küçük gelin tercih edilmesinin amaçlarından bir tanesi gelinin itaatının ve uyumunun sağlanmasıdır. Bu da çocuğun hem sağlıklı gelişimine ket vurmaktadır. Bu konuda birkaç alıntıya vurgu yapmak gerekirse;

"Kayınpederim, evde herkes ondan çekinirdi ne dese o olurdu... Bu evin erkekleri asla çocuk bakımı ev işi asla yapmazlar. Ne kadar işim olursa olsun el atmaz... İlk evlendiğim zaman çok eziyet çektim, ailemi özlüyordum bu eve alışmak zaman aldı. Kayınpederim çok sinirli otoriter bir adamdı en ufak bir şeye çok kızar azarlardı. Kocalarımız gurbette çalışmadaydı; biz kadınlarda evdeki işleri yapıyor hayvanlara bakıyorduk. Evdeki her işi erkekler olmadığı için kayınpederim biz kadınlara yaptırıyordu..." (K10)

Ataerkil toplumda ev içi emeğin görünmezliği, bu evliliklerin yapılmasındaki etkenlerden biri olarak görülebilir. Çünkü erkeklerin çalışmak için başka şehirlere gitmesiyle evin tüm sorumluk ve işleri kadınların üzerine kalmaktadır. Başka bir alıntıda da benzer bulgular görülmektedir.

"Evlilik hayali kuruyordum güzel olur diye düşünüyordum. Ama hayal ettiğim gibi çıkmadı nedense çok zor. Onun istediği her şeyi yapıyorsun, onun emrindesin, her şeye el koyuyor, illa benim dediğim olacak diyor... Genelde sinirle istiyor (güldü) böyle... tepki veriyor bağırarak. O yüzden bazen pişman oluyorum, böyle sinirleniyorum ne bileyim... Çok üzüliyorum bundan dolayı; bazen diyorum keşke evlenmeseydim. (gülüyor ama gözleri doluyor gözünü kaçırıyor...)... Yok içimde biriktiriyorum, içimde kalıyor... Çok oldu! Yeni gelmişim alışamadım bazı konulara bazı kurallara! Çok sıkıntı çektim. İş konusunda mesela yeni gelindim tandır ekmek vurmaya bile benden bekliyorlardı. Evlendikten iki ay sonra ekmek vurmaya da başladım. Evin işinin hepsini ben yapıyorum şimdi..." (K8)

Çok çocuklu aile yapısına sahip ailelerde kız çocuklarının daha fazla istismara uğradığı görülmektedir. Yaşanılan istismarın boyutları ele alındığında birinin diğerinden ayırmak mümkün görülmemektedir. Çünkü gelin olarak eve getirilen kız

çocuğu evdeki herkesin hizmetini görmek ve verilen her işi yapmak mecburiyetinde bırakılmaktadır. Bunun yanında işleri yapamadığında alay konusu oldukları, hakaret işittikleri ve bazen de fiziksel şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Eşinden çok korktuğunu söyleyerek ses kaydının alınmasına izin vermeyen bir katılımcının anlatısına burada değinmek yerinde olacaktır.

*“Eşim duyarsa beni öldürür. Çocuklarım her şeyimi eşime yetiştiriyorlar; kaynanam evde birlikte yaşıyoruz. 15 yaşında evlendim dokuz ay nişanlı kaldım. Evlendikten 20 gün sonra eşim askere gitti o dönemde askerlik de uzundu. Bekledim. Küçük yaşta evlendiğim için pişmanım. Okulu kendim bıraktım imkânlarımız vardı; ailemde karışmıyordu. Bugünkü aklım olsaydı okulu bırakmazdım. Küçükken evlenmek çok zor, çok yıprandım. **İş bilmediğinde alay ediyorlar, hakaret ediyorlar susuyorsun...** Tandır yapmak yani ekmek yapmak. Babamın evinde annem vururdu; bize hiç yaptırmazdı; ama burada öyle mi. **Yap! diyorlar yapıyorsun.** Çok zorlandım; hep ellerim yanıyordu; parmaklarım kabuğu soyuluyordu. Biraz iyileş, tekrar ekmek yapacaksın diyorlardı. Yapıyordum ve onlar tekrar yanıyordu.”(K1)*

Eve getirilen çocuk gelin, bir kadın olarak görülmekte ve ondan istenilen sorumluluk ve hizmet de o şekilde değerlendirilmektedir. Bir kadın hem evdeki sorumlulukları yerine getirmeli, evdeki herkesin hizmetini görmeli ve hem de çocuk doğurması gerekmektedir. Bu sorumlulukların muhatabının bir çocuk olduğu çoğu zaman unutulmaktadır. Bu da çocuğun ev içinde yaşadığı ihmal ve istismarın daha ağır olmasına neden olmaktadır.

“İlk çocuğum doğduktan hemen sonra ekmek vurmamı istediler “tandır” onda çok zorlandım. O zaman daha on altı yaşındaydım çok bir şey bilmiyordum ellerim hep yanıyordu tandır vurduğumda sonra da acıyordu.” (K16)

Başka bir katılımcıda da benzer şeylerden söz etmektedir.

“Evlendikten sonra her işi yapıyordum; sadece ekmek vurmamı bilmiyordum. Vurunca ellerim hep yanıyordu. Küçüktüm çok zoruma gidiyordu; ağlıyordum ekmek vuramıyordum. Ekmek vurmam için birkaç gün çok zorluk çektim; sonra alıştım, artık evin tüm ekmeğini ben vuruyordum. Evlendikten bir iki hafta sonra ekmek vurmamı istediler. On beş yaşındaydım ve o ıstırapı çileyi çektim.”(K3)

“Mesela bütün evin ağırlığı sorumluluğu gelinin üstünde. Mesela ben gelin olduğum için evin sorumluluğu yükü hepsi benim üstümde... Mesela bazen bunu kaldıramıyorum olabiliyorum. Mesela ilk geldiğimde yemek yapıyordum; ama tam değil, daha yemek yapmasını tam bilmiyordum. Gelir gelmez yemek

böyle üstüme çullanınca zoruma gitti. Ondan sonra düzgün ev işi de yapmasını bilmiyordum...”(K13)

Gelin geldiği eve “özellikle çok nüfuslu geniş aile yapısına sahip evler” ayak uydurmak ve gelin olmanın sorumluluğunu kaldırmak adına; duygusal, fiziksel istismara çok uğradıklarını, evin tüm işlerinden sorumlu tutulduklarını ve ağır işler arasında; tandırda ekmek vurmak, su taşımak ve evdeki erkeklere koşulsuz itaat emek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Çocuk evliliklerin başta cinsel istismar olmak üzere tüm istismar türlerini en az birine maruz kaldıkları görülmüştür.

Bu durumla ilgili başka bir anlatıda bu durumun nasıl ev içi görünmez emekte çocuğun ve kadının kullanıldığı ifade edilmektedir.

“Hep çalışıyordum. Elalemin ahırını temizliyordum, elbiselerini yıkıyordum. Şimdi ki gibi makine falan yoktu; elalem içi su dolu koca koca kazanları tandırın üstünde kaynatırdı beni çağırırdı; bende gider akşama kadar elbise yıkardım. Bitince ellerim kıpkırmızı olurdu; buruş buruş olurdu ellerim çok acırdı sonra işte bir kalıp sabun verirlerdi bir avuç bulgur ya da bir avuç buğday veriyorlardı işte öyle... Onu da getiriyordum kocamla birlikte yerdik. Evimizi yaptığımız zaman çalışanlara yemek yapmak için ondan bir şey istediğimde nerden getireyim! der kızardı hakaret ederdi...”(Gözleri doldu.)(K4)

Feminist yazarlarından olan Caldwell’in alıntısına değinmek konun açıklanır olması bakımından önemli görülmektedir. Caldwell toplumsal cinsiyet ayrımının bir nedeni ve sonucu olarak görüldüğü çocuk evliliklerindeki durumu şöyle ifade eder:

...her erkek aile reisinin iddia edeceği gibi, kızlar oğullardan daha az önemlidir, çünkü genç yaşta bir başka aileye gelin giderler: bununla birlikte tam da değersiz sayıldıkları için küçük yaşta aileleri tarafından itaatkar olmaya koşullandırılan, bu nedenle çok değerli ve ekonomik bir iş gücü oluşturan bu gelinler aile içinde (büyük ölçüde hayatı kolaylaştırıcı) en ağır işleri yapmakla yükümlüdürler.²⁸¹

Çocuk evlilikleri aynı zamanda çocuk anne olmayı da beraberinde getirmektedir. Bu durum katılımcıların anlatıları üzerinden ele alındığında, bu evliliklerin çocuklar üzerinde ne gibi hak ihlallerine ve istismara neden olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

²⁸¹ Caldwell'den alıntılan; Kandiyoti. D. (1996). Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar (s.58). Çev: Aksu Bora, Feyziye Sayılan vd. İstanbul: Metis Yayınları.

“16 yaşında anne oldum. Çok küçüktüm çocuklarımla birlikte büyüdüm. Şimdiki aklım olsa evlenmezdim. O zaman acemiymdim, toydum...”(K1)

*“Annem 11 yaşında evlenmiş. Üvey babası onu hiç görmediği adama vermiş. Annem babamla birbirlerini hiç görmeden evlenmişler... Ben on dört yaşında evlendim. On beş yaşında anne oldum. On dört yıllık evliyim. **İlk iki çocuğumu ben değil eşim büyüttü diyebilirim. Küçüktüm bakamıyordum bakmasını bilmiyordum çocuklarımla büyüdüm diye bilirim.** Allah razı olsun eşim çok iyiydi o bana hep yardım ederdi. Ben şanslıydım akraba evliliği olduğu için fazla sıkıntı çekmedim. (K16)*

“Evlendikten sonra bir kere adet oldum; sonra da gebe kaldım. Daha yılım dolmadan kızım elime düştü. (K14)

“İlk defa adet olmuşum o zamanda düğünümüne denk geldi. O yüzden ilk gece ilişki olmadı bir hafta sonra oldu. Annem bize hep kızar pek ilgilenmezdi. Zaten aramızda çok kuşak farkı vardı, annem eskilerin kadınıydı. Çocuklarına nasıl bakması gerektiğini falan bilmezdi ilgilenmezdi. Ondan korkardık. Ağabeylerim benden çok çok büyük, evde bir sürü yengem vardı onlar ilgilenirdi bizimle. Yengem adet olmadığını biliyordu ama! Bu konuda bana ne bir şey sordular ne de rızamı aldılar. Ben karı-koca nedir bilmiyordum... Evlendikten bir yıl sonra hamile kaldım.16 yaşında ilk çocuğum doğdu.18 yaşında iki çocuk annesiydim. Dedim ya bir hemşire olayımız var diye; Ben doğum yaptığımda bir hemşire geldi bana baktı kaç yaşındasın dedi bende 16 dedim. O da “Aaaa! çocuğun çocuğu oldu” dedi şaşırdı. Çocukken doğum yaptığım için doktorlar çok şaşıırıyordu. Çok büyümeden anne oldum kendimi bilmeden... Ben çocukken hiç hayal kurmazdım. Sadece evlendikten sonra bir hayalim vardı o da para biriktirip bir ev almak. Eşim Hastalandı dokuz yıldır kanser hastası biriktirdiğimiz tüm para oraya gitti. Bende bir daha hayal kurmadım. Hayal kurmayı da sevmiyorum. Hayal kurmuyorum. (Gözleri doluyor yüzünü çeviriyor konuyu kapatmak ister gibi bir bakış atıyor) Elimden bir şey gelmiyor değiştiremem hiç bir şeyi hayal kurduğum her şey battı. Ama en çok beni üzen şey de; Büyük oğluma ilk çocuğuma iyi bakmadım o içimde kaldı. Emzirdiğimde ağlıyordum, Sevmiyordum emsin istemiyordum. Aslında emzirmeyi sevmiyordum hep ağlıyordum. Ama ikinci çocuğum yani kızıma iyi baktım; çünkü o zaman büyümüşüm biraz. Ama hep içimde kalmıştır. Oğluma hiç iyi bakmadım iyi anne olmadım. Ona nasıl bakmak gerektiğini bilmiyordum. Onu sevgisizi ilgisiz büyüttüm. Bazen oğlumla konuştuğumda bunu ona da diyorum. “Çocuğum sana iyi anne olamadım sana iyi bakamadım” diyorum. Ama şimdi diğer çocuklarıma nazaran onu daha çok seviyor ona daha çok sarılıyorum. Onu daha çok önemsiyorum çünkü biliyorum ki; ben ona iyi annelik yapmadım. Geri dönme şansım olsaydı ilk onu değiştirirdim.” (K9)

Anne olmak için öncelikle kadının fizyolojik gelişimini tamamlaması gerekmektedir. Kız çocukların bu yaşta evlenmesi ve çocuk sahibi olması, kişinin bedensel bütünlüğünü bozmakta ve anne bebek ölümlerine neden olmaktadır. İstatistikler, 18 yaş altında evlenen kızların, diğer yaş gruplarındaki kadınlara oranla daha fazla risk altında olduklarını belirtmektedir. Başka bir çalışmada, 15-19 yaş arasındaki genç kadınların doğum sırasında yaşamlarını kaybetme riskinin yirmili yaşlardaki kadınlara oranla iki kat ile beş kat daha fazla olduğu saptanmaktadır. Ayrıca sosyo-ekonomik durum, hekim kontrolü, doğum öncesi bakım alıp almama, beslenme, adolesan gebelikte risk durumunu belirlediği ve hamileliğin bir adolesan için başlı başına ciddi psikolojik sorunlara neden olduğu bilinmektedir. Adolesan döneminde bir genç kızda anne olabilecek bedensel gelişme tamamlanmadığı gibi çocuğa bakacak ve bu yükü kaldırabilecek bilgi birikimi ve sorumluluk bilinci de gelişmediği görülmektedir.²⁸² Böylesi bir sonuç çocuk haklarını ve kadın haklarını ihlal ettiği gibi, bu yaşta bir kız çocuğunun anne olması demek çocuğun istismar edildiği ve doğurduğu çocuğun da ihmal edildiği anlamına gelmektedir. Buna karşın aileler, evliliğin ilk yılından itibaren çocuk gelinlerden bebek beklemekte ve gelinlere psikolojik baskı yaptıkları katılımcıların anlatılarından anlaşılmaktadır.

“Çocuk diyorlar! Ama çok fazla zorlamıyorlar. Diyorlar ama... Yok doktora eşim fazla istemiyor gitmemi, yani diyor olmaması güzel bir şey şimdiden, erken olmasın diyor. Biz hayatımızı yaşayalım falan ama evdekiler... Evdekilere kalsa ilk günden hamile olmalıyım... Ben çoğu geline göre çok gitmişim baba evine; abimin düğününe gittim bir hafta sonra ablam uzak memlekete gidiyordu, onu görmeye gittik. Bir ay sonra eşimle birlikte gittik bir gün kaldım yani çok gittim. On ay içinde on defa gittim ayda bir ordaydım yani bir de bizim yakın olduğu için; ama birçok gelinin ne kadar yakın olursa da olsun götürmüyorlar” (K11)

Bu evliliklerin sonucunda şiddetli geçimsizlik, fiziksel şiddet, doğan çocukların ihmal edilmesi, sosyo ekonomik durumun kötü olması ve buna bağlı sorunların olduğu görülmektedir. Bunların başında eşlerin anlaşamaması ve bu anlaşmazlıktan ailenin huzursuz bir ev ortamına sahip olması ve bu ortamda çocuklarını büyütmeleleri de bulunmaktadır.

“Düğünümünden dokuz ay sonra ilk kızım dünyaya geldi On sekiz yaşında anne oldum. Çok vardı; mesela yanı evin içindeydik istediğimizi yapamıyorduk.

²⁸² Civelek, S. ve Erdoğan, S. (Haz.). (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (s.31). Ankara: TBMM Basımevi.

Eşim canım bir şey çektiğinde getiremiyor bana. Eltim vardı, kaynanam vardı... (iç çekti) Evin içindeyken çok zoruma gidiyordu. Mesela eltilerimin kendi ayrı evi oluyordu; ben izin almadan gidemiyordum onlara. Tek başıma gidemiyordum. Ama şimdi evim ayrı karışanım yok görüşenim yok. Kendi bildiğini okur bana danışmaz... Ev içinde bir şeye kızsın kendini haklı çıkartır beni haklı çıkarmaz. Çocuklara kızsın hani sen hep böyle alıştırmışsın senin suçundur, sen böyle yapıyorsun... Öyle arada ben kalıyorum. Benim eşim gurbette çalışıyor. Yani ben de isterdim eşim akşam eve gelsin sabah işe gitsin. Yani benim her şeyimle ilgileysin evimin sorumluluğunu, çocukların sorumluluğunu bilsin. En azından çocuğunun huyunu suyunu bilmiş olur. Ama şimdi eve geldiğinde bir misafir gibidir. Bize bakan evin huyunu suyunu çekip çeviren benim eşim bir misafir gibidir. Bir keresinde bende eşimle birlikte İstanbul'a gittim böyle olmuyordu beraber olalım diye; ama orada kira parası, elektrik, su parası... olmadı. Çocuklarım buraya alışmıştı; koca şehirde yapamadılar geri geldik mecbur... Çocuklarımla eğitimi, çocuklarımla okuyor; ama çok zor şartlarda eşim tek kişi olduğu için yetiştiremiyor. Şimdiden düşünüyorum önümüzdeki beş yılın eğitimini nasıl tamamlayacaklar. İstiyorum ki benim gibi olmasınlar okusunlar... Benim zamanım da kızları okutmuyorlardı şimdi öyle değil.”(K7)

Bu evliliklerin ileride ciddi sorunlara neden olduğu eşlerin birbirlerine karşı sevgi, sadakat ve güven gibi önemli konularda anlaşmazlıklar yaşandığı bulgular arasında yer almaktadır. Çünkü bu evliliklerde bazen sadece bir taraf değil iki tarafın da çocuk olduğu ve her yönden aileye bağımlı oldukları saptanmaktadır.

“15 yaşında nişanlandım. 11 ay nişanlı kaldım evlendiğimde 16 yaşına girmiştim. Görücü usulüyle evlendim. Önce ailesi geldi müsaade istediler; sonra çocuğu getirdiler geldi görüştük birbirimizi beğendik öyle oldu... Kendinden bahsetti biraz hayatını anlattı öyle. Birbirimizi beğendik işte onlar gitti gece gelip yüzüğü taktılar... İlk görüştüğümüzde ona bazı sorular sormuştum askerlik yaptın mı falan ama şimdiki aklım olsa onları sormazdım bile... “güldü. Mutlu edebilir misin, evliliği yürütebilecek misin? Diye sorardım... Yürütebiliyor ama tam emin değilim yani... O da kendinden emin değil. Karşıda evimizi yaptık; ama iki yıldır daha geçmedik eşim yurt dışına çalışmaya gidiyor, Cezayir’e o yüzden geçemiyoruz tek ayrı eve... Oraya gidince altı ay kalmak zorunda buraya gelince de bir, iki ay kalıyor yine gidiyor altı ay sonra geliyor...” (K8)

“Onunla ailesi arasında sorunlar çıkıyor... Genelde sebep sorun ben, geçenlerde hastalandım. Telefon etti “doktora götürün karımı” dedi. Onlar da götürmediler. O da onun zoruna gitti annesiyle tartıştı. Annesi de kızdı ona küfür etti. Ben hiç karışmadım sesimi çıkarmadım. Genelde benim yüzümden tartışmalar oluyor. Onun da eli yetişmediği için zoruna gidiyor.” (K13)

Bu evliliklerin yaşandığı geniş ailelerde erkeklerin henüz ekonomik özgürlüğünü tam anlamıyla kazanmadığı ve aileye bağımlı oldukları ve bundan dolayı eşlerin kendi hayatları üzerinde henüz karar sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Bunun akabinin de aile kurmaya henüz hazır olmayan erkeklerinde bu evliliklerde mağdur oldukları; eşlerine ve çocuklarına bakacak güçlerinin olmadığı ve bu durumda yine aileye bağımlı olmalarına neden olduğu saptanmaktadır.

“Hayatımı değiştirme şansım olsaydı, en çok eşimle ailemin arasının iyi olmasını isterdim. Araları iyi değil. Bazı konulardan dolayı... Eşim ailemi sevmiyor. Mesela şuan telefonum bile yok eşim kullanmamı istemiyor. En çok ailemle konuşmamı istemiyor daha doğrusu. Diyor senin ailen kötü iyi değil. Bazı konulardan dolayı... (durgunlaştı). Geçmişte bir olay yaşandı; huzursuzluk çıktı. Kesinlikle aramızda kalacaksa anlatırım. Biri dahi duyarsa hayatım söz konusu olabilir. Eşim ailemi sevmiyor bu evlendiğimizden beri öyle. İşte önce kaynanam iyi değildi; kaynanamdan dolayı... (Burada kapı tekrar çaldı kapı kilitli olduğu için kapıyı çalmaya devam etti kapıdaki) Bazı şeyleri kaynanam eşime söyledi; öyle huzursuzluk oldu. (kapıyı açtık on dakika daha müsaade istedik kapıyı kapattık). Bir iftira olayı oldu; kayınpederim bile bana iftira attı. Benim önce bir telefonum vardı kullanıyordum. Ben sonra şöyle bir şey oldu; tanımadığım bir numara beni aradı bende onu kayınpederime verdim. Kayınpederim konuştu. O kişi İzmirliydi, yani yanlış aramıştı yanlış numaraydı bende hiç tanıımıyordum. Yani kendim numarayı açmadım; konuşmadım; kayınpederime verdim. Sonra üç dürt gün geçti bir olay çıktı. Bu durumu eşime söylediler. Eşimde bazı laflardan dolayı sinirlendi, bazı sorunlar çıktı. Kayınpederim dedi: “Seni geçen arayan kişi senin ... şeyinmiş.” Bu sıra hani (durakladı) bozuldu, sorunlar çıktı; hatta boşanma noktasına bile geldim. Bilmiyorum sonra ne olduysa eşim boşanmaktan vazgeçti. Hatta babam dedi ben kızımı götüreceğim; ama ben gitmek istemiyordum... Bilmiyorum, ben bazen bir sorun çıktığında, keşke gitseydim, keşke o günü geri getirebilseydim diyorum. Kaynanam zaten en ufak bir şey olduğunda hem kayınpederime, hem de eşime söylüyordu. Ondan dolayı eşim sürekli telefonumu elimden alıyordu, telefonumu kırıyordu. Ailemle konuşmamı istemiyordu. İşte ben bundan dolayı bazen yemin ederim on gün, on beş gün, yirmi gün konuşamıyordum; aileme de diyemiyordum tam olarak. Bahaneler yaratıyordum anneme... Hatta konuşamıyorum diye annem çok üzülüyor. Diyor; bu niye böyle yapıyor. Ondan dolayı şimdi de babamın evine gitmemi istemiyor... Ben en son beş ay önce görmeye gitmiştim. Babamların köyü ile bizim köy arasında bir köy var, çok yakınız ama işte... İlk önce ailemin gelmesine de karışıyordu diyordu: “Söyle gelmesinler, gelmesininler”. Ama şimdi öyle bir şey yok gelseler gelirler; ama benim oraya gitmemi istemiyorlar. Öyle yani hala da öyle devam ediyor... Yapmayacaktım mesela bu hatayı yapmayacaktım. Evlilik konusuna girmeyecektim... Bilmiyorum böyle sorunlarla devam ediyor... Hiç bir şeyde yapamıyorum elimden hiç bir şeyde gelmiyor. (K8)

Katılımcının, eşiyle ve eşinin ailesiyle yaşadığı sorunları çözemediği için kendisini güçsüz hissetme ve kendisine olan özgüvenini yitirmesine neden olduğu görülmektedir. Çaresizlik, ümitsizlik ve en çok da ailesinden ayrılması onu yapayalnız hissetmesine neden olduğu görülmüştür. Eşi ailesiyle görüşmesini istemiyorsa o da görüşmeyecektir. Bu durumdaki bir kadının nasıl bir anne olabileceğini düşünülmesi gerekir. Anneler çocuklarına; sevgi, merhamet, şefkat ve güven vererek onları yetiştirirler peki bu sayılan duygular kendisinde; yoksa çocuğuna nasıl verebilir ki? Çocuk evlilikleri, çocuk ihmali ve istismara neden olduğu gibi bu çocukların yetiştirmiş olduğu çocukları da ihmal etmelerine neden olabilmektedir. Kendisine yetebilmeyi öğrenememiş ya da yetememiş bir kadın yetiştirdiği çocuğuna nasıl bir anne olabilir. Kendisi topluma sağlıklı bir birey olarak katılamamışken, topluma nasıl sağlıklı bireyler birey yetiştirebilir ki? Bu soruların araştırma süresinde elde edilen bulgular ışında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

“Bendim, eltimdi, kaynanamdı ve kaynanamın çocuklarıydı 15 ya da 16 kişiydik evde... Ben kaynanam ve kayınpederimle konuşmuyordum; gelinlik yapıyordum... Yok valla hiç bir şey bırakmadılar. Dediler altınlarını ver yengenin düğününü yapalım, düğünden gelen altınlarla altınlarını alırsız dediler. Vala hala almadılar, on iki sene oldu hala alıyorlar... Haram olsun!” (K14)

Anlatılardan da anlaşılacağı üzere kadın kendisiyle ilgili hiçbir konuda söz sahibi ve hak sahibi olmamaktadır. Bu durum üzerinden başka bir katılımcının anlatılarında benzer bulgular bulunmaktadır.

“İlk çocuğun doğduğun da 16 ya da 17 yaşındaydım... Yok eşim hayatta çocuklarla ilgili bir işe el atmaz. Çocuklarımdan hepsinin okumasını, okutmayı çok isterdim... Çocuklarımdan hepsi okudu. Oğlum sekizi bitirdikten sonra devam etmedi; kızımın da okumasına izin vermediler. Kız kısmı okumasın dediler. Sekizi bile bitirmesine izin vermedi amcaları, kızı okuldan aldılar. İlkokul beşi okudu. Ben de kızımda ne yaptıysak amcaları izin vermedi. Babası da istemiyordu okumasını... Amcaları istemeyince babası da istemedi. Köyde okul valla var sekize kadar okuyabilirdi.” (K6)

Kadınların kendisiyle ilgili konularda söz sahibi olmadıkları gibi çocukları üzerindeki kararlarda da söz sahibi olmadıkları ve tüm kararların evdeki erkekler tarafından alındığı gözlemlenmiştir.

“Gezmeyi seviyor ama beni gittiği yerlere götürmüyor hep arkadaşlarıyla gidiyor... Sadece ablasına, amcasına böyle çok yakın bir akraba olsa götürür yoksa götürmez beni. Kendi gider ama beni götürmez. Bunu ailesine de diyorum ben gitmiyorsa o da gitmesin... Ne diyecek “o erkektir gider!” (K13)

Çocuk evlilikleri; çocuğun, eğitim hakkı, oyun hakkı, dinlenme hakkı ve bu başlık altında sıralayabileceğimiz tüm hakları ihlal etmektedir. Bu evliliklerin olmasında ve istismarın yaşanılmasında rol oynayan en büyük yapı toplumsal cinsiyet ayrımını yaratan ataerkil sistem olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kız çocukların tüm hayatını kapsadığı ve bu durumun evlilik hayatında sürdürüldüğü görülmektedir

“Bir yılım daha dolmadı. Yeni yani... Çocuk düşünmüyorum. Şuan kendime bakınca ben daha çocuğum çocuğu ne yapacağım. Kaynanam falan da bana anlayış gösteriyor. Daha çocuktur boş ver falan gibisinden... Ama benden daha çok o çocuk olsun istiyor. Ben evlendiğimden beri kimseyle bir sorun yaşamamışım. Ama çok evde onunla biraz sorun yaşadık. Mesela bir örnek vereyim; elbise ütülerken, ütüyi niye yamuk yapıyorsun. Bir keresinde şöyle bir şey oldu. Ben yapıyorum o biraz titiz bir insan olduğu için biraz beğendirmek zor oluyor. Geçen gün gömlek ütülemiştim. Dolaba asmıştım o da bir gömlek istedi verdim. Gömleğin yakasını böyle yamuk yapmışım; baktı sen mi yaptın bunu diye “evet” dedim. Başka kim yapacak böyle gururla “ben yaptım” dedim. Sen bunu tekrardan yıka ve ütüle dedi bana. Sinirden tüm gömlekleri topladı “ben bunları yakacam” dedi elinden zor aldım. Sen kötü ütülemişsin diye. Boş ver niye yakacan hepsini yeniden yıkadım ütüledim. Bir geldi; beyaz bir gömleği vardı; onun ütüsünü tekrar beğenmedi. Bana dedi: “Sen karışma annem ütülerin gömleklerimi” ben de sinir oldum.” (K12)

Kız çocukları evlendikleri eve gittiklerinde, evdeki tüm sorumluluklara tabi olmakta ve bu sorumlulukları taşıyamadığı durumlarda alay konusu olma, şiddet görme ve aşağılanma gibi durumlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bu durum diğer katılımcıların anlatılarında da yer almaktadır.

*“O gece iki defa gelip sordular sonra o iş bittikten sonra gelip çarşafı aldılar. (Hediye?) Yok o zaman çocuktum bilmiyordum. Çocuktum hiç bir şey anlamıyordum korkuyordum. Korkudan bağırıp çağırıyordum. O zaman çok küçüktüm; on yedi yaşında evlendim. Bilmiyordum. (yüzü soldu) Ondan sonra eltim geldi. Sabah yatakları topladı gitti... Altı yedi ay, üç elti aynı evdeydik hep kavga vardı. Bende bir şey bilmiyordum varlığın içinde yokluğa düştüm; onlar elde çamaşır yıkıyorlardı; ben hiç yıkamamıştım. **Yıkadığım zaman alay ediyorlardı. Hor görüyorlardı dayanamadım bende ayrıldım. Hiç kimse***

de destek çıkmadı ailem bile bana küstü, evden çıkmamı istemiyorlardı. Ondan dolayı kimse yardım etmedi.” (K15)

Çocuk evliliklerinde kız çocukları evin ve eş olmanın rollerini ve sorumluluğunu kaldıramadıkları için yapılan istismara karşı koyamamakta ve evlendikleri evde, kocası ve kocasının ailesi tarafından çoğu kez itilip kakılmaya, hır görülmeye, alaya alınmaya ve korkutulmaya maruz kalmaktadır.

“Ben ondan çok utanıyordum. He valla (Güldü) utanıyordum. Diyordu; “Korkma! bak arkadaşların da evlendi. Sen neden benden kaçırıyorsun, çekiniyorsun.” (Neden?) He valla kaçırıyordum. Benden büyüktü ondan kaçırıyordum. Valla korkuyordum. Ben erkek görmemişim daha önce... Valla bir şey yapmadım uzaktan öyle baktım. Ondan çekiniyordum utanıyordum korkuyordum... (güldü) Valla ne bileyim diyordum erkeklere güven olmaz o yüzden uzak duruyordum. Yanına oturmam.” (K5)

Eşinden korkarak başlayan evlilik, sağlam, huzurlu ve mutlu aile kurmayı engellemekte ve çocuğun kendisine olan özgüvenini kırmaktadır. Düşük özgüvene sahip bir kişilik oluşturmaya neden olmaktadır.

“Düşünümde çok takı takıldı; ama ben evlendikten bir hafta içinde hepsini eşim benden aldı; borçları falan varmış aldı benden. Çok da ağladım altınlarımı benden aldılar diye...16 yaşında anne oldum. Eşim çok sinirlidir. Yabancı biriyle kavga etse ya da tartışsa fazla araya girmezdim; sadece onu yatıştırmaya çalışırdım; ama evdekilerle abisi kardeşiyle kavga etse araya girerdim. Arada bir iki tane de yerdim öyle. Bana sinirlenince çok hakaret ederdi, küfür ederdi döverdi... Genelde ben onun yanına gider gönlünü almak için uğraşırdım. Eğer o çok zülüm etmişse çok dövmüşse gelirdi; gönlümü almak için güzel söz söylerdi öyle... Yani çok zalimdi diyemem; ama zalimliği de vardı merhametli tarafı da... Artık hangisine denk gelirsem öyle davranıyordum.”(K3)

Çocuk evliliklerinde çocuk fiziksel, ruhsal ve bilişsel yeteneğe sahip olmadığı için istismara çok açık konumdadır. Evlendiği eşi iyiye kendini şanslı saymakta, yoksa diğer türlü bu evlilik onun için cehenneme dönmektedir. Çocuk evlilikleri istismarın tüm boyutlarını içine almaktadır. Başta insan hakları olmak üzere çocuğun ve kadının sahip olduğu tüm hakların ihlal edilmesine neden olmaktadır. Çocuklar üzerinde bu kadar kötü sonuçlara neden olan bu evliliklerin toplumda yaygın olma sebepleri arasında bu evliliklere karşı hakim olan eril bakış açısı yer almaktadır. Eril iktidarın oluşturduğu eril şiddet bu evliliklerde sıkça görülmektedir. Bu duru bazı katılımcıların anlatılarından daha iyi anlaşılmaktadır.

“Kaynanam vardı eltilerim kayınlarım vardı. Hepsinin evi çocukları vardı aralarında en küçük bendim... O benden çok büyüktü aramızda 25-30 yıl yaş farklı var. O askere gitmişti on yıl çalışmıştı sonra evlendi beni aldı ben de o zaman on yaşındaydım. Ben o zaman çocuktum çok korkuyordum ondan, Beni öyle dövüyordu öyle dövüyordu ki. Saçlarım belime kadardı, Allah ondan razı olmasın hepsini yoldu. Beni öyle çok dövüyordu ki bacaklarım, bedenim kapkara oluyordu. Geliyordu bir şeyi bahane ediyordu yerde bir tas görse bahane buluyordu dövüyordu. Elalem diyordu: “Çocuktur yanında durmaz, seni bırakır gider” diyordu o da eve gelip beni dövüyordu. Eve geldiğinde dizlerimin bağı çözülüyordu. Geldi yine beni dövecek diyordum. Eve geliyordu falan şey nerde filan şey nerde, diyordu ben veriyordum eğer bilmiyorum deyince de tutup dövüyordu... (Kızları) Dördünü de 15’inde evlendirdim...” (K4)

Kendisine eş olarak seçtiği çocuğun evden kaçmaması için; fiziksel, cinsel ve duygusal istismar uygulamak olağan görülmektedir. Bu evliliklerde yaşanan istismarın en ağır basanı ise cinsel istismar olmaktadır. Sevmediğin istemediğin ve kendinden 20 yaş büyük birinin her gece senin bedeninin üzerinde hakimiyet kurması, sen daha kendini bir kadın olarak tanımlamadan, senden kadınlık istemesi ve alamayınca da şiddet uygulaması ağır travmalara neden olmaktadır. Kız çocukları bu travmaları hayatının tüm alanında yaşamakta ve böyle yaşamaya devam etmektedir.

4.2.4. Çocuk Gelinlerin Çocuk Evliliği İle İlgili Algı ve Tutumları

Bu bölümde, çocuk gelinlerin, bu evliliklere karşı algı ve tutumları değerlendirilmeye çalışıldı.

*“Bence kızlar genç kızlığını baba evinde yaşamalılar (yaşamalılar kelimesini hayatın tadını çıkarsınlar manasında kullanıyor) Evlenme yaşı 20-24 bu aralarda olmalı. Erkekler de öncelik askerlik yapılması bence. Ben asker yolu beklemenin derdini biliyorum, o yüzden askerlikten sonra evlenmeliler. Eşim askerdeyken ara izne geldi ben hamileydim gitti.O gelene kadar bebek beş aylık oldu hayatım hep gurbetteki eşimi beklemekle geçti. Bazen ona diyorum hakkımı helal etmiyorum diye o da mecburiyetten gidiyorum diyor. Ben kızımın erkek kardeşleriyle aynı haklara sahip olmasını istiyorum miras, konusunda da öyle ona da pay versinler. Ben kızımı 24 yaşına falan gelmeden öyle çabuk çabuk vermem. **O derdi kendim de görmüşüm hayatta küçükken vermem.** Erkek çocuğumu okumadan meslek sahibi olmadan onu hayatta evlendirmem. Evleneceği kıza da karışmam gençlerin kendi isteği olsun. Ama öyle gelinin yaşı küçük olsun falan da demem. **Gelin küçük oldu mu sorumlulukları taşıyamıyor çok eziyet görüyor...** Kamuran (Eşi) tarafından düşündüğümde eşim gerçekten çok iyi ve mutluyum onunla ama küçükken evlendiğimde aldığım sorumlulukları ve çektiğim eziyetleri düşündüğümde*

küçükken evlenmek iyi değil. İnsan evlenecek yaşında evlenmesi başkadır küçükken evlenmesi başka.... Evliliğin sorumluluğu başkaların sorumluluğunu almak çok zor insan bu sorumlulukları nasıl yapacağını da bilmiyor... İnsan küçükken evlendiğinde her sorumluluğu almak zorunda kalıyor ne deseler yapıyorsun ama yaştın biraz büyük olduğunda aklın yettiğinde dik kafalı olabiliyorsun verilen her işi kabul etmiyor yapmayacağım diye direnebiliyor kendini ezdirmiyorsun. Ama küçük olduğunda çok eziliyorsun bir şey diyemiyorsun... Şimdiki aklım olsaydı bir kere o kadar yıl kayınpederimin ailesiyle aynı evde yaşamazdım ayrıldığımda bana hiçbir şey vermediler. O kadar çalışmama rağmen hiç bir şey vermediler kandırdılar beni. Daha iyi bir hayat yaşardım bence ama hayatımız gitti elimizden şimdi istesek de değişmez.” (K10)

Çocuk evliliklerinde yaşadıkları sıkıntıları dile getiren kadınların çoğu bu evlilikleri onaylamadıkları, kendi yaşadıkları durumu kendi kızlarının veya gelinlerin yaşamasını istemedikleri ve çocuk yaşta evlilikleri kınadıklarını söylemek mümkündür. Bu duruma karşı sitemlerini şu şekilde ifade etmektedirler;

“On dokuzda nişanlanıp yirmi de evlenmek. Hani burada biliyor musun on dokuz oldular mı, yirmi oldular mı, evde kaldı diyorlar “güldü” Bence bu yanlış ben kızımı o kadar da küçük vermem yani... Yani insan küçük daha bir şey bilmiyor. Zorlanıyorum... Mesela, (ses tonunu düşürerek devam ediyor.) Kaynanam diyor evin hepsini evir çevir diyor şey olmasın. Ama ben de yapamıyorum... Yani! Baldızlarım bana yardım ettiğinde kızıyor (gözleri doldu.) Kız çocuklarımı onların istediği yaşta evlendireceğim. En fazla on dokuz yirmi... erken evliliğin kötü yanı aile özlemi var. Hele hele ben anneme çok bağıyım. Aile özlemi çok var. Kötü yanı bu bence. (Ailenle görüşüyor musun?) Görüşüyorum da yetmiyor... Arkadaşlarımı özliyorum...” (K11)

Erken yaşta yapılan evlilikler, aslında çocuğun ergenlik olarak bilinen; fiziksel, duygusal ve bilişsel gelişimini tamamladığı süreçte yapılmaktadır. Bu dönemde çocuk ailesine, arkadaşlarına ve onu anlayacak insanlara karşı daha çok gereksinim içindedir. Ama bu dönemde evlendirilen çocuklar; eşe, kaynanaya ve evin içinde oluşturulan kurallara itaat etmekle geçirmektedir. Ailesinden, arkadaşlarından ve sosyal çevreden uzaklaştırılmaktadır. Bu durum da çocuğun fiziksel ve duygusal istismar edilmesi demektir.

Ataerkil sistemin yaratmış olduğu toplumsal cinsiyet ayrımı ve bu durumu pekiştiren toplumsal baskılar bu evliliklerin olmasında etkilidir. Bu durumu katılımcılar şöyle ifade etmektedirler:

*“Yani mesela diyorum yaş uygun olsaydı 18-19 yaşında evlenseydim daha güzel olurdu. Bazı şeyleri mesela, istediğim şeyleri ben yürüttürdüm. Ama istediğim olmadı olmuyor da... Çok güzel olurdu. Şimdiki gibi olmazdı. ... **On sekiz olmalı; ama nedense bizimkiler on beş oldu mu** (el işareti yaptı) **defediyorlar.** (K8)*

*“Kadının en fazla 21. **O zamanlar da bizim burada, evde kalmış olarak görüyorlar. Mesela ağabeyim ve benden bir büyük ablam 21 yaşlarında evlendi. Artık yaşlandı evde kaldı falan lafları çıkmaya başlıyordu...** Bence iyi yanı bir tek eşine alışyorsun. Kötü yanı yalnız kalıyorsun. Daha bir şey beceremiyorsun. Böyle görmemiş gözüyle bakıyorlar sana...” (K13)*

*“Ergenlikten sonra en fazla 20 yaş bayan için ideal. Erkek askerden sonra evlenebilir. 20 ve üstü olabilir. **Çocuk evliliğinde zarardan başka hiç bir şey yok. Ben çocukken evlendim, çok ezildim. Evlendiğimde hiç bir şeyin farkında değildim.**”(K9)*

Bu bulgular diğer katılımcıların ifadelerinde de görülmektedir.

*“Gelin geldiğim evde 9 kişi vardı benimle beraber 10 oldu. Kaynana baskısı koca baskısı çoktu. **Çok korkuyordum onlardan vallah! öl dese ölürdüm korkudan... Kocam çok kıskançtı bir yere gitmeme izin yoktu. Çok eziyet çektim. Evlendiğimde çok küçüktüm iş yapamıyordu. Tüm evin yükü benim üstümdeydi. Koca baskısı çok fazlaydı. Daha ne diyeyim valla çok eziyet çektim...** (Çocukken evlenmenin) **Vala zararı var karı yok! Kızlara söyleyin erken evlenmesinler hiçbir yararı da yok! Hep kahır, hep sorumluluk!**”(K17)*

Çocuk yaşta evlenmenin ne gibi pişmanlıklara neden olduğunu şu şekilde ifade etmektedirler.

*“Bence büyük evlenilmeli... en azından insan geleceğini planlı evlenir. Her şeyin bilir, her şeyin bilincinde olacak... Yani insan geleceğini... **Şimdiki aklım olsa derdim altınlarımı vermem geleceğimi kurarım.** Ya da çocuklarım olur, eşimin herhangi bir mesleği yok inşaatçıdır ben niye veriyim ki altınlarımı... En azından çocuklarımın geleceği için saklarım. Bir ev, bir yer alırım en azından çocuklarımın gelecekleri için. Ama şimdiki aklım olsa çok pişmanlık duyuyorum. Ama o zaman ki aklım hani vermesem beni döverler... Babam tarafı rezil olur, ben rezil olurum; ama hayır hiçbir şey de olmazdı... Otuz. Okuyan kişilerde otuz bence ideal bir yaştır... **Zararı var ama yararı yoktur bence** (güldü) Bence insanın hayata tecrübesi olacak ne kadar büyüse, ne kadar gezse o kadar tecrübesi olur... Ne kadar büyürse çevreyi, başkasını, konuşmasını hal ve hareketini görürse o kadar tecrübeli olur insan. Hani küçükken insan... Ben küçükken köydeydim ne giderdik, ne bilirdik, ne nasıl olur bilmezdik... Bunları bilmeyince insan geri kalıyor.”(K7)*

*“Zorlandığım şeyler çoktu. **Bir şey bilmiyordum** çocuktum daha. Bilmiyorum çok çektik işte... Sadece okul okurdum... Valla bayanlar akıllı olsa küçük evlenmezler okurlar... ne bileyim sevdikleri bir eşle evlenirler. En önemli olan şey okumak küçük yaşta evlenmek çok zor! Bir şey bilmiyorsun. Bir şey yapamıyorsun. Elinden bir şey gelmiyor. Ben eşimle evlendiğim zaman odaya gidiyorduk. Bir şeyler yaşıyorduk odaya onların yanına gittiğimiz zaman gülerdim kahkaha atardım eğlenirdim. Bir şey bilmiyordum ama şimdi onlar aklıma geldiği zaman çok utanıyorum. Ben ne yaptım acaba diyorum kendi kendime... **Hani o zaman bilmiyordum çünkü çocuktum.**”* (K15)

*“Bence bir kız için en az 25 yaş ideal olmalı... Çünkü daha iyi anlıyorsun hayatı, İnsanları, hayatı, gideceğin yeri... Mesela küçük yaşta evleniyorsun bazı insanlar kaldırabiliyor bazı kaldıramıyor. Sorun oluyor... Mesela kaynanam bir şey söylediği zaman ben dik kafalılık yapınca sorun çıkıyordu. Sorun oluyordu. Mesela bunları bilmek lazım. **Büyümek lazım bir şeyleri anlayabilmek için.** Biraz büyük olmak lazım. Yani şimdiki imkanlar o zamanlarda yoktu. Şimdiki kızlar küçükken bile evlense her işi yapabiliyorlar. Sözünü geçirebiliyorlar. Biz yapamıyorduk mesela bizim elimizde bir şey yoktu ki... Yooo mesela insan huzurlu olsa erken evlilikte güzeldir. Mesela ben demiyorum, mesela çok şükür ben 16 yıldır evliyim daha eşim bana “zıkkım” dememiş yok valla daha bana bir tokat çekmemiş. Yine de bak ben kaldırabiliyordum. Mesela biz evde 15-16 kişiydik, bunların çamaşırları beş, altı leğenlerle yıkıyordu. Ben yapıyordum; ama benden sonra gelen gelin yapamıyordu; kaldıramıyordu. Ağlıyordu ben babamın evinde böyle yapmadım falan... Mesela ben o yüzden diyorum; bazı insanlar küçük de olsa kafa kaldırıyor; ama bazısı kaldıramıyor. Bu yüzden biraz olgunlaşmak lazım”(K14)*

Toplumsal baskının bu evliliklerin yapılmasında büyük rol oynadığı görülmektedir. Bazı kadınlar çocuk yaşta evliliğin, çocuğu birçok yönden olumsuz etkilediğini ve bu evlilikleri desteklemediklerini belirtirken bazı katılımcıların ise bu evlilikleri örtük bir şekilde destekledikleri görülmektedir.

“Kadınlar için on beş, on altı yaş olabilir... Yok. Ne kadar erken evlenirlerse o kadar iyidir... Mesela dedikodu var iftira var. O yüzden ben 16, 17 yaşında evlensinler istiyorum... Okusunlar, okumalarını istiyorum, eğer okumazlarsa 15, 16 da vereceğim kocaya. Ama elimden geldiğince okumalarını istiyorum sonuna kadar da okuturu. Ben istiyorum babaları da istiyor; ama okumuyorlarsa da evlendiririm. Kızlar en geç yaş 16, 17 yaşında verilmeli 20 çok geç bence. Erkekler de 20 yaş ideal (K5)

Bu katılımcı toplumsal baskılardan ötürü kızların erken evlenmesini ve bu evliliğin bir nevi kız çocuğunu dışarıdan gelebilecek zararlardan –dedikodu ve iftiralar-

koruyacağını düşünmekte ve bundan dolayı bu evlilikleri desteklediğini belirtmektedir. Ayrıca kız çocuğuna ya okul ya da evlendiririm şeklinde bir seçim hakkı tanınması çocukluk anlayışın kız çocuğu için hala oturulmadığını göstermektedir.

Çocuk evliliklerini doğal karşılayan ve buna örtük şekilde destek veren başka bir katılımcıda şu bulgulara ulaşılmaktadır.

*“Oğlum askerliği yapsın gidip birkaç sene gurbette çalışsın düğün için başlık parasını toplasın altınlarını alsın o zaman evlendireceğim... Bence zararı yok, ben erken evlendim; evliliğimden memnunum. Aile iyiye küçük yaşta evlenmenin bir sakıncası yok bence... (İyi bir aile gelirse kızını küçük yaşta verir misin?) Yok valla! Aile iyi olsa da vermem. Kızımı yirmi yaşına gelmeden evlendirmeyeceğim. (Neden?) Kızım küçük daha. Küçük oldu mu kocasının ailesi bir şey söylese istese yapamazsa olmaz o yüzden ben istemiyorum. **Ben küçükken evlendim; çok zorluk çektim kızım çeksin istemiyorum.**(K6)*

Görüşmecinin ilk başta çocuk evliliklerine karşı düşüncelerinin, ilk başta kültürel sistem içinde hakim olan düşünce olduğunu; ama söz konusu kendi kızı olunca yaşadığı sıkıntıları gözünün önüne getirerek kızına kıymak istememesi ve kızını o yaşta evlendirmek istememesi bu evliliklere bakışın nasıl meşrulaştığının göstergesi olarak tanımlanabilir. Çünkü aile iyiye kızın evlenmesi doğal karşılanabilirken, söz konusu kendi kızı olunca aslında bu evliliğin ne kadar yıkıcı yanlarının olduğunu kadının fark etmesine neden olduğunu görülmektedir.

Bu evliliklerin bu kadar yaygın olmasındaki temel nedenlerin başında kadına ve kız çocuğuna atfedilen değer gelmektedir. Ataerkil toplumda kadının ikincilleştirilmesi ve kültürel normlarla bu düşüncenin farklı şekillerde içselleştirilmesi de bunun bir sonucu olarak görülmektedir. Bunu destekleyen toplumsal cinsiyet ayrımı bu durumu pekiştirdiği görülmektedir. Kız çocuğunu ne kadar erken evlendirirsen o kadar iyidir düşüncesi yaygın olarak görülmektedir. Bunun böyle olmasında bir çok etken sayılabilir bunların başında kadının cinselliğinden duyulan korku yani namusun korunması, küçük gelin almada aileye ve kocaya uyumun kolay olması, gözü açılmadan evlendirmenin olabilecek bir çok dedikodu ve sıkıntıyı ortadan kaldırabileceği düşüncesi hakimdir. Kız çocuklarında erkek çocukları gibi, eğitim ve gelişim hakkının olduğu düşüncesi ne yazık ki tam olarak oluşmadığı görülmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet ayrımının bu dezavantajlı durumu desteklediği hatta beslediği de söylenebilir. Bu durumun bu kadar doğal

karşılanması ve meşru olmasında kadınların aktif ve pasif direnişlerinin olduğuna da değinmek gerekmektedir. Evlilik gibi sorumluluk gerektiren bir olgunun; bir çocukla yapılmayacağı, çocuğun daha tam olarak gelişini fiziksel ruhsal ve duygusal yönden gelişmediği fikrinin de oluşmadığı görülmektedir. Araştırma süresince elde edilen bulgular doğrultusunda bu evliliklerin yapılmasının altında yatan temel nedenlerin, toplumda kız çocuğuna verilen değer ve kadına olan bakış açısıyla ilişkili olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Çocuk yaşta evlilikler (çocuk gelinler), günümüzde en önemli toplumsal sorunlardan biri olmasına rağmen, Türkiye’de yaygın bir uygulama olarak varlığını devam ettirmektedir. Pek tabii ki bunun ardında birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenlerin başında ataerkil sistem, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kültürel faktörler yer almaktadır. Bunların yanı sıra, ailelerin sosyo ekonomik durumunun ve eğitim seviyesinin düşük olması diğer nedenler arasındadır. Ne yazık ki bu türden evlilikler, günümüzde magazinél sıradan bir olaymış gibi artarak devam etmekte ve gündelik yaşamın bir parçası gibi konu edilmektedir. Oysa ki bu evliliğe zorlanan bireyler, hem psikolojik hem fizyolojik hem de sosyal yönden çöküntü içerisinde. Aslında bu durum sadece bir bireyin sorunu değil, toplumun genelini ilgilendiren sosyal bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Çünkü çocukluğunu yaşayamamış bir anne ve onun yetiştirdiği bir birey, toplumsal yaşama ne kadar hazır olabilir? Dolayısıyla söz konusu çalışmada, bu evliliklere sebep olan faktörler ve bu tür evliliklerle ne şekilde mücadele edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu evliliklere en çok kız çocuklarının maruz kalmasının ardındaki temel faktörler ele alındığında başta ataerkil sistem ve bu sistemin düşüncesini besleyen kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet ayrımının olduğu görülmektedir. Özellikle bu evliliklerin temelde kız çocuğuna verilen değer ve toplumun kadına olan bakış açısıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Kadının alınıp satılan bir meta olarak görülmesi, ihtiyaçlarının ve özgürlüğünün sınırlandırılması, toplumda ikincilleştirilmesi ve kadının bir insan olarak kendisiyle ilgili kararları doğru alabileceğine inanılmaması yatmaktadır. Bununla birlikte kadının cinselliğinin kontrol edilmeye çalışılması ve bunun doğrudan namus kavramıyla değerlendirilmesi ve namusun korunmasının bir erkekten (babadan) başka bir erkeğe (kocaya) devredilmeye çalışılmak istenmesi düşüncesi yatmaktadır. Bu anlamda ataerkil sistemin bir sonucu olarak görebileceğimiz eril iktidar, bu tür evlilikleri yapmada kültürel sistem içinde oluşturulan gelenek, görenek gibi toplumsal olguları kullanmaktadır. Bu durum Sancar’ın da belirttiği gibi ataerkil paydan tüm erkeklerin doğrudan veya dolaylı olarak faydalanması olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda çocuk evliliklerden, ataerkil aile sistemi ve onun temsil yetisine sahip erkek bireyler, psiko-sosyal ve ekonomik anlamda kazanç sağlamaktadır.

Dolayısıyla, genel anlamda bu tür evliliklerin temel sebepleri arasında, erkek bireylerin kadın bireyler üzerindeki kontrol kurmak istemesi sayılabilir. Öyle ki, bu tür evliliklerin nedenleri arasında kızın gideceği aileye uyum sağlaması, erkeğe itaat etmeyi öğrenmesi ve kız çocuğun, ekonomik özgürlüğünü kazanmadan erkeğe bağımlı hale getirilmek istenmesi düşüncesi vardır. Böylece kız çocuğun gelin gittiği evde, ev içi işlerde işgücü olması ve görünmeyen emeğinin sömürülmesi söz konusu olmaktadır. Çocuk evliliklerin kız çocuklarında yaşattığı fiziksel, duygusal ve cinsel istismarının görülmemesi veya görmezden gelinmesinin altında yatan temel neden de bu olmaktadır.

Bu kapsamda, saha araştırmasının evreni olan Ağrı ilinde yapılan çalışmada bu bilgileri destekler nitelikte bulgulara rastlanmıştır. Ağrı ilindeki aile yapısına bakıldığında; eril iktidar yapısının egemen olduğu, toplumsal baskı, gelenek ve göreneklerin ağır bastığı görülmektedir. Özellikle bu bölgede 15-16 yaşlarında kız çocuklarının evlendirilmesinin doğal karşılandığı ve bu evliliklerin yaratmış olduğu sorunların oldukça fazla olduğu gözlemlenmiştir. Buradaki temel nedenler, kadın cinselliğinin kontrol altına alınmaya çalışılması ve bu durumun namus, onur ve şeref gibi kavramlarla ilişkilendirilmesidir. Toplumsal cinsiyet ayrımıyla kız çocukların toplumdaki rol ve statüsü önceden belirlenmektedir. Erkek ve kız çocuklara farklı değerler atfedilmesinin, kız çocukların ailede bir misafir gibi görülmesinin ya da başkasına verilecek bir emanet olarak algılanmasının, özellikle kızların çocuk yaşta evlendirilmesini kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren annelerinin ve/veya hanedeki diğer kadınların gözetiminde, ev içi işlerde sorumluluk almaları, kendilerinden küçük yaştaki çocukların bakımını üstlenmeleri, ev halkına -ve özellikle evdeki erkeklere- hizmet etmeyi öğrenmeleri, ergenlik dönemiyle birlikte kız çocuklarının evliliğe hazır oldukları görüşünü pekiştirmektedir. Bütün bunların yanında, özellikle çalışmanın yürütüldüğü alanda, çocuk yaşta evliliklerin yaygın olması bu evlilikleri normalleştirmektedir. Nitekim saha araştırmasında görüşülen katılımcıların hepsinin annesinin, ablasının, kuzeni veya diğer akrabalarının da çocuk yaşlarda evlendirilmiş olması bu tür evliliklerin bölgede köklü bir gelenek haline geldiğini doğrulamaktadır. Bunun yanında, bazı katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, kız için sık sık görücülerin gelmesi aileler üzerinde toplumsal bir baskı yaratmakta ve aile, kızın evlenmesine izin vermek zorunda kalabilmektedir. Çocuk yaşta evliliklerde önemli rol oynayan

toplumsal baskının diğerk bir yönü, kızların belli bir yaştan sonra çevredekiler, tanıdık ve akrabalar tarafından “evde kaldı” olarak değerkendirilmesidir. Bundan duyulan kaygının da gene ailelerin kızlarını çocuk yaştta evlendirmelerine yol açtığı görülmektedir. Ağrı gibi aşiret yapısının kuvvetli olduğu bölgelerde bu evliliklere çok önem verilmekte ve dünürlük vasfıyla bu evliliklerden bir tür sosyal sermaye kazanıldığı görülmektedir. İyi aileye gelin gitmek veya iyi aileden kız almak ailelerin bulunduğu toplumda bazen bir statü, “saygınlık” kazanma ya da sınıf atlamakla eşdeğer görülmektedir. Özellikle de o toplumda söz sahibi zengin bir aşiretten kız alıp vermek, toplumda saygınlık kazandırdığı için aileler için büyük bir öneme sahiptir.

Saha araştırmasının olduğu yerde diğerk önemli bir tespit başlık parasının bir gelenek haline gelmiş olması ve bu geleneksel uygulamanın çocuk evliliklerini kolaylaştırdığı ve beraberinde berdel evliliği gibi evlilik türlerini meşrulaştırdığıdır. Başlık parasının bir gelenek haline gelmesinden ötürü başlık parasını ödememek adına berdel evliliklerinin yapılması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Saha araştırmasında bu evliliklerin zemininin çocukların ailesinden başlayarak çocuğa içselleştirildiği söylenebilir. Araştırmada görüşülen kadınların hepsinin de annesinin 14-16 yaş aralığında evlendirildiği, zorla evlilik veya berdel evliliğin yaşandığı ve evlenmeden önceki aile hayatlarında da bazı ihmal ve istismarlara maruz kaldıkları görülmektedir.

Bu evliliklerin yaşattığı diğerk bir durum olan hak ihlalleri, çocuk evliliği gerçekleşmeden önce de yaşanmakta ve bu evlilikler bu hak ihlallerinin derinleşerek devam etmesinde yol açmaktadır. Görüşme yapılan kadınların çoğu ya hiç okula gönderilmemiş ya da ilkokuldan sonra okuldan alınmışlardır. Kadınlar, çocukluk dönemleriyle ilgili sorular sorulduğunda bizim çocukluk olarak tanımladığımız -oyun oynama, okula gitme, arkadaşlık ilişkilerinin geliştiği- dönemde onların yetişkinlerin sorumlu olduğu alan; ev işlerini yapma evdeki küçük kardeşlere bakma ve daha birçok sorumluluk gerektiren işlerle bu dönemi geçirdikleri elde edilen bulgular arasında bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemin bir nevi evliliğe hazırlık sürecini de -kayınvalide ve kocaya itaatin sağlanması, çeyiz yapma ve yetişkin bir kadın rollerinin benimsetilmesini- kapsadığı görülmektedir. Evde kız çocuklarının anne rolünü yavaş yavaş üstlenmesiyle beraber; artık çocuk olduğu da unutulmakta ya da unutturulmaktadır. Artık oyun oynama bitmekte, sıra çeyiz hazırlıklarına

gelmektedir. Bu süreç içinde kız çocuğun fiziksel ve duygusal istismara maruz kalması kaçınılmazdır.

Ataerkil sistem içinde oluşturulan kültürel sistemde kadınların da bu durumda pasif veya aktif olarak yer aldığı görülmektedir. Çocuk evliliğine neden olmak, göz yumak, engel ol(a)mamak da bu evliliklerin sürekliliğinde kadınların rolü olarak ortaya çıkmaktadır. Ne yazık ki bu evliliklerden en çok kadınların zarar görmesine karşın bu evliliklerin toplumumuzda bu kadar yaygın olmasının ve toplumsal hayatta varlığının sürdürülmesinde yine kadınlar önemli rol oynamaktadır. Kadınların ötekileştirilmesi ve söz sahibi olmamaları bu evliliklere istemeyerek de olsa rıza göstermelerine neden olmaktadır. Diğer yandan küçük gelin istenmesi, evdeki uyumun sağlanması ve evdeki her işin görülmesi düşüncesi de bazı kadınların bu erkek iktidarından pay almasını sağlamaktadır. Bu durumu Kantiyoti ataerkil pazarlık olarak kavramsallaştırmakta ve kayınvalidelerin küçük gelin istemesinin eril paydan nemalanmak istenmeleri olarak değerlendirmektedir. Çocuğun aile hayatında mutsuz olması, eğitim hayatından yoksun bırakılması ve ağır işlerde çalıştırılması durumunda evlilikleri bir kurtuluş olarak gördükleri ve bu evlilik sürecine gönüllü olarak dahil oldukları araştırmanın bulguları arasındadır. Kadınların çocukları üzerinde ve özellikle de evlilik kararı gibi önemli bir olayda söz sahibi olamaması, kadının ailedeki rol ve statü paylaşımıyla doğrudan ilişkilidir. Bazen kızının iyi bir aileye gideceği fikrinin yansıtılmasıyla bu evliliğe onay verme ya da göz yumma durumlarının da yaşandığı görülmektedir. Ailelerin küçük gelin istemesindeki nedenlerinden bir tanesi itaatin ve uyumun sağlanmasının kolay olması fikrinin yerleşik olmasıdır. Sahada görüşülenlerin anlatılarına göre; gelin geldiklere evde “özellikle de çok nüfuslu geniş aile yapısına sahip evler” evin tüm işlerinden sorumlu olduklarını, tandırda ekmek vurmak, su taşımak ve evdeki erkeklere koşulsuz itaat emek gibi sorumluluklarının olduklarını belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra bir işi eksik yada yanlış yapmaları durumunda hakaret işitme, alaya alınma ve dayak yeme gibi durumlara maruz kaldıkları da olmuştur. Bu durum da kız çocukların gelin geldikleri evde fiziksel, duygusal ve cinsel istismara maruz kaldıklarını destekler niteliktedir.

Ataerkil toplumda ev içi emeğin görünmezliği, bu evliliklerin yapılmasındaki etkenlerden biri olarak görülebilir. Çünkü erkeklerin çalışmak için başka şehirlere

gitmesiyle evin tüm sorumluk ve işler kadınlar üzeri kalmaktadır. Araştırmamızda da bu durumu destekleyen bulgular bulunmuştur.

Aslında çocuk evliliklerine neden olan faktörleri ele aldığımızda ilk başta çocuk haklarını korumakla yükümlü devletin yasalarında kendi içinde tutarsız olduğu görülmektedir.

Medeni Kanun 18 yaşın altındaki herkesi çocuk olarak kabul ederken, reşit olma durumunun evlilikle de olabileceğini ifade etmektedir. Evlilikle ilgili madde de 17 yaşını dolduran herkesin evlenebileceği ve maddenin alt fıkrasında yer alan; olağanüstü hal durumunda 16 yaşını doldurmuş çocuğun evlenebileceği maddesi konularak; evlilik yaşı daha önce 17 yaşına daha sonra da 16 yaşına kadar inmektedir. Bu durum çocuk evliliklerin yapılmasına bir kapı araladığı gibi çocuk evliliklerin önüne geçilmesinde bir ihmalin ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir. Araştırmada, bu evliliklerin gerçekleştirilmesi için başvuru yöntemleri değerlendirildiğinde bunların bazıları şu şekildedir: Kızın yaşının ailesi tarafından büyütülmesi ya da resmi nikah için kızın hamile kalana kadar bekletildiği bir çok görüşmecide görülen normal bir durum haline gelmiştir Kızların yaşının büyütülmesi veya nüfusa büyük yazılması durumu, bu evliliklerin yapılmasının duyulması (şikayet edilmesi) durumunda yaşanılacak olayın önüne geçilmesi ve kızların çocuk yaşta olmasına rağmen resmi nikah işlemlerinde sorun çıkmaması için yapılan yaygın bir yöntem olarak görülmektedir. Araştırmanın bulguları arasında resmi nikahını çocukları doğduktan sonra yapan bir çok katılımcı görülmektedir. Bu da bu evliliklerin çocuk haklarına ve kadın haklarına aykırı olduğunu göstermektedir.

Bu evlilikler çocuk haklarına aykırı olduğu gibi çocuğun fiziksel, cinsel ve duygusal gelişimine ket vurmaktadır. Adolesan döneminde bir genç kızda anne olabilecek bedensel gelişme tamamlanmadığı gibi çocuğa bakacak ve bu yükü kaldırabilecek bilgi birikimi ve sorumluluk bilinci de gelişmediği görülmektedir. Bu dokunulmazlık hakkı ihlal edildiğinde kendine olan özgüven ve öz benlik dediğimiz kişiliğin oluşmasındaki en önemli yapılar tahribata uğramaktadır. Bu evliliklerde kız çocukları hiç tanımadıkları, sevmedikleri, istemedikleri kişilerle evlenmek zorunda kalmakta ve rızası dışında bir cinsel birliktelik yaşamak zorunda kalmaktadır. Çocuk evliliklerinde, Cinsel sağlık ve üreme hakkının ihlal edildiği, insan hakları başta olmak üzere, çocuk haklarını ve kadın haklarını kapsayan tüm hakların ihlal edildiği

görülmektedir. Çocuk yaşıta yapılan evliliklerde, doğumun kız çocukları üzerindeki fiziksel riskler kadar bu evliliklerde çocukların sorumlulukları kaldıramamalarından dolayı yaşadıkları ruhsal sorunlar ve riskler de vardır.

Çocuk evliliği demek aynı zamanda çocuk anne olmak demektir. Çocuk anne olmak demek aynı zamanda bedensel, ruhsal ve duygusal olarak anne olmaya hazır olmamak demektir. Çocuk evliliği demek; çocuğun fiziksel, cinsel ve duygusal olarak istismar edilmesi demektir. Çocuk evliliği demek; çocuğun sahip olduğu tüm hakların ihlal edildiği demektir. Çocuk evliliği demek; doğacak çocuğun ihmal edilmesi demektir. Çünkü çocuğun o yaşıta evlenmesi; sağlıklı gelişimini tamlaması için sahip olduğu hakları ihlal etmektedir. Ayrıca evlilik haklarını tanımlayan başta insan hakları sözleşmesi olmak üzere kadın haklarını ve çocuk haklarını ihlal etmektedir.

Çocuk evliliklerin başta cinsel istismar olmak üzere tüm istismar türlerini en az birine maruz kaldıkları görülmüştür. Çocuğun gelişimine yönelik ihtiyaçlarının karşılanmaması, yeterli sevgi ve ilginin gösterilmemesi ve bir çocuğun kaldıramayacağı sorumlulukların yüklenmesi istismar olarak değerlendirilmektedir. Ailelerin çocuktan sorumlu oldukları görevleri yerine getirmeyip, bu görevleri bir nevi evlilik yoluyla başkasına devretmesi de, çocuğun ihmal edilmesi demektir. Bu evliliklerin hem hak ihlallerinin hem de ihmal ve istismarın nedeni ve sonucu olduğu gözlemlenmiştir. İkinci olarak bu evliliklerin toplumumuzda bu kadar yaygın ve meşru olmasında; gerek ulusal hukuk sisteminde olan yasaların uyuşmazlığı gerekse de bu evliliklere ataerkil bakışın yaratmış olduğu kültürel sistemin etkileridir. Evlenmek gibi ciddi bir kararın alınmasında, bu evliliklerin öznesi konumundaki kişinin “çocuk” olmasından dolayı rızanın alınması söz konusu bile olmamaktadır. Bu bağlamda, bu tür evliliklere neden olan, göz yuman veya tasnif eden her kim olursa olsun “ister iktidar yapısı, ister toplum, isterse aile” istismarcı olarak görülmesi gerektiğidir. Araştırmanın sonucuna göre çocuk evliliklerin çoğunda, çocuğun kendi aile hayatında da ihmal ve istismara maruz kaldığı görülmektedir. Bu ihmal ve istismar sadece fiziksel şiddet değil, yeterli sevgi ihtiyacının karşılanmaması, eğitim hakkının ihlal edilmesi, akran ilişkilerinin kısıtlanması ve çocuğun kaldıramayacağı sorumlulukların yüklenmesi olarak sıralanabilir. Görüldüğü gibi bu ihmal ve istismar bu evliliklerin hem nedeni hem sonucudur. Dolayısıyla, istismarcı bu evlilikleri meşrulaştıran birey, toplum veya devlet kim olursa olsun istismara suç ortaklığı

yapmış demektir. Çocuk evlilikleri çocuk hak ihlallerinin ve istismarın nedeni ve sonucu olmakla beraber bu istismarı ve hak ihlallerin bir kısır döngü halinde oluşmasına aracılık etmektedir. Çocuk evlilikleri; çocuğun her türlü gelişimine ket vurduğu gibi gelecekteki hayallerine ve toplumda düşük bir statüde olmasına neden olmaktadır. Eğitim hakkından mahrum olan çocuk ilerdeki hayatı için büyük adımlar atamamakta ve hayallerini gerçekleştirmek konusunda dezavantajlı konuma gelmektedir. Bu evlilikler daha önce de belirttiğimiz gibi çocuk hak ihlali ve kadın hak ihlallerine neden olmaktadır. Çocuk evlilikleri üzerine yapılan çalışmaların sayısının artırılması ve bu evliliklere olan hakim bakış açısının kırılması için daha çok bilgilendirme seminerlerin yapılması gerektiği sahadaki gözlemlerden elde edilen bulgulardan biridir. Çünkü hala bu evliliklerin ne kadar vahim sonuçlara neden olduğunu, çocuk, kadın haklarını ihlal ettiğine ve çocuğun fiziksel, ruhsal ve duygusal gelişimini olumsuz etkilediğini bilmemesi ve bazı durumlarda bilmesine rağmen bu evliliklerin önüne geçemediği görülmektedir. Ayrıca bu evliliklerin yaratmış olduğu etkilerin çok iyi bilinmemesi ve halkın bu konuda bilinçsiz olması da bu evlilikleri saha araştırmasında katılımcıların anlatılarında “evlilik bana oyun gibi geliyordu bilmiyordum, şimdi ki aklım olsaydı, korkuyordum çocuktum” gibi ifadelerin sıklıkla kullanıldığı bu anlayışı destekler niteliktedir. Araştırmada elde edilen en önemli bulgu bu evliliklerin kadınlar tarafından desteklenmemesidir. Görüşülen kadınların çoğu, kızlarını küçük yaşta evlendirmek istemediklerini ve aynı şekilde oğullarını da küçük yaşta bir kızla evlendirmek istemediklerini belirtmişlerdir. Bu durumda, çocuk yaşta evliliklerin azalmasında kadınların aktif rol alacağı umudunu beslemektedir.

6. KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). Türkiye’de Evlilik Tercihleri. Ankara: Araştırma ve Politika Serisi: 20.

Akal, C. ve Erözden, O. vd. (2003). İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Akhun,İ. (Ed.). (2000). Kız çocukların Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri. Ankara: Cem Wep Opset.

Akın, A. (ed.).(2008).Kadın Statüsü ve Sağlığı İle İlgili Gerçekler. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.

Altınay, A.G. ve Arat, Y. (2007). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet. Baskı:1. İstanbul: TÜBİTAK Destekli Araştırma

Anayurt, Ö. (2005). Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Baskı: 6. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Arslan, Y. (2015). Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğuda Çocuk Gelinler. İstanbul: Belge yayınları.

Aydemir, E. (2011), Evlilik Mi Evcilik Mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler, Ankara: Usak Yayınları.

Bayraktar, S. (2015).İnsanlığın Kanayan Yarası Çocuk İstismarı ve İhmali. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Bourdieu, P. (2015). Eril Tahakküm. Çev: Bediz Yılmaz. Baskı:2. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Çabuk, G., Yazıcı, Z. ve Öncel, S. (Hz.). (2015). Erken Evlilik Sorunu Bilgilen Güçlen Projesi Sonuç Raporu. Ankara: Pozitif Matbaa.

Çüçen, K. (2013). İnsan Hakları. Baskı: 2. Ankara: Sentez Yayıncılık.

Doğan, S.(Ed.). (2015). Çocuk Gelinler El Kitabı: Çocuk Evlilikleri ve Ekonomi. Ankara: Özdemir Ofset.

Doğan, S.(Ed.). (2015). Çocuk Gelinler El Kitabı: Çocuk Evlilikleri ve Sağlık. Ankara: Özdemir Ofset.

Doğan, S.(Ed.). (2015). Çocuk Gelinler El Kitabı: Çocuk Evlilikleri ve Ev İçi Şiddet. Ankara: Özdemir Ofset.

Ecevitoglu, P. (2012). Namus Töre ve İktidar. İstanbul: Dipnot yayınları.

Engels, F. (1979). Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni. Seçme Yazıtlar, III. Baskı:1. İstanbul: Sol Yayınları.

Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği. Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi.

Franklin, B. (1986).Çocuk Hakları. Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (1995) Çocuk ve Ergen Gelişimi. Çev. Bekir Onur, Ankara: İmge Kitapevi.

Heffinck, P. (2000). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: İnsan Haklarına Dayalı Programlama Yaklaşımı. 21. Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç. Haz. Esin Küntay ve Gülüz Erginsoy. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

Heywood,C. (2003). Baba Bana Top At Batı’da Çocukluğun Tarihi. Çev. Esin Hoşsucu. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu (2010). Haz. Sezen Civelek ve Soner Erdoğan. Ankara: TBMM Basımevi.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). İnsan Aile Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kandiyoti.D.(1996). Cariyeler,Bacılar,Yurttaşlar.Çev:AksuBora, Feyziye Sayılan, Şirin Tekeli,Hüseyin Tapınç ve Ferhunde Özbay. İstanbul: Metis Yayınları.

Karabey, S. (Ed.). (2007). Cinsel Eğitim ve Araştırma Derneği Bilgilendirme Dosyası-7 “Gençlik ve Cinsellik”. İstanbul: CETAD.

Karaosmanoğlu, F. (2011). İnsan Hakları. Ankara: Seçkin Yayınları.

Kümbetoğlu, B. (2008) Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Limoncuoğlu, A. ve Kasapoğlu Turhan, M. (Ed.), (2014). Hukuki Boyutlarıyla Çocuk Gelinler Uluslararası Konferansı, Balçova: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.

Majab, S. ve N. Abdo, N. (Der.). (2006). Namus Adına Şiddet Kurumsal ve Siyasal Yaklaşımlar. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mangır, M. ve F. Başar F. (1993). Fiziksel İstismara Uğramış 10 Yaş Grubu Alt Sosyo Ekonomik Düzey Çocuklarının Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi

Moroğlu, N ve Serin,F.(Haz.). (2014). Hukuki Açıdan Çocuk Gelinler. İstanbul: CM Basın Yayın.

Numan, W. L.(2006). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar. Çev: Sedef Özge. Ankara: Yayınodası.

Onur, B. (2000). Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm. Ankara: İmge Kitapevi.

Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum. Ankara: İmge Kitapevi.

Özpolat V. ve Solak, A. (2011). Türkiye’de Çocuk Mağduriyeti Haritası.Ankara: Hegem Yayınları.

Öztürk, M. (2011). Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı El Kitabı. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Platon.(2005) Devlet. Çev. Baki Kıracı, İstanbul: Karınca Kitapevi.

Polat, O. (2004). Klinik Adli Tıp. Ankara: Seçkin Yayınları.

Polat, O. (2007). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı. Baskı:1. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Polat, O.(2007). Çocuk Pornografisi. İstanbul: Nokta Kitap.

Postman, N. (1995). Çocukluğun Yokoluşu. Çev: Kemal İnal. Ankara: İmge Kitapevi.

Rousseau, J.J. (2013). Emile Bir Çocuk Büyüyor. Haz.Ülkü Akagündüz, Baskı:13. İstanbul: Selis Kitaplar.

Ruhi Şirin, M. ve Gülen, A. (Haz.). (2011). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kitabı. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları

Sancar, S. (2009). Erkeklik: İmkansız İktidar. İstanbul: Metis Yayınları

Sarvan, F. (Ed.). (2014). “Çocuk Gelin” Ayıbına Hayır Sempozyum Bildiri Kitabı (s.15). Antalya: Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Yayınları, No:2

Sayılan, F. (Der.). (2012). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanakları ve Sınırlılıkları. Ankara: Dipnot Yayınları

Şen, H. (2014). Çocuk Gelinler Evcilikten Evliliğe. Ankara: Detay Yayıncılık.

Taştan, K. ve Taştan, S. (2014). Evlilik mi? Evcilik mi? Baskı:3. Erzurum: Ayhan Ofset Matbaacılık

Tekin, Ü. (2002). Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı. Ankara Ticaret Odası

Tezcan, M. (1981). Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği: Kültürel Antropolojik Yaklaşım. Ankara: Kadioğlu Matbaası.

Tezcan, M. (2000). Türk Ailesi Antropolojisi. Ankara: İmge Kitapevi.

Tezcan, M. (2005). Çocuk Sosyolojisi. Ankara: Kök Yayıncılık

T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2006). Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM ARAŞTIRMA KOMİSYONU RAPORU. Ankara: Can Ofset Matbaa

Tiryakioğlu, B. (1991). Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Topçu, S. (1997). Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı. Ankara: Doruk Yayınevi.

Turğut. M. (Ed.). (2014).Türkiye Aile Yapısı Araştırması TAYA 2011. Baskı:2. Ankara: Üzerler Matbaa.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması. (2011) Ankara: Arşivoğlu matbaası.

Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Baskı:9. Ankara: Seçkin Yayıncılık

MAKALELER

Aktepe, E. ve Atay, İ. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi, ss:410-20

Beyazıt, U. (2015). Çocuk İstismarı Konusunda Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Dergisi, ss:1-20

Boran, P. , Gökçay, G., Devocioğlu, E. ve Eren, T. (2013). Çocuk Gelinler. Marmara Medical Journal, 26, ss:58-62

Bulut, I. (1991).Türkiye’de Erken Evlenme.II.Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Aile Ansiklopedisi.

Burcu,E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S. vd. (2015). Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. Bilig Dergisi. Sayı:73. ss: 63-98

Çakmak, D. (2009). Türkiye’de Çocuk Gelinler. ([www.umut.org.tr/HukukunGençleri /Tam Metinler Sunular/Diren Cakmak.pdf](http://www.umut.org.tr/HukukunGençleri/TamMetinlerSunular/DirenCakmak.pdf))(20-21 Mart)Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Erdentuğ, N. (1990). Yeryüzünde İnsan Toplumlarında “Başlık”.Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri. Der. Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Giray, H. ve Kılıç, B.(2004). Bekar Kadınlar ve Üreme Sağlığı. Sted Dergisi. Cilt:13, sayı:8 ss: 286-288

Gökçe, B.(1990). Evlilik Kuramına Sosyolojik Bir Yaklaşım. Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri. Der. Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Günindi Ersöz, A. (2010). Türk Atasözleri ve Deyilerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Roller. Gazi Türkiyat, sayı:6, ss: 167-181

İçağasıoğlu Çoban, Arzu (2009).Adölesan Evlilikleri. Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, Cilt:4, Sayı:16

İşeri, E. (2006). Duygusal İstismar. Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidispliner Yaklaşım, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımev, ss:31-33

Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,15, ss: 129-161

Kara, B. ve Biçer, Ü. vd. (2004). Çocuk istismarı. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi; 47. ss: 140-151

Koç, F., Aksit, S. vd.(2012). Çocuk İstismarı ve İhmali Olgularımızın Demografik ve Klinik Özellikleri: Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi’nin Bir Yıllık Deneyimi. Türk Pediatri Arşivi Dergisi sayı: 47. ss:119-124

Orçan, M. ve Kar, M. (2008). Türkiye’de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Riskleri: Bismil Örneği. Aile ve Toplum Dergisi, yıl,10, cilt,4 sayı,14 ss:97-111

Ova, N. (2014). Türkiye’de Yazılı Basında “Çocuk Gelinler”in Temsili. Selçuk İletişim II, ss:238-262

Ovayolu, N., Uçar, Ö. ve Ark.(2007) .Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi II. Sayı: 4

Özcebe, H. ve Küçük Biçer, B.(2013). Önemli Bir Kız ve Çocuk Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler.Türk Pediatri Arşivi Dergisi.ss:86-93

Özpulat, F. (2016). Toplumun İhmal Edilen Yüzü: Çocuk Evlilikler ve Kadın Sağlığına Yansımaları.Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi. Sayı:II

Malatyalı, M.(2014). Türkiye’de “Çocuk Gelin” Sorunu. Nesne Psikoloji Dergisi, Cilt:2 ss:27-38

Saran, N.(1979). Aile Hayatı ve Toplum. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi. Sayı:III

Soylu, N. ve Ayaz, M. (2013). Adli Değerlendirme İçin Yönlendirilen Küçük Yaşta Evlendirilmiş Kız Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri ve Ruhsal Değerlendirilmesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi,14 ss: 136-144

Şahin, F. (2006) Çocuk İstismarı Tanımı, Epidemiyolojisi ve Multidisipliner Takım Yaklaşımının Önemi. Çocuk İstismarı ve İhmali Multidisipliner Yaklaş. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. ss:5-11

Taner Y. ve Gökler, B (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. Hacettepe Dergisi, 35. ss: 82-86

Yüksel, H. ve Yüksel, M.(2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,5,ss:1-2

Zeytinoğlu, S. (1999). Sağlık, Sosyal Hizmet, Hukuk ve Eğitim Alanlarında Çalışanların Türkiye’de Çocuk İstismarı ve İhmali Sorunu ile İlgili Görüşleri. Der. Esin Konaç, İpek Gür Kaynak vd. Ankara: Ofset Tipo Matbaacılık.

TEZLER

Köseoğlu, M.(2011).Çocuk Suçluluğunda Arkadaş Çevresinin Rolü. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Örs Reyhanoğlu, S. (2010). Üreme Sağlığı Akran Eğitimleri Proje Kapsamında Eğitim Almış Gençlerin Cinsel Sağlık Üreme Sağlığı Hakkındaki Bilgi, Tutum ve Davranışları.(Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Programı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

İNTERNET

DİKASUM Basına ve Kamoyuna, <http://www.cocukhaklariizleme.org/diyarbakir-kadin-sorunlarini-arastirma-uygulama-merkezi-dikasum>, (Erişim tarihi: 20.11.2017)

İstatistiklerle Çocuk 2014 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18622> (Erişim tarihi: 01.10.2017)

İstatistiklerle Çocuk 2015 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21521> (Erişim tarihi: 01.10.2017)

İstatistiklerle Çocuk 2016 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645> (Erişim tarihi: 01.10.2017)

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf.

(Erişim tarihi: 05.12.2017)

Kaynak: <https://www.birgun.net/haber-detay/tuik-in-cocuk-gelin-haritasi-136449.html>. (Erişim tarihi: 05.12.2017)

Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu UNICEF 2014 Raporu
<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Unicef%20SOWC%202014%20web.pdf> (Erişim tarihi: 21.09.17)

Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu UNİCEF 2011
<http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf> (Son güncellenme tarihi: 5 Nisan 2010) (Erişim tarihi: 21.09.2017)

TÜİK, 2014 http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/Tekzipler/Tekzip_20160123.pdf
(Erişim tarihi: 25.10.2017)

TÜİK Duyuru Raporu, http://www.tuik.gov.tr/duyurular/duyuru_2860.pdf (Erişim tarihi: 09.12.2015)

TÜİK İstatistikleri:
<http://www.resmiistatistik.gov.tr/?q=tr/content/21-n%C3%BCfus-ve-demografi-istatistikleri> (Erişim tarihi: 08.10.2016)

TNSA İstatistikleri: www.hips.hacettepe.edu.tr, (Erişim tarihi: 25.10.2017)

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2017)

2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2017)

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2017)

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2017)

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2017)

7. EK 1: Soru Kılavuzu

Bu araştırma Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı'nda Yüksek Lisans yapan Mehtap Boğucu tarafından “Çocuk Yaşta Evliliklerin Çocuk İhmali ve İstismarı Kapsamında Değerlendirilmesi” adlı tezinin saha araştırması için yapılmaktadır. Elde edilen bilgiler tez çalışmasının içinde yer almakta ve katılımcıların kimliklerini ifşa edecek herhangi bir bilgi içermemektedir. Araştırmada elde edilen tüm bilgilerin bilimsel bir çalışma için kullanılacağı belirtilmektedir.

- ✓ Kaç yaşındasınız?
- ✓ Eğitim durumunuz nedir?
- ✓ Mesleğiniz var mı?
- ✓ Kaç çocuk annesisiniz?
- ✓ Eşin hayatta mı?
- ✓ Nerelisiniz?

1.BÖLÜM: AİLE VE ÇOCUKLUK DÖNEMİ

a)Ailenizle ilgili bilgiler:

- ✓ Ailenizin ekonomik durumu, kültürel yaşantısı, inanışları, savunduğu veya savunmadığı davranış ve tutumları şeklinde anlatır mısınız veya aklınızda kalan bir anı veyahut da bir örnek üzerinde anlatabilirsiniz.
- ✓ Kaç kardeşiniz, kız erkek olarak ayırarak açıklar mısınız?
- ✓ Evde en çok kimin sözü geçiyordu?
- ✓ Evde yakın olduğun kişi kimdi? O kişinin hangi özelliği sizi ona bağladı?
- ✓ Evde en çok sevdiğiniz ve davranışlarını kendinize örnek aldığınız biri var mıydı varsa o kişi kimdi ve o kişinin hangi yönünden dolayı onu seçtiniz ?
- ✓ Aile de kız erkek ayrımı var mıydı varsa bununla ilgili aklınızda kalan bir örnek verebilir misiniz; bunu en çok kim yapıyor?
- ✓ Evde sizden önce evlenen var mı ? Varsa onlar kaç yaşında evlendi?
- ✓ Annenizin evliliğinden biraz bahseder misiniz eğer biliyorsanız tabi. Mesela kaç yaşında evlenmiş, babanızla nasıl tanışmış,aralarında yaş farkı var mıymış varsa ne kadar vs... biraz anlatabilir misiniz?

b)Çocukluğunuzla ilgili bilgiler:

- ✓ Çocukluğunuzu anlatır mısınız, nasıl bir çocukluk geçirdiniz?
- ✓ Hangi oyuncaklar ve oyunlarla geçti çocukluğunuz?
- ✓ Çocukken sizinle evde en çok kim ilgilenirdi?
- ✓ Çocukken evde korktuğunuz veya çekindiğiniz biri var mıydı varsa bu kimdi ve bunun nedeni neydi?
- ✓ Çocukken arkadaşlarınız çok var mıydı onlarla ilişkiniz nasıldı neler yaptınız, bize anlatır mısınız?

- ✓ Arkadaşlarınızla sokakta, evde veya dışarıda herhangi bir yerde oyun oynar mıydınız?
- ✓ Oyun oynama yaşınız ne zaman ve nasıl bitti bundan biraz bahseder misiniz?
- ✓ Çocukken arkadaş seçiminize aileniz karışıyor muydu karışıyorsa neden ve nasıl?
- ✓ Aileniz çocukken en çok kimlerle arkadaşlık yapmanıza izin veriyordu ve neden?
- ✓ Çocukluğunuzda sizi en çok mutlu eden neydi anlatır mısınız?
- ✓ Çocukluğunuzda sizi en çok üzen neydi anlatır mısınız?
- ✓ Küçükken hayalinizi kurduğunuz bir şey var mı, varsa gerçekleştirdiğiniz mi?
- ✓ Okula gittiniz mi gittiyseniz oradaki arkadaşlarınızla aranız nasıldı okumayı sever miydiniz, hayal ettiğiniz bir meslek var mıydı? Bize biraz çocukluğunuzla hayallerinizden bahseder misiniz?
- ✓ Okula hiç gitmediyseniz ya da okulu yarıda bıraktıysanız bunu siz mi tercih ettiniz yada başka nedenlerden dolayı mı öyle oldu? Bundan biraz bahseder misiniz?
- ✓ Ailenizde okuyan kardeşleriniz var mı, yok mu varsa bunlar kimlerdir bunlardan biraz bahseder misiniz?
- ✓ Ailenizde okumanızı isteyen ve destekleyenler var mıydı varsa bunlar kimlerdi?
- ✓ Destekleyen varsa okumanız için size bir yardımda bulundular mı bulundularsa nasıl?

2.BÖLÜM: EVLİLİK SÜRECİ

- ✓ Evlenirken kaç yaşındaydınız?
- ✓ Nasıl evlendiniz anlatır mısınız?
- ✓ İlk istemeye geldiklerinde sizi kimden istediler ve sizi kim verdi?
- ✓ Eşiniz sizi istemeye geldiğinde aileniz sizi vermeden önce rızanızı istedi mi, istediye nasıl?
- ✓ Evlilik kararını tek başınıza mı aldınız yoksa, bundan biraz bahseder misiniz?
- ✓ Eşinizle isteyerek “görüp beğenerek” mi evlendiniz?
- ✓ Eşiniz sizinle isteyerek “görüp beğenerek” mi evlendi?
- ✓ Eşiniz ile görücü usulü mu yoksa daha önce tanışmış olarak mı evlendiniz?
- ✓ Sizi verdiklerinde bunu ilk kimden duydunuz ve bunu size ne zaman, nasıl söylediler?
- ✓ Ailenizin sizi verdiğini duyduğunuzda nasıl tepki gösterdiniz ne hissettiniz?
- ✓ Sizi verdikten ne kadar sonra eşinizle görüştünüz ve görüşürken ne hissettiniz, yanınızda kimse var mıydı bunlardan biraz bahseder misiniz?
- ✓ Eşiniz sizinle ilk karşılaştığında ne yaptı tepkisi, ilk söylediği sözler anlatır mısınız?
- ✓ Evlenirken aileniz başlık parası aldı mı aldıysa ne oldu başlık parası?
- ✓ Siz başlık parasının alınmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- ✓ Eşinizle aranızdaki yaş farkı ne kadar var ve sizce bu yaş farkı sorun/lar oluşturuyor mu?
- ✓ Evliliğe kadar olan süreçte “söz,nişan vs..” eşinizle nasıl irtibat kurdunuz, yalnız kaldınız mı, buluştunuz mu, buluşmalar olduysa bunlar ne sıklıkla oldu vs..Bu süreç içinde eşinizden utanma ,çekinme gibi duygular var mıydı anlatır mısınız?
- ✓ Eşinizle evlenmenizi etkileyen ve desteklen faktörler nelerdi açıklar mısınız? “sevgi, akrabalık, zenginlik, saygınlık gibi”
- ✓ Resmi nikahınız var mı varsa evlendikten ne kadar sonra yaptınız? Sizce resmi nikah ne kadar önemli ve gerekli açıklar mısınız?
- ✓ Resmi nikahınız yoksa neden yok?
- ✓ İlk gece sonrası çarşaf gösterme geleneği sizde var mı, varsa sebebi sizce ne yada bunun hakkında siz ne düşünüyorsunuz?
- ✓ Düğünde takılan takılar sizde mi değilse neye yatırım yaptınız?
- ✓ Evlendiğinizde size mehir olarak bir şey verildi mi verildiyse bunu nasıl kullandınız?
- ✓ Küçükken evliliğinizle ilgili hayal kurar mıydınız?
- ✓ Nasıl hayaller kurardınız paylaşabilir misiniz?
- ✓ Evliliğinizle hayalleriniz uyuyor mu?

3.BÖLÜM: EVLİLİK YAŞAMI

- ✓ Kaç yıllık evlisiniz?
- ✓ İlk çocuğunuz olduğunda siz kaç yaşındaydınız?
- ✓ Evlendikten ne kadar süre sonra gebe kaldınız?
- ✓ Eşiniz size yalnız kaldığında ve aile içinde nasıl seslenir?
- ✓ Evlendikten ne kadar süre sonra ailenizi “baba evini” görmeye gittiniz?
- ✓ Ailenizi (babaevini) özel günlerin dışında “bayram, cenaze, evlilik...” ne sıklıkla ziyarete gidersiniz /Onlar bu günlerin dışında sizi ne sıklıkla ziyarete gelir?
- ✓ Eşinizin maddi durumu ile ailenizin maddi durumu arasındaki fark nasıldır bu fark (varsa) evliliğinizi bir etkisi var mı?
- ✓ Ailenizden evlendikten sonra bir maddi destek aldınız mı?
- ✓ Eşinizin ailesiyle bir sorun yaşadığınızda eşinizin tutumu nasıl olur, “destekleyici mi yoksa taraf tutucu mu?”
- ✓ Eşiniz size veya başka bir şeye kızgın olduğunda size karşı tutumu nedir? Yani size bunu yansıtır mı, yansıtmaz mı, yansıtırsa nasıl yansıtır?
- ✓ Eşinizle dargın olduğunuzda gönlünüzü almak için çaba harcar mı ve gönlünüzü almak için neler yapar?
- ✓ Eşiniz sizi bir konuda ikna etmek için nasıl bir yol izler?
- ✓ Eşinizi bir konuda ikna etmek için ne/ler yaparsınız?
- ✓ Eşinizi bir dost, arkadaş vs... olarak görüyor musunuz veya o sizi nasıl görüyor biraz anlatır mısınız?

- ✓ Evde eşiniz, kaynana ve kayınpederin dışında size otorite kuran, sözünü dinlediğiniz veya çekindiğiniz kimse var mıdır varsa kimdir bu kişi/ler?
- ✓ “Hayat müşterektir” sözü sizin evde geçerli mi?
- ✓ Çocuğunuzun gelişiminde eşinizin rol ve ilgisi nedir?
- ✓ Çocukların bakımında size ne ölçüde yardımcı oluyor?
- ✓ Evde ağır işlerde size yardım eden kimse var mı varsa genelde kim oluyor bu kişi?
- ✓ Evlendiğinizde ayrı eviniz mi vardı yoksa eşinizin ailesiyle mi kaldınız? Hala aynı evde beraber yaşıyorsanız ne zaman ayrılmayı düşünüyorsunuz?
- ✓ Eğer şuan ayrı evdeyseniz daha önce ne kadar eşinizi ailesiyle beraber kaldınız?
- ✓ Evliliğiniz süresince çok zorlandığınız bir olayı veya durumu anlatır mısınız?

4.BÖLÜM: EVLİLİKTEN BEKLENTİLER VE SONRASI

- ✓ Evlendikten sonra eski arkadaş, eş, dost ilişkilerinizde bir değişiklik oldu mu olduysa nasıl?
- ✓ -Evlendikten sonra baba tarafındaki akrabalarla ilişkilerinizde bir değişme oldu mu “ziyaret etme, yardımlaşma” olduysa nasıl?
- ✓ Evlendikten sonra kendi ailenizle olan ilişkilerinizde bir değişme oldu mu olduysa nasıl?
- ✓ Bize günlük rutin yaptığınız işlerden bahseder mısınız?
- ✓ Evlenmeden önce nasıl bir hayat hayal ediyordunuz şimdi nasıl bir hayat yaşıyorsunuz?
- ✓ Evlilik hayallerinizle şuan ki hayatınız uyuyor mu?
- ✓ Evlenmeden önce evlilik için size vaat edilen bir şey var mıydı “ev, altın, süs eşyası vb.” varsa yerine getirildi mi?
- ✓ Hayatınızı değiştirme gibi bir şansınız olsa ilk önce neyi değiştirirdiniz ve neden değiştirirdiniz?
- ✓ Sizce kadınlar için ideal evlilik yaşı ne olmalı?
- ✓ Sizce erkekler için ideal evlilik yaşı ne olmalı?

a)Yeni evli kadınlara sorulan;

- ✓ Çocuklarınızı kaç yaşında evlendirirsiniz kız erkek olarak ayırarak açıklar mısınız?
- ✓ İlerde oğlunuzu evlendirirseniz gelininizin kaç yaşında olmasını istersiniz?
- ✓ Erken yaşta evlenmenin sizce ne gibi avantaj ve dezavantajları vardır?

b)Uzun zamandır evli ve çocuklarını evlendirmiş kadınlara sorulan;

- ✓ Kızlarınızı kaç yaşında evlendirdiniz?
- ✓ Oğullarınızı kaç yaşında evlendirdiniz?
- ✓ Genelde gelinlerinizi kaç yaşında getirdiniz?
- ✓ Erken yaşta evlenmenin sizce ne gibi avantaj ve dezavantajları vardır?
- ✓ Küçük gelin getirmenizin avantaj ve dezavantajları nelerdir sizce?

8. EK 2: Katılımcı Profili

K1: 33 yaşında ortaokul mezunu ve 15 yaşında evlendiğini belirtmiştir. Kaynanasıyla birlikte aynı evde kalmaktadır. 16 yaşında anne oldu. Yaklaşık 15 yıldır evli ve iki erkek çocuğuna sahip ve eşinden çok korkuyor.

K2: 21 yaşında okula hiç gitmemiş, dışarıdan kendi imkanlarıyla okuma yazmanı öğrenmiştir. Okumayı çok istemesine rağmen ailesi istemediği için gidememiş ve hala bunun acısını taşıdığını belirtmiştir. Aile okula göndermemiş ama köyün camisindeki kuran kursuna gitmesine karışmamıştır. Kuran kursunda hafız olarak oradaki çocuklara sekiz yıl boyunca ders vererek hocalık yapmıştır. On yedi yaşında uzaktan bir akrabasıyla evlendirilmiştir. Şuan bir çocuk annesi ve hala eğitimi için mücadele ettiğini belirtmiştir.

K3: 55 yaşında okuma-yazma yok. 14-15 yaşlarında evlendi ve 12 çocuk annesi annesidir. Yaklaşık 40 yıldır evli ve eşinden sürekli fiziksel şiddet görmektedir. Beş erkek çocuğu evlendirmiş ve tüm gelinlerini 14-16 yaş aralığında almıştır aynı şekilde kızlarını da o yaş aralığında evlendirmiştir. Ailesinde üç farklı berdel evliliği vardır.

K4: 70 yaşında, okuma-yazması yok. Dokuz, on yaşındayken üvey babası tarafından kendinden 20 yaş büyük biriyle evlendirilmiştir. Kendisi gibi diğer yedi kız kardeşinin de aynı şekilde sekiz, dokuz yaşlarında evlendirildiğini belirtmiştir. Evlendikten iki yıl sonra adette girdiğini belirtmiştir. Beş erkek üç kız çocuğuna sahip olan bu adın, kız çocuklarını da 14, 15 yaşlarında gelin etmiştir. Dönemin yoksulluk zamanlarında yaşadığı için çok eziyet çektiğini ve ayrıca eşinden sürekli şiddet gördüğünü belirtmiştir.

K5: 27 yaşında, okuma- yazması yok. On yedi yaşında evlenerek, beş çocuk sahibi olmuştur. Yaklaşık on yıldır evli ve eşi inşaatta çalışıyor. Sosyoekonomik durumlarının kötü olduğu gözlemlenmiştir.

K6: 30 yaşında, okuma-yazması yok ve Türkçe konuşmasını hiç bilmediğini ifade etmiştir. 15 yaşında istemediği biriyle zorla evlendirildiğini ve bu evliliğe kesinlikle rızası olmadığını ama şuan eşiyle mutlu olduğunu belirtmiştir. Yaklaşık 15 yıldır evli ve dört çocuk sahibidir.

K7: 31 yaşında, ilkokul ter, 17 yaşında Ağrı'dan Van'a gelin olarak gelmiştir. İlk evlendiğinde yaklaşık 15-20 kişilik geniş aileyle üç, dört yıl birlikte yaşamıştır. 14 yıldır evli ve beş çocuk annesidir. Eşi inşaatta çalıştığı için maddi durumlarının kötü olduğunu ve çocuklarının eğitimi için endişelendiğini belirtmiştir.

K8: 20 yaşında, ilkokul mezunu, 15 yaşında evlenmiş ve bir çocuk sahibidir. Annesinin de 15 yaşında berdel olarak babasıyla evlendiğini belirtmiştir. Evlendiğinde yaşı tutmadığı için yaşının büyütülerek evlendirilmiştir.

K9: 35 yaşında okuma yazması yok ve evlendiğinde 14 yaşında olduğunu belirtmiştir. Evlendiğinde evliliğin ne olduğunu tam olarak idrak etmediğini ve evlendiğinde daha adet bile olmadığını belirtmiştir. Çocuk istismarının en yalın halini gördüğümüz katılımcılardan biridir. 16 yaşında çocuk sahibi olduğunu ve çocuğuna bakmadığını belirtmiştir. Şuan sekiz çocuk annesidir ve yatalak olan eşine bakmaktadır.

K10: 28 yaşında okuma yazması yok ve 15 yaşında evlendirilmiştir. Türkçe konuşmasını iyi bilmediği için görüşme Kürtçe yapılmıştır. Çocukluğunu da hep ev işi ve kardeşlerine bakarak geçirdiğini belirterek çocukluğunu yaşamadığı belirtmiştir. Eşi inşaatçı ve çalışmak için uzun süreler yurtdışına çıktığını belirtmiştir.

K11: 18 yaşında ilkokul terk, 17 yaşında evlenerek annesiyle aynı kaderi paylaştığını annesinin de 15 yaşında evlendiğini belirtmiştir. Görüşme sürecinde daha yeni 10 aylık gelin olduğunu belirtmiştir.

K12: 18 yaşında annesinin hastalığından ve ailesinin istememesinden dolayı ilkokuldan sonra okulu bırakmıştır. 17 yaşında evlendiğini ve yaklaşık bir yıllık gelin olduğunu belirtmiştir. Eşinin ailesiyle birlikte kalmakta ve evliliğinde sorunlar yaşasa da mutlu olduğunu belirtmektedir.

K13: 18 yaşında, eğitimini ailesi izin vermediği için ilkokuldan sonra bırakmıştır. On yedi yaşında ailesinin rızası ve kendi isteyerek evlenmiştir. Görüşme sırasında kocasının ailesiyle birlikte yaşadıklarını ve eşinin inşaatçı olduğu için uzun zamanlar şehir dışına gittiğini belirtmiştir. Ekonomik olarak bir evi geçindirecek duruma gelene kadar beraber yaşamak zorunda olduklarını belirtmiştir.

K14: 32 yaşında, okuma-yazması yok, 16 yaşında evlendirilmiştir. Eşiyle arasında 10 yıl yaş farkı var. Kendisi gibi diğer kız kardeşlerinin de 14,15 yaşlarında evlendirildiğini ve annesinin de evlendiği vakit 15 yaşında olduğunu belirtmiştir. Çocuk yaşta evlendiği için çok zorluk çektiğini belirtmesine karşın, erkeğin iyi olması durumunda bu yaşta yapılan evlilikleri tasnif etmiştir.

K15: 31 yaşında, ilkokul terk, 17 yaşında Ağrı'dan Van'a gelin olarak gelmiştir. İlk evlendiğinde geniş aileyle beraber altı, yedi ay yaşamıştır. Yaklaşık 15 yıldır evli ve evliliğin ilk üç yılında çocuk sahibi olamamış, şuan üç çocuk annesidir.

K16: 28 yaşında, aile istemediği için ilkokuldan sonra bırakmıştır. 14 yaşında dayısının oğlunu sevdiği için evlenmiştir. Annesinin de evlendiği vakit 11 yaşında olduğunu ve babasını hiç görmeden evlendirildiğini belirtmiştir. 15 yaşında anne olmuştur.

K:17 32 yaşında 15 yaşında evlendi. Dört çocuk annesi, eşi inşaatta çalışıyor ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik duruma sahip değil.

9. ÖZGEÇMİŞ

Mehtap Boğucu, 03.05.1992 yılında Ağrı'da doğdu. İlkokulu ve liseyi Ağrının Patnos ilçesinde tamamladı. Lisans Eğitimini 2015 yılında Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı.

